

Nhlengelo wa Switori

XITSONGA

RIRIMI RA LE KAYA

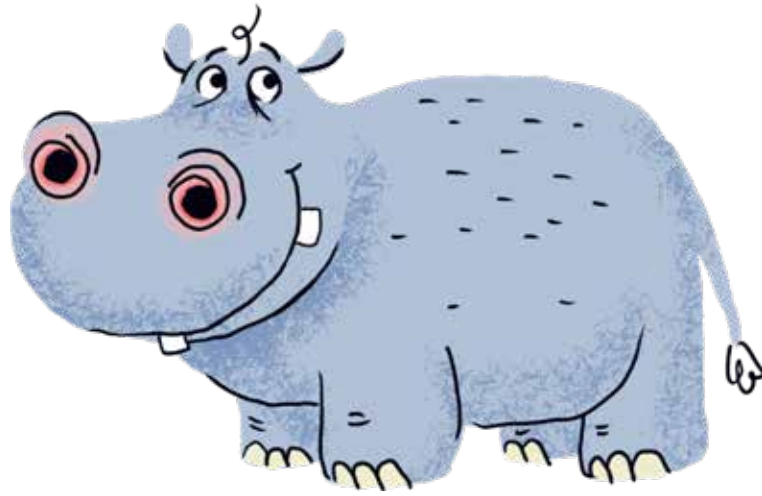
KOTARA YA 1 & 2

GIREDI YA

2

Nhlengelo wa Switori

GIREDI YA 2 | KOTARA YA 1 & 2

XITSONGA

**Copyright © 2026 National Educational
Collaboration Trust (NECT)**

This work is licensed under a **Creative Commons
Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0
International License (CC BY-NC-ND 4.0)**.

Additional permissions beyond the scope of this license
may be available. For further information, please
contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

First edition, 2026

KOTARA YA 1

MEPE WA AFRIKA- DZONGA

Tihuku ta Thuli
letintshwa

Kapa-N'walungu

Xitumbelelana

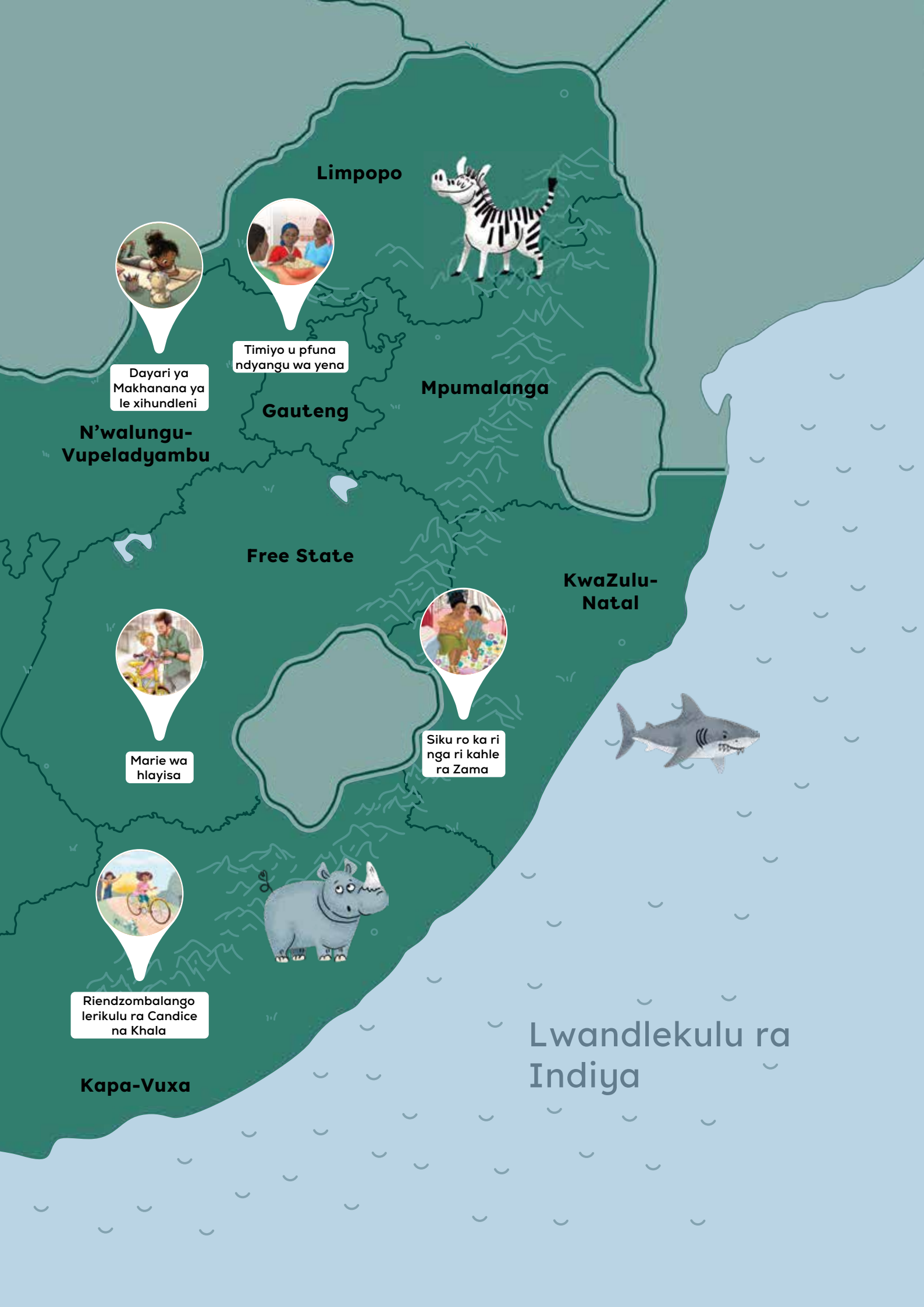
Nxalati u titwa a
nga hlayisekangi

Kapa-Vupeladyambu

Lwandlekulu ra
Atlilantiki

Limpopo

Dayari ya
Makhanana ya
le xihundleni

Timiyo u pfuna
ndyangu wa yena

Gauteng

Mpumalanga

N'walungu-
Vupeladyambu

Free State

KwaZulu-
Natal

Marie wa
hlayisa

Siku ro ka ri
nga ri kahle
ra Zama

Riendzombalango
lerikulu ra Candice
na Khala

Kapa-Vuxa

Lwandlekulu ra
Indiya

KOTARA YA 1 SWITORI

1. Marie wa hlayisa

1

2. Tihuku ta Thuli letintshwa

13

3. Riendzombalango lerikulu ra Candice na Khala

27

4. Timiyo u pfuna ndyangu wa yena

41

5. Nxalati u titwa a nga hlayisekangi

55

6. Siku ro ka ri nga ri kahle ra Zama

67

7. Dayari ya Makhanana ya le xihundleni

81

8. Xitumbelelana

93

XITORI XA 1

MARIE WA HLAYISA

Nkongomelo: Hi tivekela swikongomelo

Mahungu ya vundzhaku

Tipoyinti leti u nga ti ave-laka na vadyondzi

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku dyondza swo tala mayelana na ku tirhela ku fikelela xikongomelo.
- Eka xitori lexi, Marie u veka xikongomelo xo xava xikanyakanya lexintshwa.
- Marie wa tirha na ku hlayisa mali ya yena leswaku a fikelela xikongomelo xa yena.
- Xitori lexi xi katsa ku engeteriwa na ku susiwa ko karhi ka mali. Leswi swi komba vadyondzi xikombiso xa vutomi bya ntijiso xa ku tirhisa vuswikoti bya tinhlayo ku lulamisa xiphiko.

Qhinga ra Ntwisiso: Anakanya

- I yini: Ku tumbuluxa xifaniso xa le miehleketswileni xa leswi humelelaka eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku endla leswaku xitori xi twakala xi ri xa ntijiso naswona xi tsakisa.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku twisisa leswaku swimunhuhatwa na tindhawu swi languteka njhani naswona swi endla leswaku xitori xi va lexi twisisekaka kahle.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Pfala mahlo ya wena u vula
8, 2	“Languta!” ku vula Basani. “Sweswi u na mali leyi ringaneke ya xikanyakanya xa wena, naswona hina yin’wana leyi saleke.	Ndzi anakanya Marie na Basani va ri karhi va tlulatlula va ya ehenhla na le hansi hi ntsako loko va vona dzana ra tirandi. Sweswi Marie u na mali yo ringanela ku xava xikanyakanya xakwe!
9, 1	Hi Mugqivela lowu landzelaka Marie na tatana wa yena va yile evhengeleni ku ya xava xikanyakanya xa yena xa xitshopana. Kutani yena na Basani va khandziyile swikanyakanya swa vona swo saseka swin’we siku hinkwaro, kufikela dyambu ri pela!	Ndzi anakanya ndlela leyi vanhwanyana lava va tsakeke hayona ku khandziya swikanyakanya swin’we! Ndzi va anakanya va ri karhi va n’wayitela va tlhela va hlekelela loko va ri karhi va khandziya swin’we.

Munghana wa Marie, Basani a ri na xikanyakanya xo saseka xa pinki. Masiku hinkwawo Marie a ehleketa, “Ndzi navela onge ndzi nga va na xikanyakanya xo fana na xa Basani! Kutani, hi nga khandziya swin’we swikanyakanya swa hina.”

Siku rin’wana loko Marie a ri evhengeleni na tatana wa yena, u vone xikanyakanya xa xitshopana, xo fana na xa Basani xa pinki. “Oho! Ndzi lava ku xava xikanyakanya lexi!” ku vula Marie. Mali ya xona i R200. “Ndza kombela tatana, ndzi kombela u ndzi xavela xikanyakanya lexi?”

“Ndzi ta hakela hafu ya mali ya xikanyakanya,” ku vula tatana wa Marie. “Kambe u fanele ku tirha u ta hlayisa mali ya wena hinkwayo!” Tatana wa Marie u n’wi nyike R100.

Loko Marie a fika ekaya, u veka mali eka dirowara ya le henhla, laha yi nga ta hlayiseka. Kutani, a ehleketa no ehleketa, “Xana ndzi ta yi kuma njhani mali yin’wana yo xava xikanyakanya xo saseka xa xitshopana?”

Hi siku leri landzelaka, Basani u tile hi xikanyakanya xa yena xo saseka xa pinki. Marie u byerile Basani leswi tatana wa yena a nga n'wi byela swona. “Loko ndzo hlayisa mali yo vonakanyana, hi nga khandziya swikanyakanya swa hina swin'we!” ku vula Marie.

“Ndzi na vonelo rin'wana!” ku vula Basani. “Kumbe hi nga tirha enghadini, kutani tatana wa wena u ta hi hakela. Kutani u ta tirhisa mali ya kona ku xava xikanyakanya xa wena!” Basani na Marie va yile eka tatana wa Marie.

“Tatana, u ta hi hakela loko ho pfuna ku tirha enghadini?” ku vutisa Marie.

“I vonelo ra kahle swinene!” ku vula tatana. “Ndzi lava ku pfuniwa swinene enghadini leyikulu! Ndzi ta mi hakela R20 hi un'we siku rin'wana na rin'wana leri mi nga ta ndzi pfuna,” ku vula tatana.

Basani na Marie va tirhile siku hinkwaro. Loko siku ri hela, tatana wa Marie u nyikile un'wana na un'wana R20. Basani u tekile R20 ya yena a yi nyika Marie. “Ku va na xikanyakanya swi ta tsakisa ngopfu loko wo va na xona na wena,” a vula.

“Yoo, ndza khensa Basani!” ku vula Marie.

Marie u vuyerile ekamareni ra yena. U vekile R40 ya yena xikan'we na R100 ya yena. “Sweswi ndzi na R140!” a ehleketa. “Eka masikunyana lama taka loko ndzo tirha ndzi ta kota ku xava xikanyakanya lexintshwa.”

Hi Musumbhuluko loko xikolo xi humile, Basani na Marie va tlangile swin'we erivaleni. Marie u twile pongo rin'wana ro ka ri nga tolovelakangi. “Yingisela!” ku vula Marie. “U swi twile?” Basani a languta ehansi. U vonile ximanga xi phasekile edaradeni.

“Yoo!” ku vula Basani. “Ximanga lexi xi phasekile!” Marie u khinsamile kutani a humesa ximanga. “Ximanga xa vanhu!” ku vula Marie.

Basani u tlakurile ximanga, a xi mbuwetela ku vuyisela moya wa xona ehansi. “Xana hi ta endla yini?” ku vutisa Marie. “Ndza beja un'wana u le ku laveni ka ximanga lexi ndhawu leyi hinkwayo!”

Ku nga ri khale, va vonile phositara yi namarhewile emurhini. A yi ri na xifaniso xa ximanga lexi va nga xi kuma yi tsariwile “XI LAHLEKILE” hi marito yo tshwuka. Va tsarile ehansi nomboro ya riqingho. Kutani va tsutsumela ekaya ka vaBasani. Manana wa Basani u va pfumelerile ku tirhisa riqingho ra yena ku bela nomboro leyi nga tsariwa eka phositara.

Hiloko Brenda a ta ku ta teka ximanga xa yena. Loko Brenda a famba, u humesile R100 exipachini xa yena. “Ndza khensa ku va mi kumile ximanga xa mina,” a vula, a ri karhi a nyika Basani mali.

“Languta!” ku vula Basani. “Sweswi u na mali leyi ringaneke ya xikanyakanya xa wena, naswona hina yin’wana leyi saleke.

Hi Mugqivela lowu landzelaka Marie na tatana wa yena va yile evhengeleni ku ya xava xikanyakanya xa yena xa xitshopana.

Kutani yena na Basani va khandziyile swikanyakanya swa vona swo saseka swin'we siku hinkwaro, kufikela dyambu ri pela!

Ku hlaya ka 1

Xana i mani a nga nyika Marie mali?

I tatana wa yena, Basani, Brenda (n'wini wa ximanga).

Marie a lava mali muni ya xikanyakanya lexintshwa?

A lava R200.

Hikokwalahokayini Marie a lava ku hlayisa mali ya yena?

- Hikuva a lava ku xava xikanyakanya.
- Hikuva a lava ku xava xikanyakanya kufana na munghana wa yena Basani.
- Hikuva a lava ku khandziya xikanyakanya kufana na munghana wa yena Basani.
- Hikuva tatana wa yena u n'wi byerile leswaku u ta hakela hafu na yena u fanele ku hlayisa mali ya hafu lejin'wana.

Ku hlaya ka 2

Xana Marie u yi kumile njhani mali?

- U tirhe enghandini.
- Basani u tirhile enghadini kutani a nyika Marie mali ya yena.
- Va kumile ximanga kutani n'wini wa xona a va hakela.

Xana vanhwanyana lava a va saleriwile hi mali muni?

- Vanhwanyana a va ri saleriwile hi R40.

Hikokwalahokayini Basani a nyikile Marie mali ya yena?

- Hikuva a lava ku pfuna munghana wa yena ku hlayisa mali yo xava xikanyakanya.
- Hikuva yena se a ri na xikanyakanya.
- Hikuva i munghana wa kahle a tlhela a pfuna.
- Hikuva swa tsakisa ku khandziya xikanyakanya na munghana wa wena.

XITORI XA 2

TIHUKU TA THULI

LETINTSHWA

Nkongomelo: Hi tivekela swikongomelo

Mahungu ya vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa ku kunguhata na ku veka swikongomelo, na ndlela yo fikelela xikongomelo.

Tipoyinti leti u nga ti ave-laka na vadyondzi

- Hakanyingi, ku fikelela xikongomelo hi fanele ku va na pulani. Eka xitori lexi, kokwana u endla pulani na ku landzelela magoza ku kondza a humelela.
- Ku sungula bindzu ra yena, kokwana u tirhisa switirhisiwa leswi nga kusuhi na yena na ku kombela mpfuno eka ndyangu wa yena. I muololoxi wa xiphiqo no va mutumbuluxi wa mabindzu!
- Hi ku langutisa kokwana, Thuli u dyondza hi ndlela yo sungula bindzu leritsongo.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla mikumbetelo

- I yini: Ku ringanyeta swilo leswi mutsari a nga swi hlamuseliki hi ku kongoma, hi ku tirhisa swipfunaxitshunxo eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa tinhlamuselo leti dzikeke na mahungu lama tumbetiweke.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku fikelela nghimeto loko u ri karhi u hlaya, na ku twisisa xitori na swimunhuhatwa ku antswa.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
15, 1	Thuli na kokwana wa yena a va ri na mbhaha wo saseka, wa ribungwa ejaratini. Thuli a wu thyile vito ra Hennie. Mixo wun'wana na wun'wana, Thuli a a huma a ya ringeta ku kuma tandza ra swakudya swa nimixo.	Ndzi ehleketa leswaku a ku na matandza yo ringanela ya Kokwana leswaku a dya nimixo - ku na tandza rin'we ntsena ra Thuli.
20, 3	"U nga khumbi tandza!" Kokwana u lerisile hi ndlela ya kahle. "Wu fanele ku titwa wu hlayisekile naswona wu sirhelelekile exihahlweni xa wona leswaku wu nga lahli matandza ya wona!"	Ndzi ehleketa leswaku Kokwana u tshame a fuwa tihuku kusuka eka matandza, hikuva swi ti komba a tiva leswi a faneleke ku swi endla.

Thuli na kokwana wa yena a va ri na mbhaha wo saseka, wa ribungwa ejaratini. Thuli a wu thyile vito ra Hennie. Mixo wun'wana na wun'wana, Thuli a a huma a ya ringeta ku kuma tandza ra swakudya swa nimixo.

Kokwana wa Thuli u tekile xiboho xa leswaku u lava ku sungula bindzu ra matandza. U hlalerile leswaku loko a va ri na tihuku ta mimbhaha ta khumembirhi, a va ta kuma matandza ya kwalomu ka nhungu hi siku. Kutani, a va ta kota ku veka mune wa matandza ya swakudya swa nimixo na ku xavisa matandza laman'wana ya ntlhanu.

“A hi na mali ya tihuku ta mimbhaha ta khumembirhi,” kokwana u byerile Thuli, “kambe ndzi na pulani!”

Kokwana u lombile huku ya nkuku wa malume Ndumiso. Kokwana wa Thuli u hlamuserile leswaku sweswi, matandza ya vona ma nga ha tlhotlhorha swihukwana.

Thuli a titwa a khunguvanyekilenyana hileswi a nga ha ta swi kota ku dya matandza ya kahle, yo nandziha swa nkarhinyana. Hambiswiritano, a twa swi hlwela ku va na jarata leri nga tala hi swihukwana.

Hahani wa Thuli loyi vito ra yena ku nga Lydia u tile hi siku rin'wana na nhlikanhi na swiphemu swa rihunyi, thini na pende. Hahani Lydia na Thuli va akile xihahlu lexintshwa xa tihuku ta mimbhaha laha mbhaha Hennie a wu ta veka matandza ya wona kona. Va xi pendile hi mihlovo yo vangama. Va veketerile byanyi byo olova ehansi ka xihahlu xa tihuku.

Hi siku leri landzelaka nimixo, Thuli u humile a ya exihahlweni xa tihuku a khomile swakudya swa mbhaha Hennie na xibye lexisonga xa mati. Thuli u sungule hi ku veka xibye xa mati endzeninyana ka nyangwa wa xihahlu xa tihuku. Kambe loko kokwana a huma, u lerisile Thuli leswaku a veka mati ehandle ka xihahlu xa tihuku ematshan'wini yo veka mati endzeninyana ka nyangwa wa xihahlu xa tihuku.

“Loko swakudya na mati swi ri kusuhi ngopfu na xihahlu xa tihuku, mbhaha Hennie wu nga kandziya matandza ya wona hi xihoxo loko wu ri karhi wu ringeta ku dya!” ku hlamusela kokwana.

Thuli a tsakile swinene hi siku leri landzelaka. Loko mbhaha Hennie wu huma exihahlweni xa wona leswaku wu ta dya, u vonile tandza ro saseka ra ribungwa ri tumberile exikarhi ka mabyanyi.

“Vona!” ku vula Thuli a ri karhi a kombetela tandza.

“U nga khumbi tandza!” Kokwana u lerisile hi ndlela ya kahle. “Wu fanele ku titwa wu hlayisekile naswona wu sirhelelekile exihahlweni xa wona leswaku wu nga lahli matandza ya wona!”

Mixo wun'wana na wun'wana endzhaku ka sweswo, loko mbhaha Hennie wu huma exihahlweni xa wona ku ya dya, Thuli a hlayela matandza.

n'we (1)- mbirhi (2)- nharhu (3)- mune (4)- ntlhanu (5)- tsevu (6)- kombo (7)- nhungu (8)- kaye (9)- khume (10)- khumen'we (11). Masiku ya khumen'we, matandza ya khumen'we. Tandza rin'we lerintshwa siku rin'wana na rin'wana.

Kambe hi siku ra vukhumembirhi, Thuli u hlayerile matandza a kuma leswaku ka ha ri khumen'we wa matandza.

“Hikokwalahokayini ku nga ri na tandza lerintshwa?” Thuli u vutisile hi ku chava.

“Mbhaha wu kota ntsena ku tshikela matandza ya khumembirhi. Wu na matandza yo tala yo tshama eka wona sweswi! Ntlawa wa wona wa matandza wu na vito ro hlawuleka, wu vuriwa nyandza. Leswi sweswi wu nga na nyandza, wu ta yima ku tshikela matandza mantshwa. Wu ta tshama eka matandza lama ku ringana masiku ya makumilembirhin'we,” kokwana u byerile Thuli.

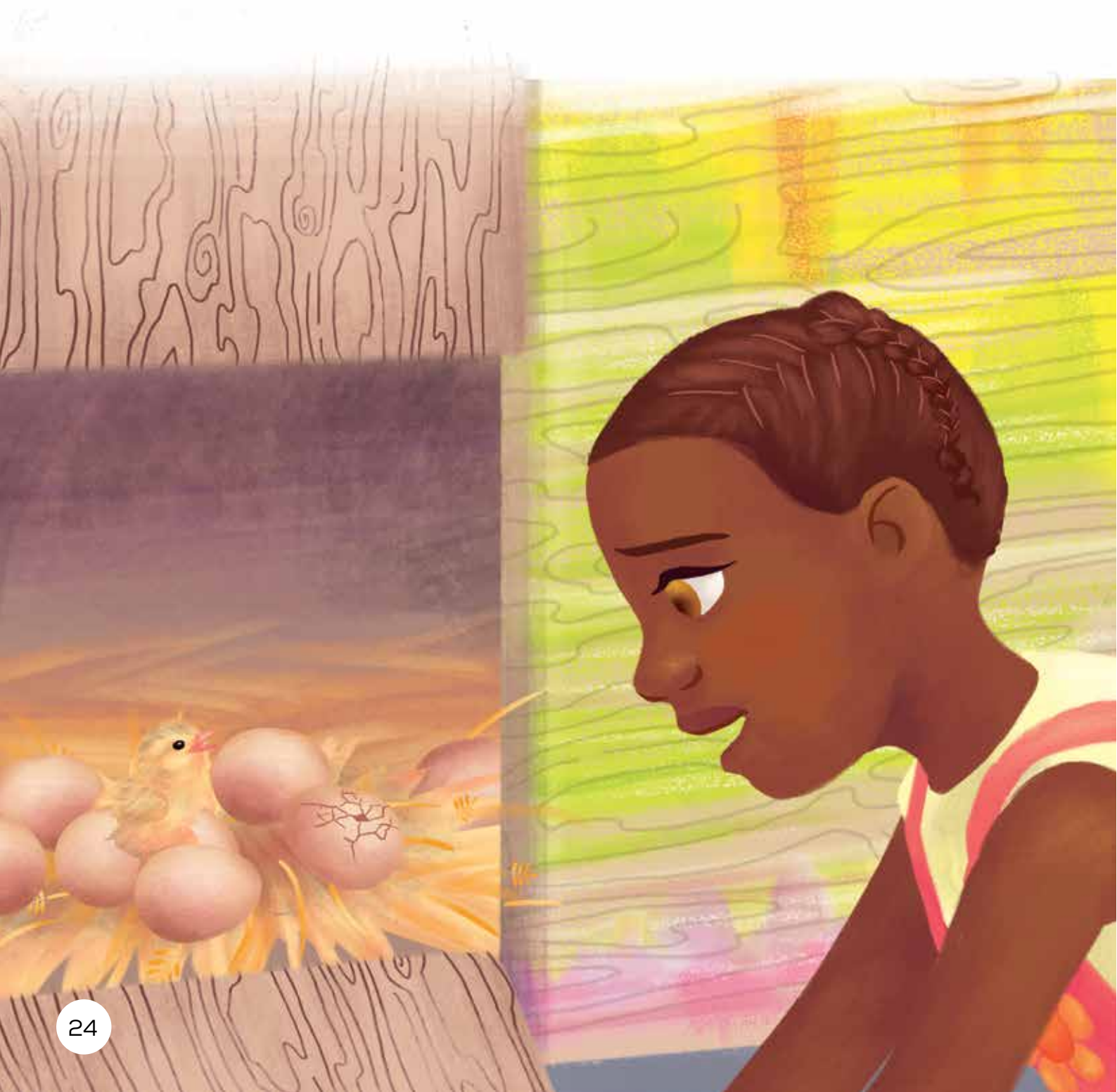

Thuli u tsutsumerile endzeni ka yindlu. U endlile khalendara leyi nga na masiku ya makumilembirhin'we eka yona. U rhabile siku ro sungula.

Siku rin'wana na rin'wana endzhaku ka sweswo, Thuli a rhaba siku rin'we hi siku. Loko a rhaba siku ro hetelela ra makumilembirhin'we, u rhurhumerile hi ntsako. "Siku ri fikile!" a huwelela, a tsutsumela ehandle.

Thuli u tshamile etlhelo ka xihahlu xa tihuku ku
kondza a sungula ku twa ku fambafamba ko karhi.
Swihukwana swi hetelerile swi fika!

Ku hlaya ka 1

Xana kokwana a lava ku va na tihuku ta mimbaha tingani?

Kokwana a lava ku va na tihuku ta mimbaha ta khumembirhi.

Xana kokwana wa Thuli u lombile huku ya nkuku eka mani?

U lombile huku ya nkuku eka malume Ndumi

Hikokwalahokayini kokwana wa Thuli a lombile huku ya nkuku eka malume Ndumiso?

- Hikuva u lava huku ya nkuku ku endla leswaku swihukwana swi va kona endzeni ka matandza.
- Hikuva a lava leswaku matandza ya tlhotlhorha swihukwana leswaku a ta kota ku va na tihuku to tala.
- A lava ku va na tihuku to tala leswaku yena na Thuli va ta va na matandza yo tala. Kutani va nga hlayisa man'wana na ku xavisa man'wana.
- Hikuva a lava ku sungula bindzu ra yena ra matandza naswona a lava tihuku to tala.
- Hikuva a nga ri na mali yo xava tihuku, kutani u tekile xiboho xa leswaku matandza ya yena ma tlhotlhorha swihukwana na ku swi tshika swi kula swi va tihuku.

Ku hlaya ka 2

Xana mbhaha Hennie wu fukamerile matandza ma ngani?

Wu fukamerile matandza ya khumen'we (11).

Xana Thuli u rindzerile nkarhi wo tanihi kwihi leswaku matandza ya tlhotlhorha?

U rindzerile masiku ya makumilembirhi n'we (21) leswaku matandza ya tlhotlhorha.

Hikokwalahokayini Thuli a titwe a khunguvanyekile na ku va a tsakile hi nkarhi wun'we?

- A titwa a khunguvanyekile hikuva a rhandza ku kuma matandza siku rin'wana na rin'wana, kambe loko matandza ya tshikiwa leswaku ya tlhotlhorha, a ku nga ta va na matandza lama a ta dya wona.
- A titwa a khunguvanyekile hikuva a nga ta va na matandza ya swakudya swa nimixo swa nkarhinyana.
- A titwa a tsakile hikuva ku nga ri khale jarata a ri ta va ri tele hi swihukwana.
- A titwa a tsakile hileswi matandza a ya ta tlhotlhorha swihukwana.

XITORI XA 3 RIENDZOMBALANGO LERIKULU RA CANDICE NA KHALA

Nkongomelo: Ha pfuna

Mahungu ya vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku lemuka leswaku ku pfuna van'wana swi nga teka nkarhi na ku lehisa mbilu.

Tipoyinti leti u nga ti ave- laka na vadyondzi

- Eka xitori lexi, Candice u tirha ku pfuna sesi wa yena Carla ku dyondza ku fambisa xikanyakanya.
- Candice i sesi lonkulu wa musa no lehisa mbilu. U ta na miehleketo yo tala ya yena n'wini ku pfuna sesi wa yena.
- Ku dyondzisa Khala ku fambisa xikanyakanya xa yena swi hundzuke Riendzombalango lerikulu!

Qhinga ra Ntwisiso: Endla mikumbetelo

- I yini: Ku ringanyeta swilo leswi mutsari a nga swi hlamuseriki hi ku kongoma, hi ku tirhisa swipfunaxitshunxo eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa tinhlamuselo leti dzikeke na mahungu lama tumbetiweke.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku fikelela nghimeto loko u ri karhi u hlaya, na ku twisisa xitori na swimunhuhatwa ku antswa.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
29, 1	Siku ro tlangela ku velekiwa ka Khala a ri fikile. Sesi wa yena lonkulu Candice a ri yimerile siku leri. Candice na kokwana wa yena va n'wi hlawulerile xikanyakanya xo hatima xa xitshopana. Candice a yimerile ku dyondzisa Khala ku khandziya xikanyakanya.	Ndzi ehleketa leswaku Candice u fanele se a tiva ku fambisa xikanyakanya. Candice u fanele a tsakile ku dyondzisa Khala ku fambisa xikanyakanya, leswaku va ta kota ku fambisa swikanyakanya swin'we!
35, 1	Candice u lemukile leswaku a va nge vi na Riendzombalango ra swikanyakanya namuntlha. Candice u khomelerile endzhaku ka xikanyakanya nakambe. “Sweswi, ndzi ehleketa leswaku u fanele u titoloveta ku tirapela na ku ringanisa,” a byela Khala.	Ndzi ehleketa leswaku Candice u lava ku pfuna sesi wa yena ku dyondzo hakunene, hikuva u tsutsuma endzhaku ka xikanyakanya xa yena siku hinkwaro a n'wi pfuna ku titoloveta!

Siku ro tlangela ku velekiwa ka Khala a ri fikile. Sesi wa yena Candice a ri yimerile siku leri. Candice na kokwana wa yena va n'wi hlawulerile xikanyakanya xo hatima xa xitshopana. Candice a yimerile ku dyondzisa Khala ku khandziya xikanyakanya.

Endzhaku ka swakudya swo lalela, kokwana wa xisati u pfumelerile Candice ku chovha xikanyakanya lexintshwa ku ya endlwini. Va bohelerile xikanyakanya hi rhiboni leyikulu yo tshwuka eka timhondzo ta yona. Kutani Candice u vitanile Khala leswaku a ta. Candice a yimele ku vona Khala a n'wayitela loko a vona xikanyakanya xa yena lexintshwa.

Khala u tsutsumerile ekamareni. Xikandza xa yena a xi tsakile loko a vona xikanyakanya xo hatima xa xitshopana. Kambe ku n'wayitela ka yena ku herile.

“Kambe... a ndzi swi koti ku khandziya,” ku vula Khala.

“U nga vileli! Nyiko ya mina eka wena ya siku ro velekiwa i ku ku dyondzisa ku khandziya!” ku vula Candice a tsakile.

Mixo lowu landzelaka a ku ri Mugqivela. Candice u pfukile ka ha ri mixo swinene.

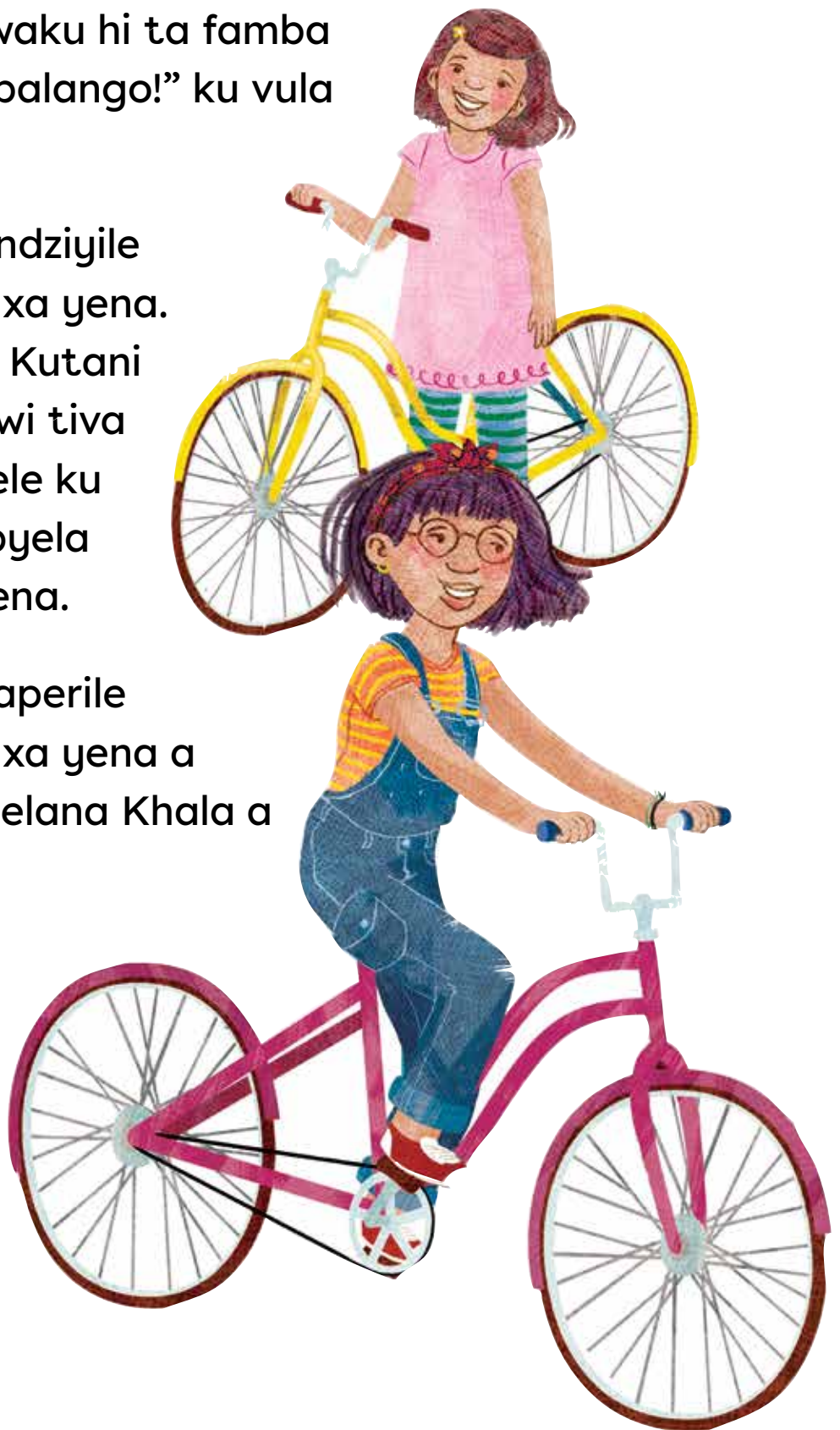
“A hi fambe ephakini! Ndzi lava ku ku dyondzisa ku khandziya leswaku hi ta famba eka Riendzombalango!” ku vula Candice.

Candice u khandziyile xikanyakanya xa yena. “Ndzi langute. Kutani u ta kota ku swi tiva leswaku u fanele ku endla yini,” a byela ndzisana ya yena.

Candice ku tiraperile xikanyakanya xa yena a rhelela hi xindlelana Khala a n’wi langutile.

“Sweswi u ta ringeta!” Candice a byela Khala.

“Ndza chava!” ku vula Khala, “Loko ndzo wa ke?” a vutisa.

Candice a ehleketa leswaku swi ta olova ku dyondzisa Khala. A ehleketa hi ndlela leyi a nga ta n'wi dyondzisa ku tirapela. Kutani a va na vonelo rin'wana.

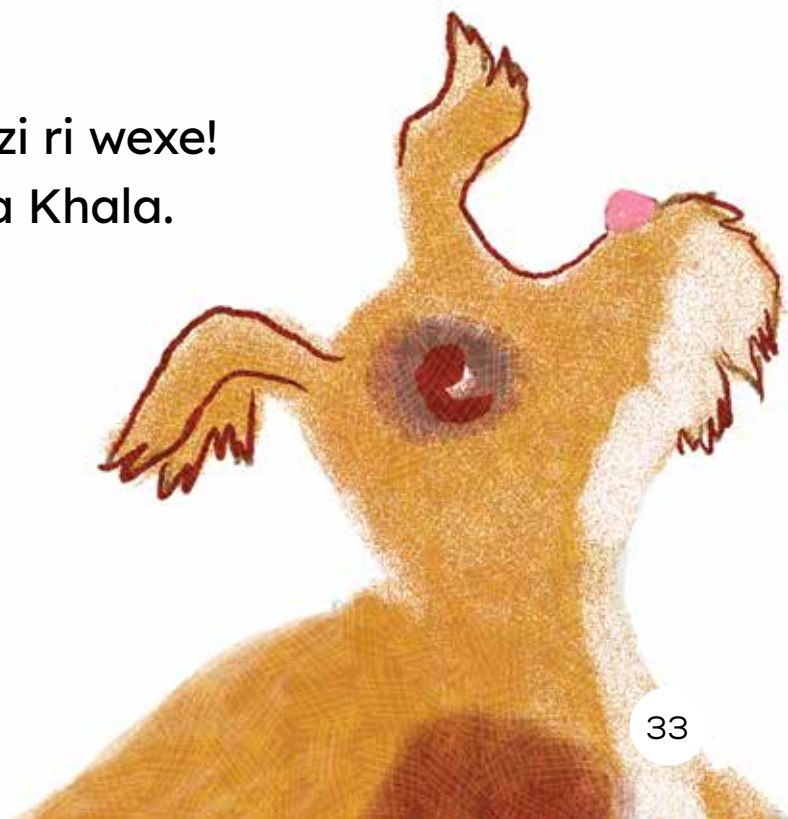
“Tana, khandziya xikanyakanya xa wena,” ku vula Candice. Kutani Candice a khomelela xikanyakanya leswaku xi nga fambi. “Sweswi u nga titoloveta ku tirapela,” a byela Khala.

Hiloko Khala a veka mikondzo ya yena eka titirapa loko Candice a khomelerile swi tiya. U tirapele na lero tirapela. Endzhaku ka timinetenyana, Candice u ehleketile leswaku Khala se u swi khomilenyana.

“Sweswi ringeta u ri wexe!” Candice a lerisa Khala. Candice u tshikile xikanyakanya.

Khala u susile milenge ya yena eka titirapa kambe a twa xikanyakanya xi ya hala na hala. Kutani u vekile milenge ya yena ehansi.

“Ndza chava ku tirapela ndzi ri wexe! Loko ndzo wa ke?” ku vutisa Khala.

Candice a ehleketa leswaku swi ta olova ku dyondzisa Khala. Sweswi Khala a kotaka ku tirapela, u ehleketile hi ndlela leyi a nga ta n'wi dyondzisa ku ringanisa eka xikanyakanya. Kutani u ve na vonelo rin'wana.

“Tana, gada xikanyakanya xa wena,” ku vula Candice. Kutani Candice u khomelerile hala ndzhaku ka xikanyakanya leswaku xi nga fambi. “Sweswi u nga titoloveta ku ringanisa,” a byela Khala.

Khala u sungurile ku tirapela loko Candice a tsutsuma hi le ndzhaku ka yena, a khomelerile hi matimba. Endzhaku ka timinetenyana, Candice u ehleketile leswaku Khala se u swi khomilenyana.

“Sweswi ringeta u ri wexe!” Candice a lerisa Khala. Candice u tshikile xikanyakanya.

Khala u twile xikanyakanya xi ya hala na hala kutani a veka milenge ya yena ehansi.

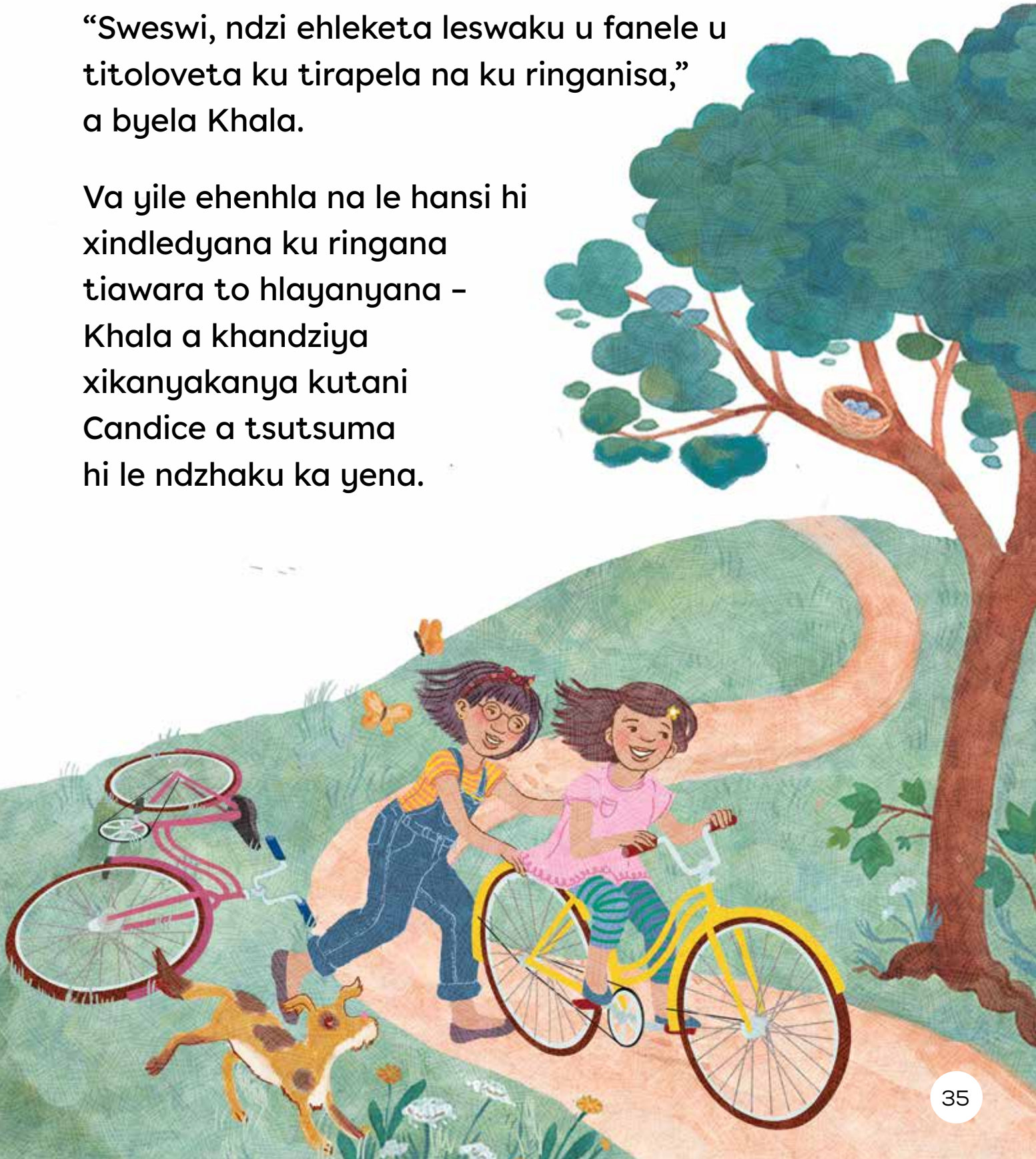
“Ndza chava ku ringanisa ndzi ri wexe! Loko ndzo wa ke?” ku vutisa Khala.

Candice u lemukile leswaku a va nge vi na Riendzombalango ra swikanyakanya namuntlha. Candice u khomelerile endzhaku ka xikanyakanya nakambe.

“Sweswi, ndzi ehleketa leswaku u fanele u titoloveta ku tirapela na ku ringanisa,” a byela Khala.

Va yile ehenhla na le hansi hi xindledyana ku ringana tiawara to hlayanyana – Khala a khandziya xikanyakanya kutani Candice a tsutsuma hi le ndzhaku ka yena.

Dyambu a ri sungula ku pela. Candice a karhele hi ku tsutsuma dyambu hinkwaro. “A hi fambe ekaya,” a vula.

“A hi ringete ro hetelela,” ku vula Khala.

Candice u tsutsumile endzhaku ka yena, a khomelerile hi matimba. Kambe endzhaku ka tisekondi, Khala u huwelerile, “Ndzi tshike!”

Candice u susile mavoko ya yena kutani a languta Khala a gadile xikanyakanya xa yena a rhelela hi xindledyana, a ri yexe. Candice u sungurile ku ba mavoko na ku khuzela a ri karhi a languta ndzisana ya yena yi famba hi xikanyakanya.

Hi vi le na Riendzombalango namuntlha.

Ku hlaya ka 1

Xana xikanyakanya lexintshwa xa Khala a xi ri xa muhlovo wa njhani?

A xi ri xo hatima xa xitshopana.

Xana nyiko ya Candice eka Khala a ku ri yini?

Nyiko ya yena a ku ri ku n'wi dyondzisa ku khandziya xikanyakanya.

Hikokwalahokayini Candice a tsutsumile endzhaku ka xikanyakanya xa ndzisana ya yena dyambu hinkwaro?

- Hikuva a lava ku pfuna ndzisana ya yena ku khandziya xikanyakanya.
- Hikuva ndzisana ya yena a yi chava ku khandziya xikanyakanya xa yona yi ri yoxe.
- Hikuva a ehleketa leswaku swi ta n'wi pfuna ku titoloveta ku tirapela na ku ringanisa.
- Hikuva a ri sesi wa kahle wa rirhandzu.

Ku hlaya ka 2

U nga kumbetela njhani leswaku Candice i sesi wa kahle wa rirhandzu?

- Hikuva u kunguhatile ku dyondzisa ndzisana ya yena ku khandziya xikanyakanya tanihi nyiko.
- Hikuva a khomelerile xikanyakanya loko ndzisana ya yena a tirapela.
- Hikuva a tsutsuma endzhaku ka xikanyakanya siku hinkwaro.
- Hikuva a nga heli mbilu loko ndzisana ya yena yi chava ku khandziya yi ri yoxe.
- Hikuva a khuzela na ku ba mavoko loko Khala se a swi kota!

Xana Candice u pfunile ndzisana ya yena hi ndlela yini?

- U khomelerile xikanyakanya loko ndzisana ya yena yi titoloveta ku tirapela.
- U khomelerile xikanyakanya a tsutsuma leswaku ndzisana ya yena yi ta titoloveta ku tirapela na ku ringanisa hi nkarhi wun'we.

Hikokwalahokayini Candice a bile mavoko na ku khuzela ndzisana ya yena loko yi khandziya?

- Hikuva ndzisana ya yena yi khandziya xikanyakanya ro sungula.
- Hikuva a tingungubyisa hi ndzisana ya yena.
- Hikuva ndzisana ya yena yi tirhile hi matimba siku hinkwaro.
- Hikuva u tirhile hi matimba dyambu hinkwaro ku pfuna ndzisana ya yena.
- Hikuva siku hinkwaro, ndzisana ya yena a yi chava ku khandziya yi ri yoxe kambe emakumu yi ringetile!
- Hikuva i sesi loyi a nga na rirhandzu – u tsakile loko ndzisana ya yena yi humelela eka swilo leswintshwa.

XITORI XA 4

TIMIYO U PFUNA NDYANGU WA YENA

Nkongomelo: Ha pfuna

Mahungu ya vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa ku antswa leswaku ku hlekula na ku xanisa swi nga vavisa vanhu ku fikela kwihi - ku katsa vana na lavakulu.

Tipoyinti leti u nga ti ave- laka na vadyondzi

- Vanhu va nga hlekuriwa kumbe ku xanisiwa hikokwalaho ka swivangelo swo tala. Vanhu van'wana va xanisiwa hikuva va nga humi eAfrika-Dzonga. Ku xanisa a swi si tshama swi va kahle.
- Eka xitori lexi, xirho xin'wana na xin'wana xa ndyangu xi na siku ro biha, hikuva va hlekuriwa kumbe ku xanisiwa.
- Timiyo u pfuna ndyangu wa yena hi ku va endla va vulavula hi swiphiqo swa vona, na ku va tsundzuxa leswaku hinkwavo va na vanhu lavanene evuton'wini bya vona.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla ku yelana

- I yini: Ku ehleketa hi ndlela leyi xitori xi fambisanaka hayona na vutomi bya wena n'wini, tibuku tin'wana kumbe misava.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa xitori ku antswa hi ku xi hlenganisa na swilo leswi u swi tivaka.
- Xi pfuna njhani: Swi endla leswaku xitori xi va na nhlamuselo no olova ku xi tsundzuka.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
43, 5	“Yingisela,” ku vula Timiyo, “Vaxanisi va kona ndhawu hinkwayo. Mikarhi yin’wana, lexi u faneleke ku xi endla i ku va honisa. Tikumilele vanghana va wena na vanhu lava nga kahle eka wena, kutani u ti tshamela na vona.”	Ndzi nga endla vuhlanganisi: vanhu a va kombisi musa eka Evha na Gloriya. Havumbirhi bya vona va titwa va ri na gome hikokwalaho ka mavulavulelo ya munhu un’wana lama nga riki na musa.
47, 3	“... Wanuna luya u vula swilo swo fana swo rhukana na le ka mina, kambe sweswi a swa ha ndzi karhati. Ndza swi tiva leswaku vanghana va mina i va mani. A ndzi nge pfumeli ku va munghana wa wanuna luya hambu wo ndzi hakela,” a vula.	Timiyo u langutane na ku xanisiwa, kufana na swirho leswin’wana swa ndyangu wa ka vona. Ndzi ehleketa leswaku u hlanganisa ndyangu wa yena leswaku va ta kota ku titwa va ri nchumu wun’we, ku ri na ku titwa va ri voxe.

“A xi ri njhani xikolo namuntlha?” Timiyo a vutisa loko Evha n’wana wa yena a ri karhi a nghena hi nyangwa.

Evha u khindlata makatla. “A ku ri kahle,” a hlamula.

“Ku hoxeke yini?” Timiyo a vutisa.

“Mikarhi yin’wana ku na nhwanyana loyi a ndzi karhataka. U ndzi vitana xidludla. Ndzi xidludla?” ku vutisa Evha.

“Yingisela,” ku vula Timiyo, “Vaxanisi va kona ndhawu hinkwayo. Mikarhi yin’wana, lexi u faneleke ku xi endla i ku va honisa. Tikumilele vanghana va wena na vanhu lava nga kahle eka wena, kutani u ti tshamela na vona.”

“A ku ri njhani entirhweni?” Timiyo a vutisa nsati wa yena Gloriya loko a nghena hi nyangwa.

Gloriya u hlakahle nhloko. “A ku ri kahle,” a hlamula.

“Ku humelele yini?” a vutisa.

“Ku na vavasati van’wana lava vulaka leswaku a ndzi fanelangi ku va na ntirho. Va vula leswaku ndzi fanele ku tshama ekaya. Kambe hi tshame laha ku ringana 11 wa malembe. Xana a hi le kaya ka hina laha?” ku vutisa Gloriya.

“Yingisela,” ku vula Timiyo. “Vaxanisi va kona ndhawu hinkwayo. Mikarhi yin’wana, lexi u faneleke ku xi endla i ku va honisa. Tikumilele vanghana va wena na vanhu lava nga kahle eka wena, kutani u ti tshamela na vona.”

“A swi ri njhani ku titoloveta ku tlanga bolo ya milenge?” Timiyo a vutisa n’wana wa yena Emanuwele loko a nghena hi nyangwa. Emanuwele a tlangisa mahlo ya yena. “A ku ri kahle,” a hlamula.

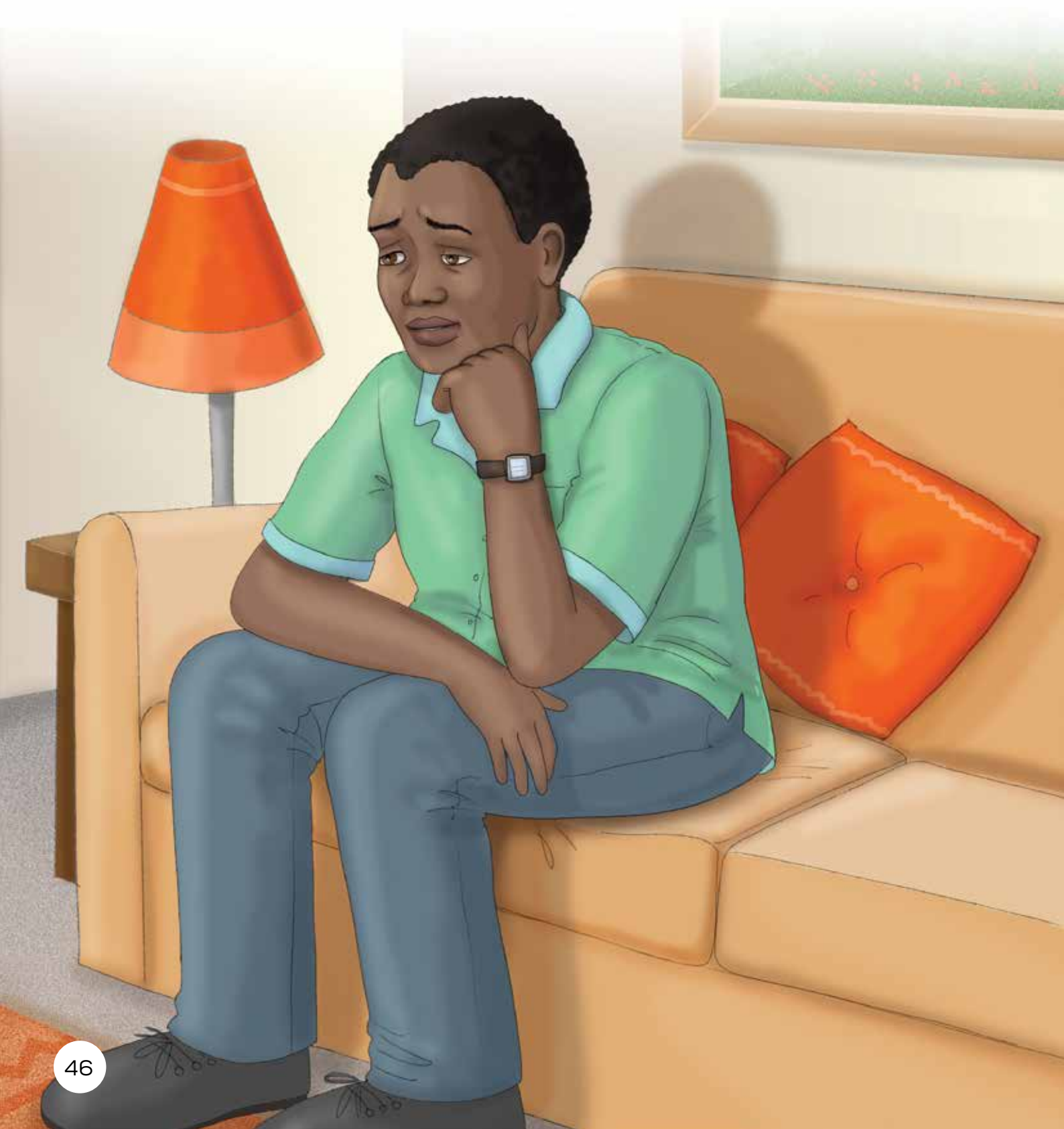
“Ku humelele yini?” ku vutisa Timiyo.

“Mikarhi yin’wana ku na mufana loyi a ndzi karhataka. U ri a ndzi swi koti ku tlanga bolo ya kahle. Xana ndzi mutlangi wo ka a nga swi koti?” ku vutisa Emanuwele.

“Yingisela,” ku vula Timiyo, “Vaxanisi va kona ndhawu hinkwayo. Mikarhi yin’wana, lexi u faneleke ku xi endla i ku va honisa. Tikumilele vanghana va wena na vanhu lava nga kahle eka wena, kutani u ti tshamela na vona.”

Timiyo u tshame esofeni, a ri karhi a ehleketa hi ndyangu wa yena. A nga swi rhandzi ku vona vandyangu wa yena va nga ti tshembi hikokwalaho ka vanhu lava va va xanisaka. U teke xiboho xo vitana nhlengeletano wa ndyangu.

Timiyo u endlile makipikipi kutani a vitana vandyangu wa yena exitangeni. Va tshamile etafuleni. Gloriya a languteka a vilela.

“Ku na swo biha leswi nga humelela?” a vutisa hi ku hiseka.

Timiyo a va languta hinkwavo hi ku tiyimela. “Mikarhi yin’wana ku na wanuna loyi a ndzi tikiselaka loko ndzi ya ehofisini loko ndzi fikisa tinhundzu. U ri a nga ndzi twisisi hikuva a ndzi vulavuli kufana na vanhu van’wana. Leswi swi endlile leswaku ndzi nga tshembi vuswikoti bya mina bya Xinghezi. A ndzi vilela ndzi ku a ndzi fanelangi ku tikarhata ku ringeta ku vulavula Xinghezi. Kambe, ndzi endile vunghana na malume Themba na malume Steven. Wanuna luya u vula swilo swo fana swo rhukana na le ka mina, kambe sweswi a swa ha ndzi karhati. Ndza swi tiva leswaku vanghana va mina i va mani. A ndzi nge pfumeli ku va munghana wa wanuna luya hambu wo ndzi hakela,” a vula.

Timiyo u langutile vandyangu wa yena. “Hinkwerhu hi titwa onge hi le hansi. Hinkwerhu hi twa hi nga ti tshembi. Hinkwerhu hi xanisiwile. Kambe a hi hexe. Hi nga seketelana na ku tsundzuxana leswaku a hi xidludla, kumbe ku yiva mitirho, kumbe vatlangi va bolo ya milenge vo ka va nga swi koti, kumbe ku thyaka,” ku vula Timiyo.

Evha a n’wayitela.

Gloriya a n’wayitela.

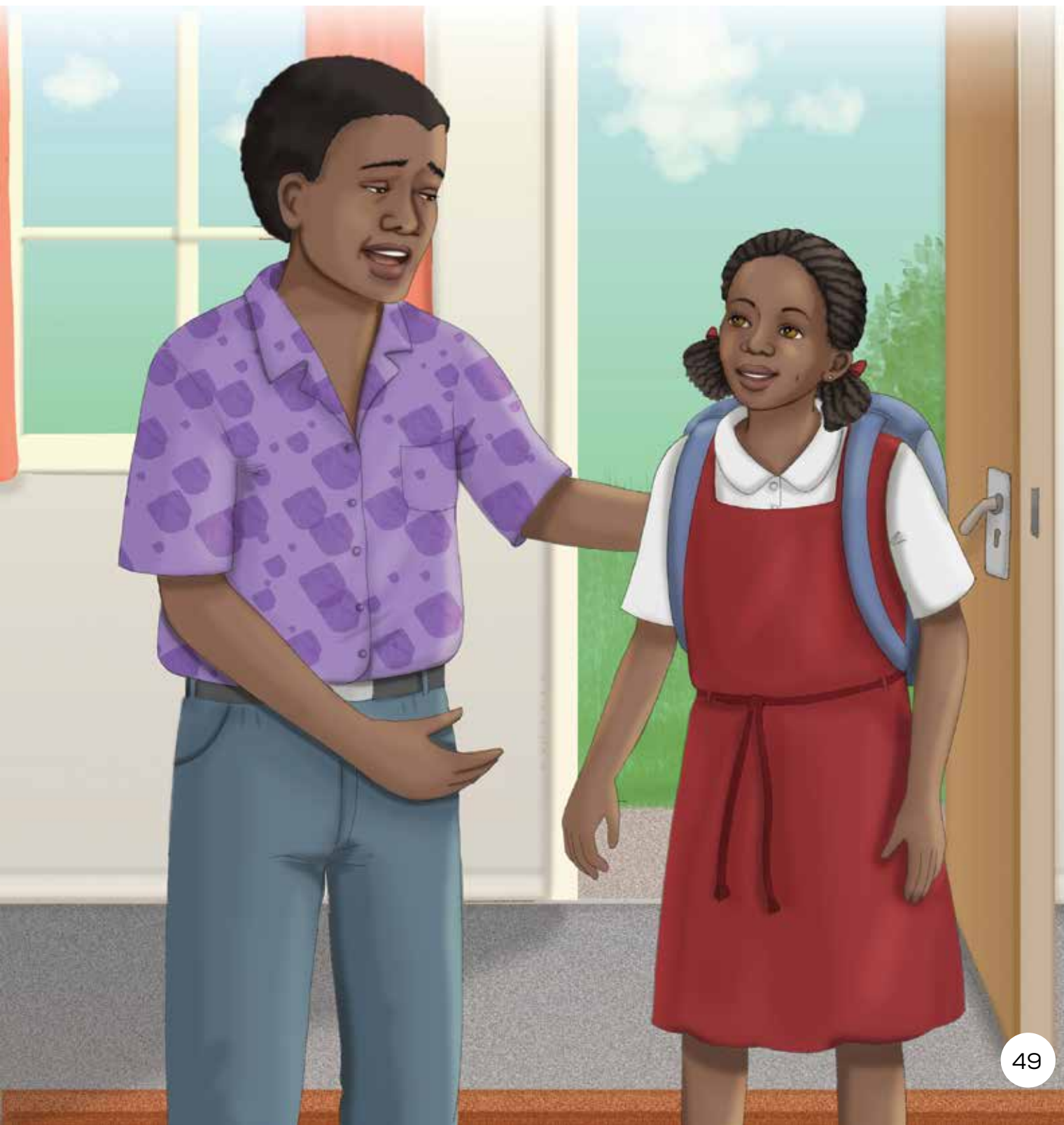
Emanuwele a n’wayitela, a nusa makipikipi yo tata voko.

Hi nhlikanhi lowu landzelaka, Timiyo u yimele Evha ku vuya hi le xikolweni.

“A ku ri njhani exikolweni namuntlha?” a vutisa.

“A ku antswanyana,” ku vula Evha a n’wayitela.

Timiyo u yimerile Gloriya a vuya ekaya hi le ntirhweni.

“A ku ri njhani entirhweni namuntlha?” a vutisa.

“A ku antswanyana,” ku vula Gloriya a n’wayitela.

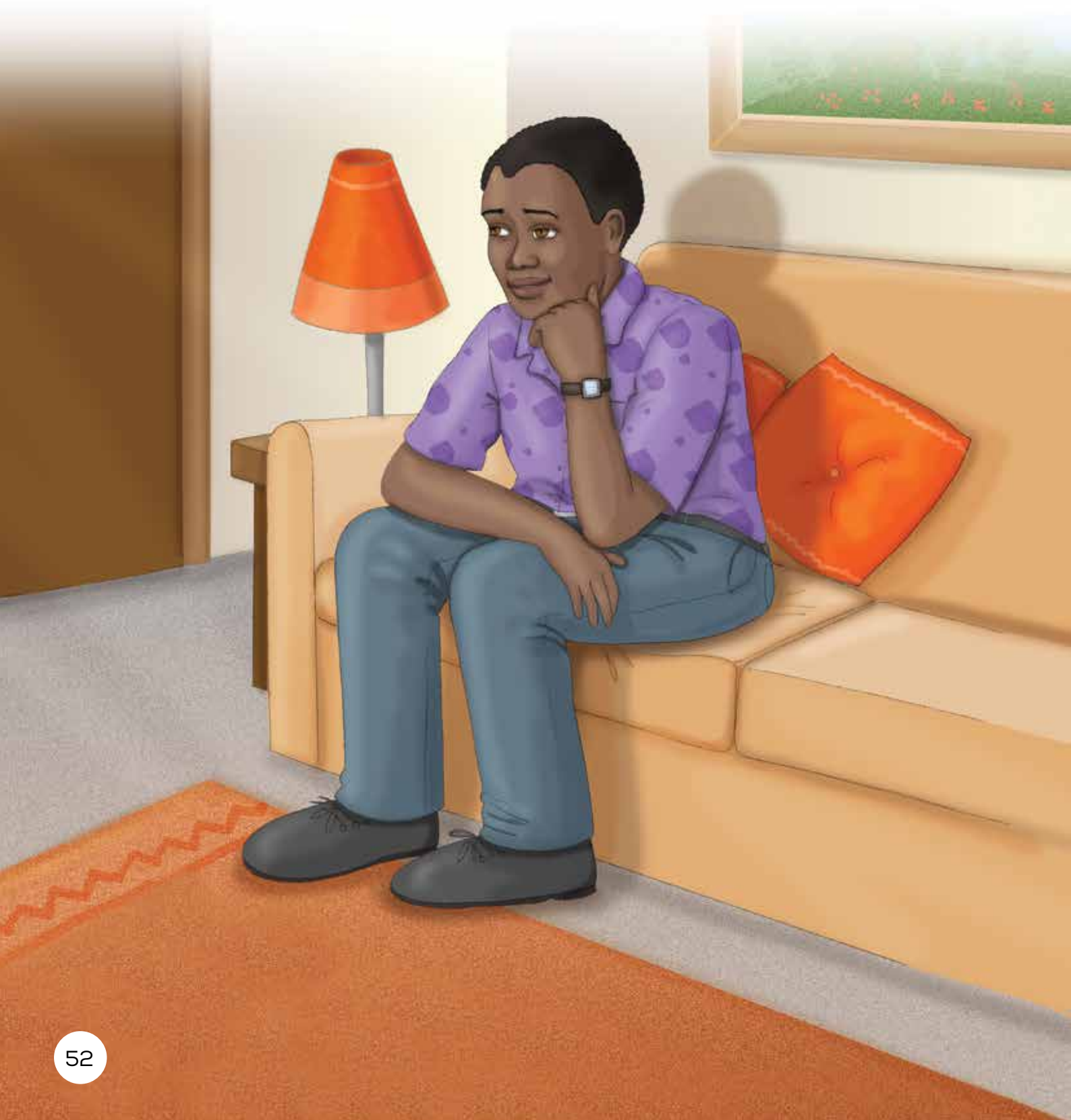
Emakumu, Emanuwele u vuyile ekaya hi le bolweni ya milenge.

“A ku ri njhani ku titoloveta bolo ya milenge?” a vutisa.

“Swa ha tika,” ku vula Emanuwele, “kambe ndzi ehleketa leswaku swi ta antswa.”

Timiyo u tshamile esofeni, a ehleketa hi vuenti hi ndyangu wa yena. A swi tiva leswaku xiphiqo a xi tshunxiwangi, kambe a titwa a tsakile hikuva u va pfunile ku va na siku ro antswa.

Ku hlaya ka 1

Xana i mani loyi a xanisiwaka eka xitori lexi?

Hinkwaswo swirho swa ndyangu (Evha, Gloriya, Emanuwele) swa xanisiwa.

Xana Timiyo u va endlele yini swa nhlengeletano wa ndyangu?

U endle makipikipi.

Hikokwalahokayini Timiyo a teke xiboho xo vitana nhlengeletano wa ndyangu?

- Hikuva hinkwaswo swirho swa ndyangu wa yena a swi ri na xiphiqo xo fana.
- Hikuva a ehleketa leswaku swi ta va pfuna vandyangu wa yena ku tiva leswaku a va voxo – vanhu vo karhata va nga fikelela vanhu hinkwavo.
- Hikuva a lava ku seketela ndyangu wa yena.
- A lava ku pfuna ndyangu wa yena wu titwa kahle.
- Hikuva a lava ku byela vanhu hinkwavo endyangwini wa yena leswaku na yena u tshama a xanisiwa.

Ku hlaya ka 2

Xana Timiyo u ehleketa leswaku swirho swa ndyangu wa yena swi ta ololoxa njhani ku titwa ka swona ko ka swi nga ti tshembi?

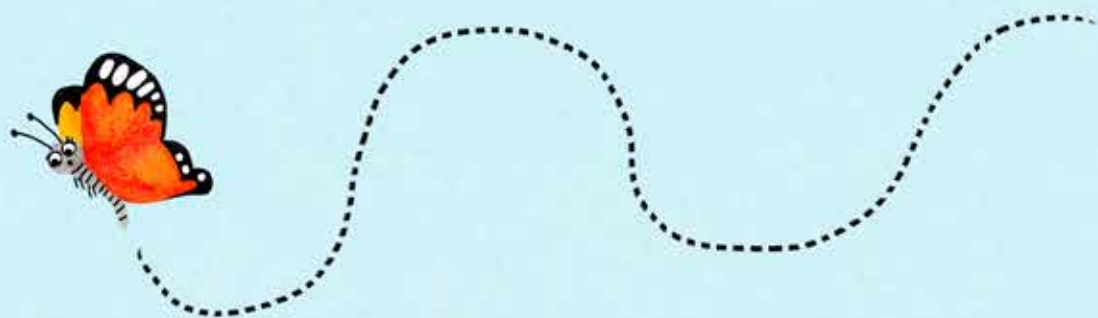
- Hi ku honisa vanhu lava va va xanisaka.
- Hi kuma vanghana va hina na vanhu lava nga na timbilu ta kahle, na ku tshama na vona.

U nga yelanisa? U tshama u karhatiwa kumbe ku xanisiwa? Xana u endle yini ku titwa u ri kahle?

Ndzi nga yelanisa. Loko ndzi karhatiwa / xanisiwa, ndzi...

Hikokwalahokayini Timiyo a teke xiboho xo byela ndyangu wa yena hi ku xanisiwa ka yena na ku karhatiwa entirhweni?

- Hikuva a lava ku yelanisa leswi nga va humelela.
- Hikuva a nga lavi ndyangu wa yena wu titwa wu ri voxo.
- Hikuva a lava ku komba ndyangu wa yena leswaku switshunxo swa yena swa tirha ku n'wi pfuna ku titwa kahle.
- Hikuva a lava swirho swa ndyangu wa yena swi ringeta switshunxo leswi a nga va ringanyetela swona.

XITORI XA 5

NXALATI U TITWA A NGA HLAYISEKANGI

Nkongomelo: Mimir ya hina

**Mahungu ya
vundzhaku**

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku lemuka leswaku i swa nkoka ku vulavula loko munhu un'wana a ku endla u titwa u nga hlayisekangi.

**Tipoyinti leti u nga ti ave-
laka na vadyondzi**

- Lexi i xitori lexi khumbaka switwi swinene. Xikongomelo xa xona i ku dyondzisa vana ku byela munhu lonkulu loyi va n'wi tshembaka loko un'wana a va endla va titwa va nga hlayisekangi.
- Swi nga tika eka vana ku vulavula, ngopfungopfu loko va tiva munhu loyi a va endlaka va titwa va nga hlayisekangi.
- Vana vo tala lava xanisiwaka va xanisiwa hi munhu loyi va n'wi tivaka.

Qhinga ra Ntwisiso: Vutisa swivutiso / Tivutisa

- I yini: Ku ehleketa na ku vutisa swivutiso hi xitori loko u ri karhi u hlaya.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku tshama u ri na ntsakelo na ku kuma swo tala loko u ri karhi u hlaya.
- Xi pfuna njhani: Swi endla leswaku u tshama u teke xiave naswona swi ku pfuna ku twisisa xitori ku antswa. Swi ku pfuna ku bvumba leswi nga ta humelela eka xitori.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
58, 1	Tengani, sesi wa Nxalati lonkulu, u ngenile ekamareni. “Swi lo yini Nxalati?” a vutisa. “A hi nchumu,” Nxalati a hamba. Tengani u tshamile ekusuhi na yena. “Ndza swi vona leswaku swin’wana a swi tshamisekangi!” a vula. “Ndzi byele!”	Ndza tivutisa leswaku hikokwalahokayini Nxalati a chava ku byela sesi wa yena? Kumbexana u karhatiwa hi leswaku matitwilelo ya yena ya ta endla leswaku vanhu van’wana va khunguvanyeka kumbe ku hlundzuka.
65, 1	Loko malume Pfumelani a hetelele a nghena hi nyangwa, a nga ringetangi ku vukarha kumbe ku tswontswa vanhwanyana. U vule ntsena leswaku, “Sonto lowunene, Tengani na Nxalati,” kutani a yimisela voko ra yena ehenhla kutani va banana hi mavoko.	Ndza tivutisa leswaku Nxalati u titwa njhani sweswi? U fanele a swi vona leswaku matitwilelo ya yena i ya nkoka.

Nxalati u tshamile emubedweni wa yena naswona u chuhile. Manana wa yena u n'wi byerile leswaku malume wa yena Pfumelani u ta ta eka swakudya swa nanhlikanhi hi Sonto. Nxalati a nga swi rhandzi loko malume Pfumelani a ta. A nga rhandzi ndlela leyi a n'wi vukarhaka hayona. A nga rhandzi ndlela leyi a n'wi tswontswaka hayona enon'wini.

Tengani, sesi wa Nxalati lonkulu, u ngehenile ekamareni. “Swi lo yini Nxalati?” a vutisa.

“A hi nchumu,” Nxalati a hemba.

Tengani u tshamile ekusuhi na yena. “Ndza swi vona leswaku swin’wana a swi tshamisekangi!” a vula. “Ndzi byele!”

“A ndzi swi tsakeli loko malume Pfumelani a ta. Ndzi titwa... A ndzi swi tivi,” ku vula Nxalati. “Kambe u nga byeli munhu! A ndzi lavi leswaku manana a ndzi kwatela!”

“Ndza swi tiva leswaku u titwa njhani. A ndzi swi rhandzi loko a ndzi tswontswa enon’wini.” ku vula Tengani. “Ndzi ehleketa leswaku hi fanele hi byela manana. I mhaka leyi hi faneleke hi yi tekela enhlokweni loko van’wana va endla hi titwa hi nga hlayisekangi!”

“E-e! U ta hi kwatela ku vula swo ka swi nga ri kahle hi buti wa yena. A ndzi lavi ku n’wi kwatisa!” ku rila Nxalati.

“Ndza swi tiva leswaku swa chavisa – kambe swi nga pfuna! Kumbe a nga endla leswaku hi titwa ku antswa. Loko swo tsandza, hi ta va hi n’wi byerile hi ri vambirhi,” ku vula Tengani, a khomile voko ra Nxalati.

Tengani na Nxalati va kumile manana wa vona a ri eku swekeni ka swakudya swa nhlikanhi.

“Manana, hi lava ku vulavula na wena,” ku vula Tengani hi xivindzi.

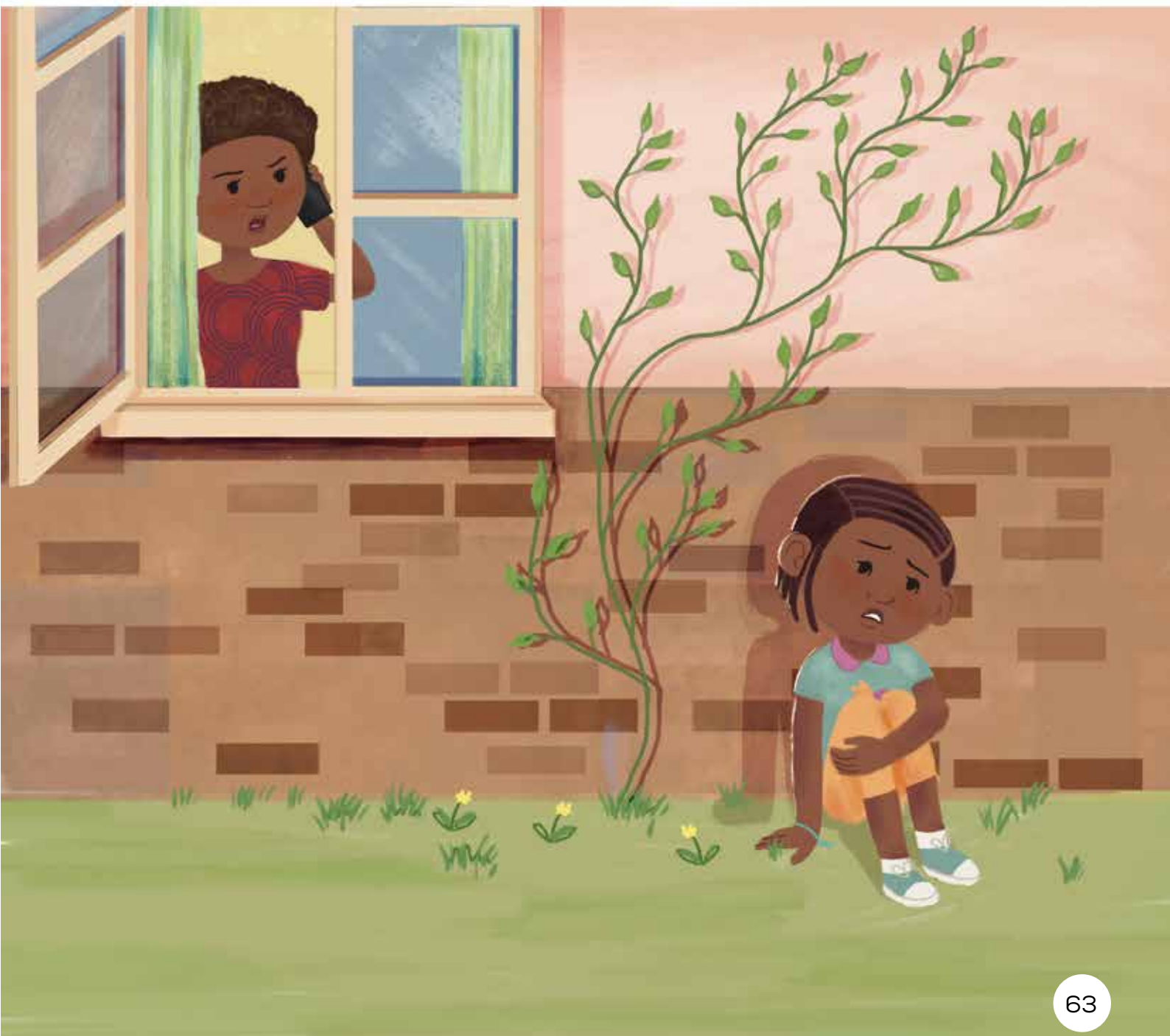
Hiloko Tengani a byela manana wa yena leswaku malume Pfumelani u endla va titwa va nga hlayisekangi.

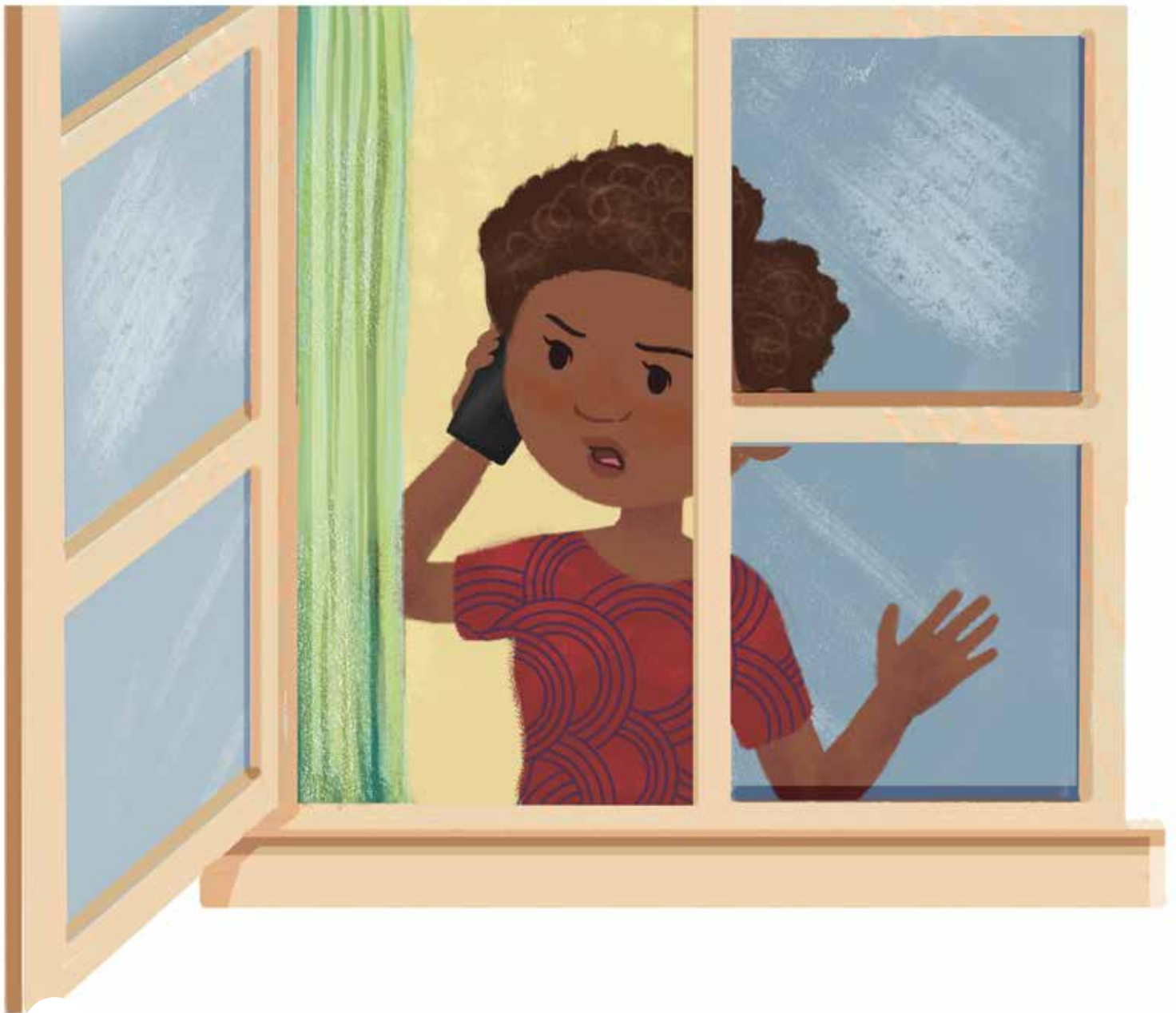
Manana u hefemulerile ehenhla. Nxalati a ehleketa leswaku u tilulamisela ku va holovela. “Ndzi tsakile hikuva mi ndzi byerile. A mi fanelangi ku swi endla xihundla loko un’wana a endla mi titwa mi nga hlayisekangi. Lawa i matitwilelo ya nkoka lawa mi nga fanelangiki ku ma honisa. Ndzi ta vulavula na yena.” “Swin’wana, Tengani, a ndzi swi lavi wena kumbe Nxalati mi va n’wexe na yena,” ku vula manana. “Mi tshama swin’we loko mi ri na malume Pfumelani.”

Nxalati na Tengani va yile ehandle ku ya tlanga. Hiloko Nxalati a vona manana wa yena hi fasitere ra le xitangeni a ri karhi a vulavula hi riqingho. Nxalati a vilela hileswi manana wa yena a nga ta swi vula eka malume Pfumelani. A swi tiva leswaku a nga fanelangi ku yingisela, kambe a nga ha swi koti ku tilawula. U tsutsumile a ya tshama ehansi ka fasitere ra le xitangeni.

“Pfumelani,” ku vula manana hi rito leri kombisaka ku hlundzuka, “vanhwanyana a va titwi kahle loko vavanuna van’wana va va vukarha na ku va tswontswa handle ka tatana wa vona. Ndzi kombela u xixima matitwilelo ya vona – va xewete hi ku banana hi voko.”

Loko malume Pfumelani a hetelele a nghena hi nyangwa, a nga ringetangi ku vukarha kumbe ku tswontswa vanhwanyana. U vule ntsena leswaku, “Sonto leyinene, Tengani na Nxalati,” kutani a yimisela voko ra yena ehenhla kutani va banana hi mavoko.

Ku hlaya ka 1

Xana i mani loyi a endlaka Nxalati a titwa a nga hlayisekangi?

Malume Pfumelani u endla a titwa a nga hlayisekangi.

Nxalati u byerile mani leswaku u titwa a nga hlayisekangi?

U byerile sesi wa yena Tengani.

Hikokwalahokayini Nxalati a nga lavi ku byela munhu hi matitwelo ya yena?

- Hikuva a a vilerisiwa hi leswaku matitwelo ya yena a ya hoxekile.
- Hikuva a a vilela a ehleketa leswaku a ku nga ri na munhu loyi a nga ta twisisa matitwelo ya yena.
- Hikuva a vilerisiwa hi leswaku manana wa yena u tava a n'wi hlundzokerile.

Ku hlaya ka 2

Xana i yini leswi endlaka Nxalati a titwa a nga hlayisekangi?

Ndlela leyi malume Pfumelani a n'wi vukarhaka na ku n'wi tswontswa hayona.

Hikokwalahokayini Nxalati a tshamile ehansi ka fasitere ra khixi?

- Leswaku a kota ku twa manana wa yena loko a vulavula hi riqingho.
- Leswaku a kota ku twa leswi manana wa yena a swi byeleke malume Pfumelani.

U ehleketa leswaku Nxalati u titwe njhani emakumu ka xitori?

- Ndzi ehleketa leswaku Nxalati u titwe a khensa leswi sesi wa yena a n'wi pfuneke ku phofula hi ndlela leyi a titwaka ha yona.
- Ndzi ehleketa leswaku Nxalati u titwe a tshunxekile hileswi manana wa yena a vulavuleke na malume wa yena.

XITORI XA 6

SIKU RO KA RI NGA RI KAHLE RA ZAMA

Nkongomelo: Mimiru ya hina

**Mahungu ya
vundzhaku**

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa ku antswa leswaku ku endla mavonelo mayelana na mimiri ya vanhu swi nga endla va titwa va nga ntshuxekangi.

**Tipoyinti leti u nga ti ave-
laka na vadyondzi**

- Ku vulavula hi mimiri ya vanhu swi nga endla leswaku va titwa va nga ntshuxekangi.
- Vana va tala ku hlekuriwa hi ku landza leswi va langutekisaka xiswona, va nga hlekula hi vanakuloni na hi vanhu lavakulu. Leswi a hi vumunhu!
- Loko munhu a endla leswaku n'wana a titwa a nga hlayisekangi, i swa nkoka leswaku n'wana a byela munhu lonkulu loyi a n'wi tshembaka.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla mikumbetelo

- I yini: Ku tirhisa swipfunaxitshunxo ku bvumba leswi nga ta humelela emahlweni eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa tinhlamuselo leti dzikeke na mahungu lama fihliweke.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku fikelela nghimeto loko u ri karhi u hlaya, na ku twisisa xitori na swimunhuhatwa ku antswa.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
69, 2	Xikandza xa Zama a xi kombisa ku hlundzuka. A nga swi tivi leswaku a nga ku yini.	Ndzi ehleketa leswaku Zama u titwa a hlundzukile hikuva marito ya vula leswaku xikandza xa yena a xi twa ku hisa, naswona eka xifaniso a nga languteki a tsakile na switsanana!
72, 1	Kutani rito ra yena ri cinca. “Xavumbirhi, sweswo a swi kahle. A ku na munhu lonkulu a faneleke ku vula swo karhi hi miri wa wena. Ndzi rivalele eka leswi nga ku humelela. Ndzi ta ya vulavula na nhloko ya xikolo mundzuku.”	Ndzi ehleketa leswaku manana wa Zama u hlundzukile. U twala a tinyiketerile naswona u vula leswaku u ta vulavula na nhloko ya xikolo hileswi nga humelela.

Zama a tsakele ku tthelela exikolweni endzhaku ka nkarhi wo wisa. Kambe loko a suka exikhongeleni a ya eka ntila wo nghena etlilasini, un'wana wa vadyondzisi, tatana Mathebula u te: “Yoo, Zama, u languteka u nyuherile.”

Xikandza xa Zama a xi kombisa ku hlundzuka. A nga swi tivi leswaku a nga ku yini.

Siku hinkwaro Zama a nga titwi kahle. U ambarile jesi ra yena hambileswi etlilasini a ku hisa swinene. “Kumbexana leswi swi ta tumbeta miri wa mina,” a ehleketa.

Loko tatana wa Zama a n’wi landza exikolweni, u tilahlerile eka xitulu xa le ndzhaku emovheni.

“Swi lo yini Zama?” a vutisa.

“A ndzi lavi ku vulavula hi swona,” ku vula Zama hi rito ra le hansi.

Madyambu walawo, loko manana wa Zama a vuya hi le ntirhweni, u gongondzile ekamareni ra Zama.

“A ri ri njhani siku ra wena exikolweni?” a vutisa.

“Tatana Mathebula u te ndzi nyuherile,” ku vula Zama.

“Ndzi nyuherile?” ku vutisa Zama.

“Xosungula, miri wun’wana na wun’wana i miri wa kahle,” manana wa Zama a hlamula kahle. “U sasekile swi nga ri na mhaka leswaku u tika mpimo wihi.”

Kutani rito ra yena ri cinca. “Xavumbirhi, sweswo a swi kahle. A ku na munhu lonkulu a faneleke ku vula swo karhi hi miri wa wena. Ndzi rivalele eka leswi nga ku humelela. Ndzi ta ya vulavula na nhloko ya xikolo mundzuku.”

“E-e, Manana! Tatana Mathebula u ta ehleketa yini? U ta ndzi venga!” ku rila Zama.

“Zama, a hi nge swi tshiki ntsena leswi. Leswi a swi nga fanelangi swi ku humelerile, naswona a swi fanelangi ku humelela vadyondzi van’wana exikolweni xa wena nakambe,” manana wa yena a vula a tiyisile.

Madyambu walawo Zama u twile vatswari va yena va vulavula loko va etlele emubedweni.

“A swi ndzi tsakisi loko mudyondzisi a vulavula na Zama hi ndlela liya – a ndzi ehleketi leswaku swi kahle ku va a vula swin’wana hi miri wa yena!” ku vula manana wa Zama.

“A ku na munhu loyi a faneleke ku endla Zama a titwa a nga tsaki exikolweni – ngopfungopfu mudyondzisi!” ku vuyelela tatana wa Zama.

Vusiku byebyo Zama u etlele emubedweni, a vilela hileswi nga ta humelela loko manana wa yena a vulavula na nhloko ya xikolo N'walungu.

Nhlikanhi lowu landzelaka, vatswari va Zama va tile ku ta n'wi landza exikolweni. Zama a tlanga ehandle loko vatswari va yena va ya ehofisini ya nhloko ya xikolo. Zama a ringeta ku veka miehleketo ya yena eka ntlango wa yena wa xiswathe, kambe a tshamela ku rivala leswaku ku tlanga mani. Hinkwaswo leswi a ehleketa hi swona a ku ri leswi vulavuriwaka endzeni ka hofisi.

Xohetelela, manana wa Zama u n'wi vitanile. Zama u khomile voko ra manana wa yena loko a nghena ehofisini ya nhloko ya xikolo N'walungu.

“Zama, ndzi rivalele hileswi ndzi nga swi vula hi miri wa wena kutani swi ku endla u titwa u nga tsaki,” ku vula tatana Mathebula. “A ndzi swi lemukangi leswaku leswi swi ta ku hlundzukisa, kambe sweswi ndza swi vona leswaku swi hoxekile. Miri wun'wana na wun'wana i miri wa kahle, naswona a ndzi fanelangi ku vulavula swo karhi hi miri wa un'wana.”

Endzhaku ka loko tatana Mathebula a humile, nhloko ya xikolo N'walungu a languta Zama a bohanile.

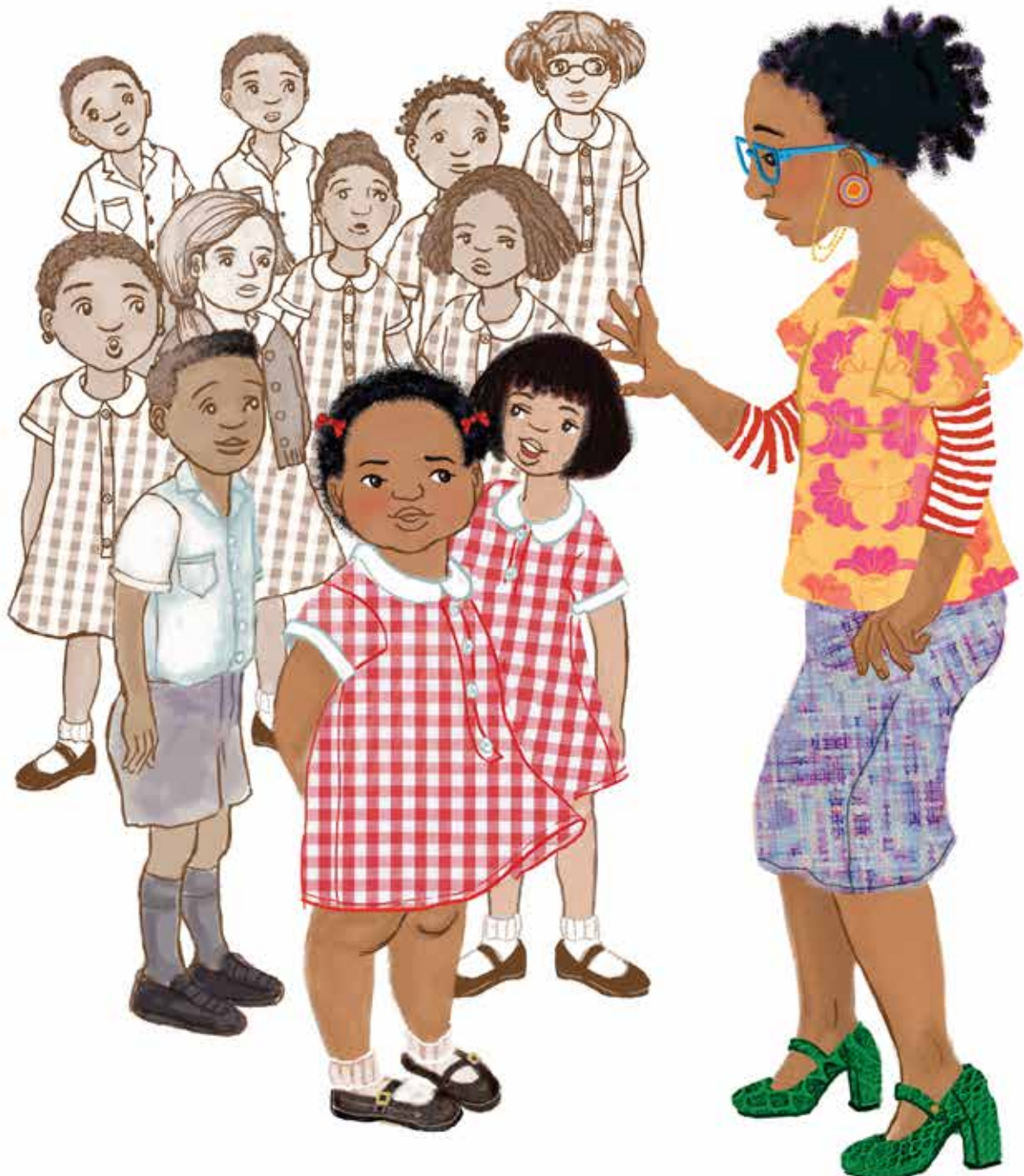
“Zama, a swi kahle loko un’wana a vula swin’wana hi miri wa wena. Ndza khensa ku va u hi tivisile leswi,” a vula.

Zama a vilela hi ku vona tatana Mathebula siku leri landzelaka, hambileswi a swi tiva leswaku u endlile swilo swa kahle.

Mixo lowu landzelaka exikhongeleni, nhloko ya xikolo N'walungu u vulavurile na xikolo hinkwaxo hi ku va na musa na ku xiximana. “Hi na swivumbeko na mipimo yo hambanahambana,” naswona xivumbeko na sayizi yin'wana na yin'wana i swa nkoka laha, a tivisa.

N'walungu a langutile Zama, “Ndza khensa ku va na xivindzi xa ku vulavula. Ndza tshemba mudyondzisi a nge he swi vuli swo fana na leswi a nga swi vula nakambe.”

Ku hlaya ka 1

Xana i mani a nga byela Zama leswaku u languteka a nyuherile?

Tatana Mathebula u byerile Zama leswaku u languteka a nyuherile.

Xana Zama u titwile njhani loko tatana Mathebula a vula swin'wana hi ku nyuhela ka yena.

U titwile a hlundzukile / a nga titwi kahle / a tichava / a nyumile sw. na sw.

Hikokwalahokayini Zama a ambarile jesi siku hinkwaro exikolweni, hambileswi a twa ku hisa?

- Hikuva tatana Mathebula u vurile leswaku u languteka a nyuherile.
- Hikuva a nga titwi kahle hileswi tatana Mathebula a nga swi vula hi miri wa yena.
- Hikuva a nga lavi munhu a vulavula swo karhi hi miri wa yena.
- Hikuva tatana Mathebula u n'wi endle a nga titwi kahle hi miri wa yena.

Ku hlaya ka 2

Zama a tlanga ntlango wa njhani loko vatswari va yena va ri ehofisini?

A tlanga xiswathe na vanghana va yena.

Hikokwalahokayini miehleketo ya Zama a yi nga ri kona eka ntlango wa xiswathe?

- Hikuva a vilela hileswi a swi humelela ehofisini.
- Hikuva a titwa a vilela ngopfu a nga koti ku veka miehleketo ya yena eka ntlango.

Hikokwalahokayini vatswari va Zama va vulavula na nhloko ya xikolo N'walungu?

- Hikuva tatana Mathebula u vulavule leswaku Zama u nyuherile, naswona u titwile a nga tsaki.
- Hikuva vatswari va Zama a va swi vona leswaku Zama u hlundzukile hileswi tatana Mathebula a nga swi vula.
- Hikuva vatswari va Zama a va hlundzukile hikuva tatana Mathebula u endlile leswaku Zama a nga titwi kahle.
- Hikuva manana wa Zama a nga tsaki. A nga ehleketi leswaku mudyondzisi a nga vulavula swo fana na leswi hi miri wa vadyondzi.
- Hikuva a va nga lavi munhu na un'we a endla Zama a titwa a nga tsaki exikolweni.
- Hikuva vatswari va Zama va n'wi rhandza naswona va lava ku n'wi sirhelela.
- Hikuva miri wun'wana na wun'wana i miri wa kahle, naswona van'wana a va fanelangi ku vula swin'wana hi miri wa hina.

XITORI XA 7 DAYARI YA MAKHANANA YA LE XIHUNDLENI

Nkongomelo: Hi lulamisa
migilugilu

Mahungu ya vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku dyondza swo tala mayelana na ku tirhisa xipfunaxitshunxo ku lulamisa migilugilu.

Tipoyinti leti u nga ti ave- laka na vadyondzi

- Migilugilu i nchumu lowu hi nga si wu tivaka - i phazili kumbe xivutiso lexi lavaka nhlamulo. Ehleketa hi swona kufana na loko u tsandzeka ku kuma thoyi ya wena: “Xana thoyi ya mina yi ye kwihi?” Sweswo i migilugilu.
- Swipfunaxitshunxo i swiphemu leswitsongo swa mahungu lama pfunaka ku hi yisa eka nhlamulo. I swikombiso leswi hi swi lemukaka leswi hi byelaka xitori.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla ku yelana

- I yini: Ku ehleketa hi ndlela leyi xitori xi fambisanaka hayona na vutomi bya wena n’wini, tibuku tin’wana kumbe misava.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa xitori ku antswa hi ku xi hlanganisa na swilo leswi hi swi tivaka.
- Xi pfuna njhani: Swi endla leswaku xitori xi va na nhlamuselo no olova ku xi tsundzuka.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
85, 5	“Ndza beja i ndzisana ya mina ya mufana,” ku vula Makhanana. “Mulweri u tshama a ri na tintiho to thyaka loko a heta ku tlanga ehandle!”	Ndzi nga endla vuhlanganisi laha na maphorisa. Ana na Makhanana va lava swipfunaxitshunxo swo herisa vugevenga kufana na maphorisa.
87, 1	“Vona misisi leyi yo tshwukanyana!” ku vula Makhanana, a khoma xiphemu xa misisi yo tshwukanyana. “Leswi i xipfunaxitshunxo xa nkoka,” a vula. “Munhu un’wana wa misisi yo tshwukanyana u fanele a hlayile dayari ya mina.”	Ana na Makhanana va hlengeleta swipfunaxitshunxo ku kuma leswaku i mani loyi a nga hlaya dayari, kufana na maphorisa lama hlengeletaka vumbhoni byo herisa vugevenga.

Makhanana a rhandza ku tsala. A rhandza ku tsala ngopfungopfu eka dayari ya yena yo hlawuleka. Masiku hinkwawo, a tsala leswi a swi endla esikwini.

A tlhela a tsala na swihundla swa yena. Ku tsala a swi n'wi pfuna ku pfula miehleketo ya yena. A swi n'wi pfuna ku horisa nhloko ya yena. A swi n'wi pfuna ku tshama a tsakile.

Makhanana a nga swi lavi leswaku un'wana a hlaya swihundla swa yena, hikokwalaho a swi tiva leswaku u fanele ku kuma ndhawu ya kahle yo tumbeta dayari ya yena.

U langutile ekamareni ra yena a ehleketa hi ndhawu yo hlayiseka laha a nga vekaka dayari ya yena. Emakumu u tumbete dayari ya yena ehansi ka mubedo. “A ku na loyi a nga ta yi kuma laha!” a ehleketa.

Kambe nhlikanhi wun'wana, loko Makhanana na munghana wa yena Anna va vuya exikolweni, Makhanana u kumile dayari ya yena yi ri ehansi yi pfuriwile ekamareni ra yena. Makhanana u twile xikandza xa yena xi hisa. Mbilu ya yena yi sungule ku ba hi ku hatlisa.

“Yoo! Vona Anna! Munhu un’wana u hlayile dayari ya mina!” a huwelela.

“Hi nga swi kuma leswaku i mani!” ku vula Anna. “Hi ta va mafokisi ya dayari!”

Makhanana na Anna va kambisisile dayari.

“Languta nkandziyiso wa tintiho leto thyaka,” ku vula Anna. “Lebyi i vuthala bya kahle! U ehleketa mani loyi a nga na tintiho to thyaka?”

“Ndza beja i ndzisana ya mina ya mufana,” ku vula Makhanana. “Mulweri u tshama a ri na tintiho to thyaka loko a heta ku tlanga ehandle!”

“A hi fambe hi ya n’wi lava. Hi fanele ku n’wi vutisa swivutiso ku vona loko ku ri yena!” ku vula Anna.

Makhanana a anakanya Mulweri a ri karhi a hlaya swihundla swa yena hinkwaswo. Kambe u vuye a tsundzuka leswaku ndzisana ya yena yo va na ntlhanu wa malembe ntsena. A nga si kota ku hlaya!

“Yima! Ku nga va ku nga ri yena! A nga koti ku hlaya!” ku vula Makhanana, a ri karhi a hleka.

“A hi lave vuthala byin’wana,” ku vula Anna.

Makhanana u sungule ku kambela dayari, papila hi papila.

“Vona misisi leyi yo tshwukanyana!” ku vula Makhanana, a khoma xiphemu xa nsisi wo tshwukanyana. “Lebyi i vuthala bya nkoka,” a vula.

“Munhu un’wana wa misisi yo tshwukanyana u hlayile dayari ya mina.” “Vanhu hinkwavo endyangwini wa ka hina va na misisi ya ntima. Ku nga va ku ri mani? I mani loyi ndzi n’wi tivaka a nga na misisi yo tshwukanyana?” A vutisa, a languta hi ku ehleketelela misisi ya Anna yo tshwukanyana.

“A hi mina! Ndza tshembisa!” ku vula Anna. “Naswona, wolowo i nsisi wo tshwukanyana wo koma. Misisi ya mina yi lehile!”

“Hi fanele hi rhiya ku vona leswaku a hi nge n’wi kumi loyi a nga hlaya dayari,” ku vula Makhanana. Makhanana u tlheriserile dayari ya yena ehansi ka mubedo. Kutani, a chela fulawuri ekusuhi na mubedo wa yena.

“Loko munhu un’wana o tshunela ekusuhi na dayari ya mina, hi ta kuma mikondzo ya yena eka fulawuri.” Ku hlamusela Makhanana.

Kutani vanhwanyana va tumbela kwala khonweni
va rindzela! Endzhaku ka timinetenyana, va twile
mpfumawulo wo halahala wu twala ekamareni.

Va tsutsumile va ya ekamareni ra Makhanana. “Hi ku kumile!” ku huwelela Anna. Kambe a ku nga ri na munhu! A ku nga ri na munhu handle ka mbyana ya Makhanana, Zola. Laha hansi a ku tele mikondzo ya mbyana eka fulawuri. Nhompfu ya Zola a yi ri eka dayari ya Makhanana!

Makhanana u sungule ku hleka. “Ku fanele ku ri misisi ya Zola yo tshwukanyana eka dayari!”

“Zola wa lutla!” ku vula Anna. “U ta lava ndhawu you tumbela yo antswa swinene!”

“U vula ntiyiso!” Ku vula Makhanana, “Kambe ndzi ta kuma yin’we endzhaku - yi fanele ku va xihundla, hambi ku ri eka wena!”

Ku hlaya ka 1

Xana Anna na Makhanana va kumile vuthala byihi?

Va kumile nkandziyiso wa tintiho to thyaka, va kumile misisi yo tshwukanyana, kutani emakumu va kumile mikondzo ya mbyana eka fulawuri.

Kahlekahle i mani loyi a “hlaya” dayari ya Makhanana?

A ku ri mbyana ya yena.

Hikokwalahokayini Makhanana a ehleketa leswaku Anna u hlayile dayari ya yena?

- Hikuva u kumile misisi yo tshwukanyana.
- Hikuva a ku na loyi a nga na misisi yo tshwukanyana endyangwini wa ka vona.
- Kumbexana hikuva Anna a tijimiserile ku pfuna. Swa ehleketerisa.

Ku hlaya ka 2

Xana Makhanana u ehleketelela mani?

A ehleketelela ndzisana ya yena ya mufana na Anna.

Makhanana na Anna va swi kumile njhani leswaku i mani a nga hlaya dayari?

Va lave vuthala na ku rhiya.

Hikokwalahokayini Makhanana a fanele ku kuma ndhawu yo antswa yo tumbeta dayari ya yena?

- Hikuva dayari yi fanele ku va ya xihundla.
- Hikuva Zola u kumile dayari ya yena hi ku olova.
- Hikuva Anna wa swi tiva leswaku dayari yi tumbetiwe kwihi, kutani a ka ha ri ndhawu yo tumbeta ya xihundla

XITORI XA 8

XITUMBELELANA

Nkongomelo: Hi lulamisa migilugilu

Mahungu ya vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa ku antswa leswaku migilugilu i yini.

Tipoyinti leti u nga ti ave-laka na vadyondzi

- Vutisa vadyondzi loko va tlangile ntlango wa xitumbelelana
- Pfluxeta milawu: munhu un'we wa hlayela loko van'wana va tumbela; kutani munhu loyi a hlayeleke u fanele a kuma lava nga tumbela hinkwavo.
- Loko mutlangi a tumbele kahle swinene ivi swi tika ku n'wi kuma, laha va tumbeleke kona i migilugilu.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla mikumbetelo

- I yini: Ku tirhisa swipfunaxitshunxo ku bvumba leswi nga ta humelela emahlweni eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa tinhlamuselo leti dzikeke na mahungu lama fihliweke.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku fikelela nghimeto loko u ri karhi u hlaya, na ku twisisa xitori na swimunhuhatwa ku antswa.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
101, 1	“A va ndzi kumangi!” ku ehleketa Sesana, a ri karhi a hlekelela endzeni ka diromu.	Ndzi ehleketa leswaku Sesana u na ndhawu ya kahle swinene yo tumbela, hikuva a ku na munhu loyi a n’wi kumileke naswona va tlanga ra vumbirhi ntlango lowu!
106, 7	Va langutile eka tindhawu hinkwato ta ntoloveloto tumbelela eka tona, kambe a va n’wi kumangi.	I migilugilu! A va swi tivi leswaku Sesana a nga va a ri kwihi! Ndzi ehleketa leswaku i ro sungula munhu a tumbela eka diromu, hikuva a nga kona loyi a ehleketaka ku languta eka rona.

Hi nhlikanhi wun'wana wo kufumela wa ximumu,
vana va le Lulakeni va tekile xiboho xo tlanga
xitumbelelana.

“Ndzi ta hlayela!” Langutani u ti nyiketerile ku endla.
A sungula ku hlayela ehenhla. “1-2-3-4-5...”

Vana lavan'wana hinkwavo va hangalakile, va
tsutsuma ku ya lava ndhawu yo tumbela ya kahle.

Lulama u tsutsumerile enhoveni. U kasakasile ehansi.

Avelani u tsutsumerile eswihlahleni. U ololoxe miri wa yena hilala a kota hakona, a yima endzhaku ka xihlahla xo leha.

Tshikani u tsutsumile a
rhelela hi xindledyana
kutani a kuma khele
etlhelo. U ngehenile
endzeni ka rona.

Hlovani u tsutsumerile eka
ribye lerikulu. U tluntlamile
a tumbela endzhaku ka
rona.

Kokwana Nkomo u pfunile Sesana ku nghena endzeni ka diromu. U n’wi tlakurile a n’wi ngenisa. “U nga vekeli xipfalo eka diromu loko u tumbela endzeni ka rona! Swi na nghozi swinene!” Kokwana Nkomo u veke xipfalo ekusuhi na diromu kutani a ya nghena endlwini.

“U lulamile kumbe a wu lulamangi, ndzi le ku teni!” ku huwelela Langutani.

Langutani u tsutsumerile enhoveni. “Ndzi ku kumile!” a vula, hi ku kombetela Lulama.

Langutani na Lulama va tsutsumerile eswihlahleni. “Hi ku kumile!” va vula, va vitana Avelani.

Langutani, Lulama, na Avelani va tsutsumile va rhelela hi xindledyana, kufikela loko va ta vona xikipa xo tshwuka ekheleni. “Hi ku kumile!” va vula, va ri karhi va huwelela Tshikani.

Langutani, Lulama, Avelani, na Tshikani va fambile va kongoma ribye lerikulu. Va twile Hlovani a khohlola. “Hi ku kumile!” va hleka, va ri karhi va kombetela Hlovani.

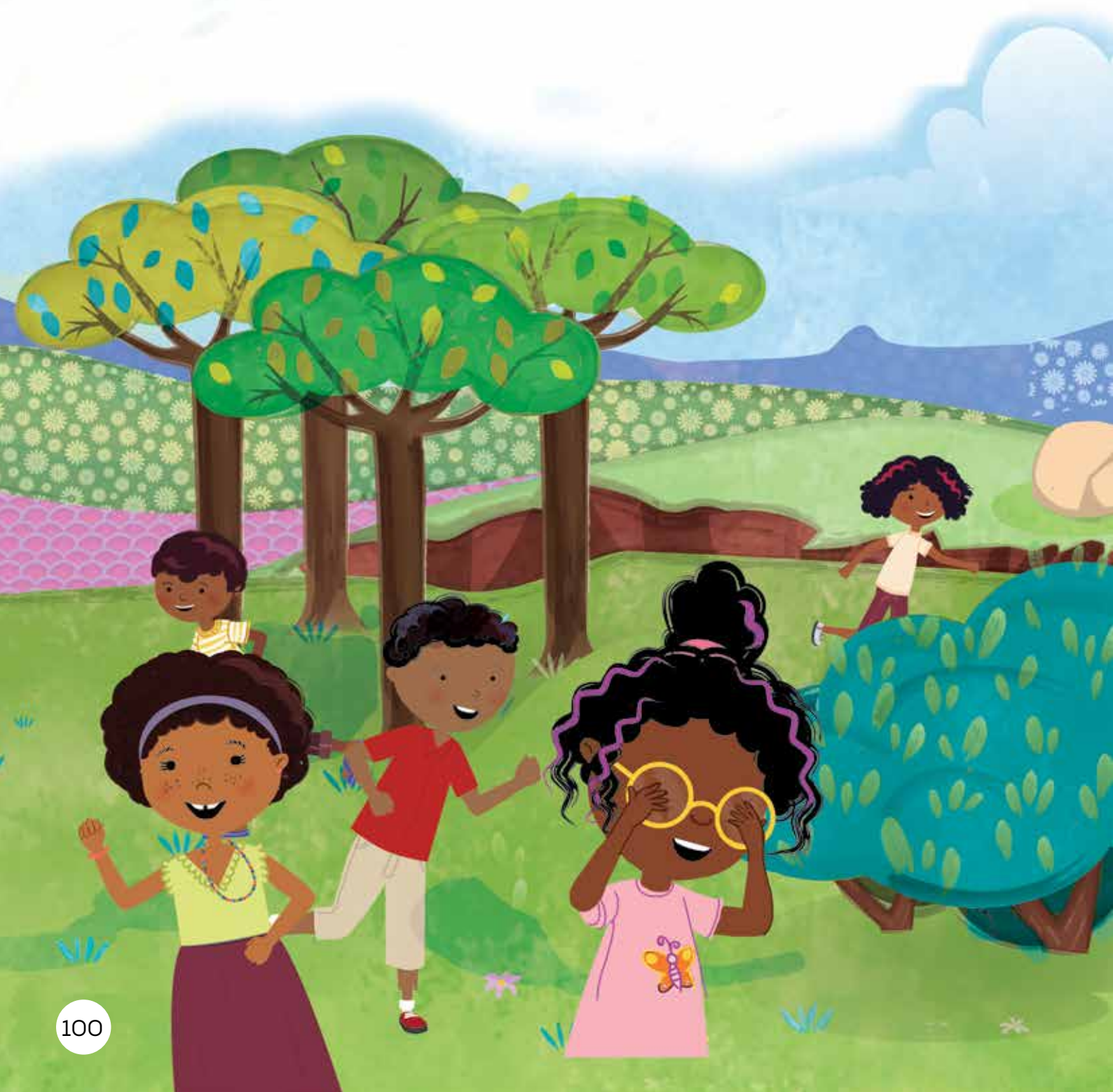
Sesana a ha ri endzeni ka diromu.

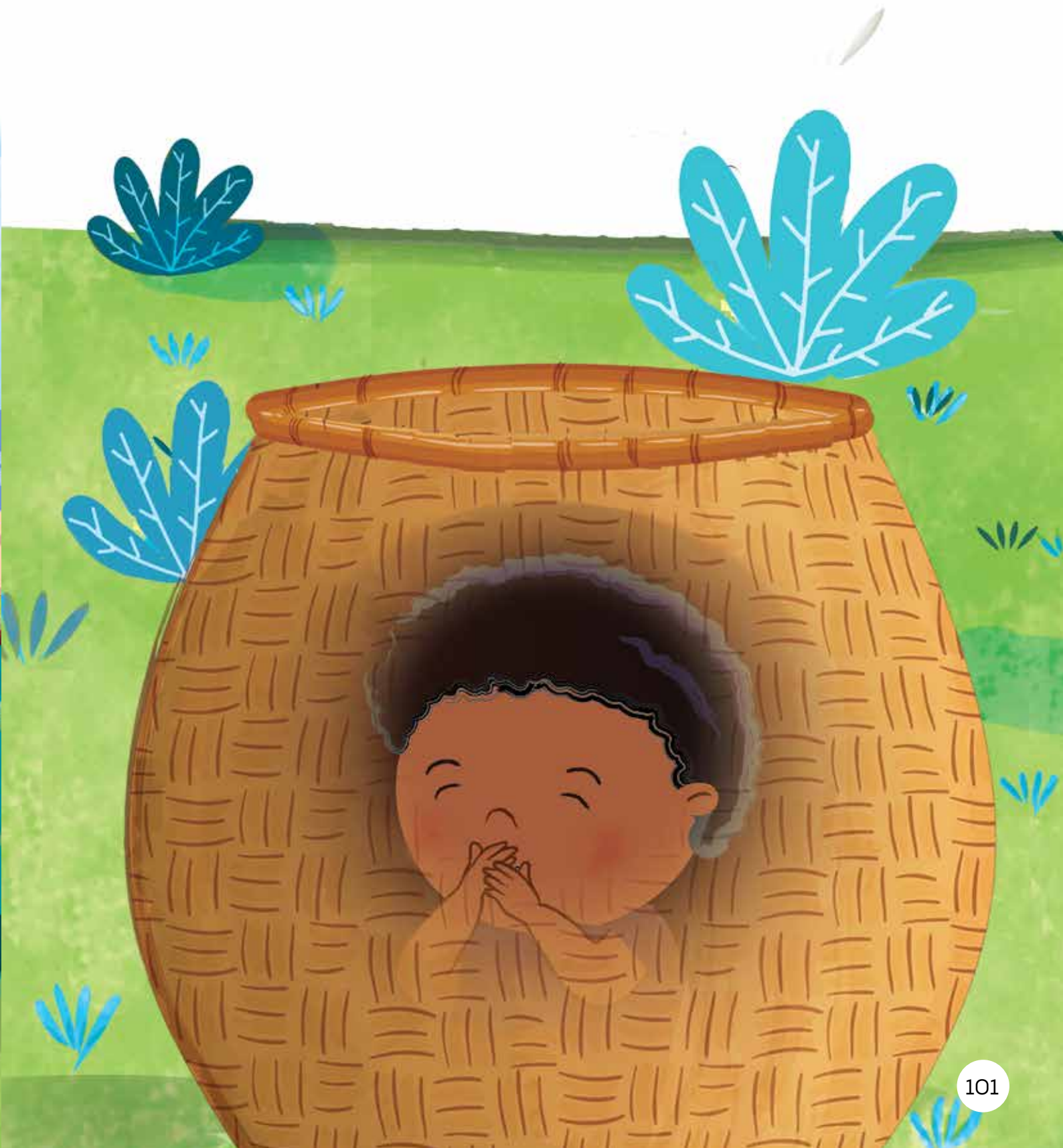
“A hi tlangeni nakambe!” ku vula Lulama, va rivele hi Sesana wa vanhu.

U sungule ku hlayela ehenhla, “1-2-3-4-5...”

Avelani, Tshikani, Hlovani, na Langutani va hangalakile, va tsutsuma ku ya kuma tindhawu to tumbela tintshwa.

“A va ndzi kumangi!” ku ehleketa Sesana, a ri karhi a hlekelela endzeni ka diromu.

Hlovani u tsutsumile a rhelela hi
xindledyana kutani a kuma nhulu ya
thyaka. U etlele ehansi endzhaku ka
yona.

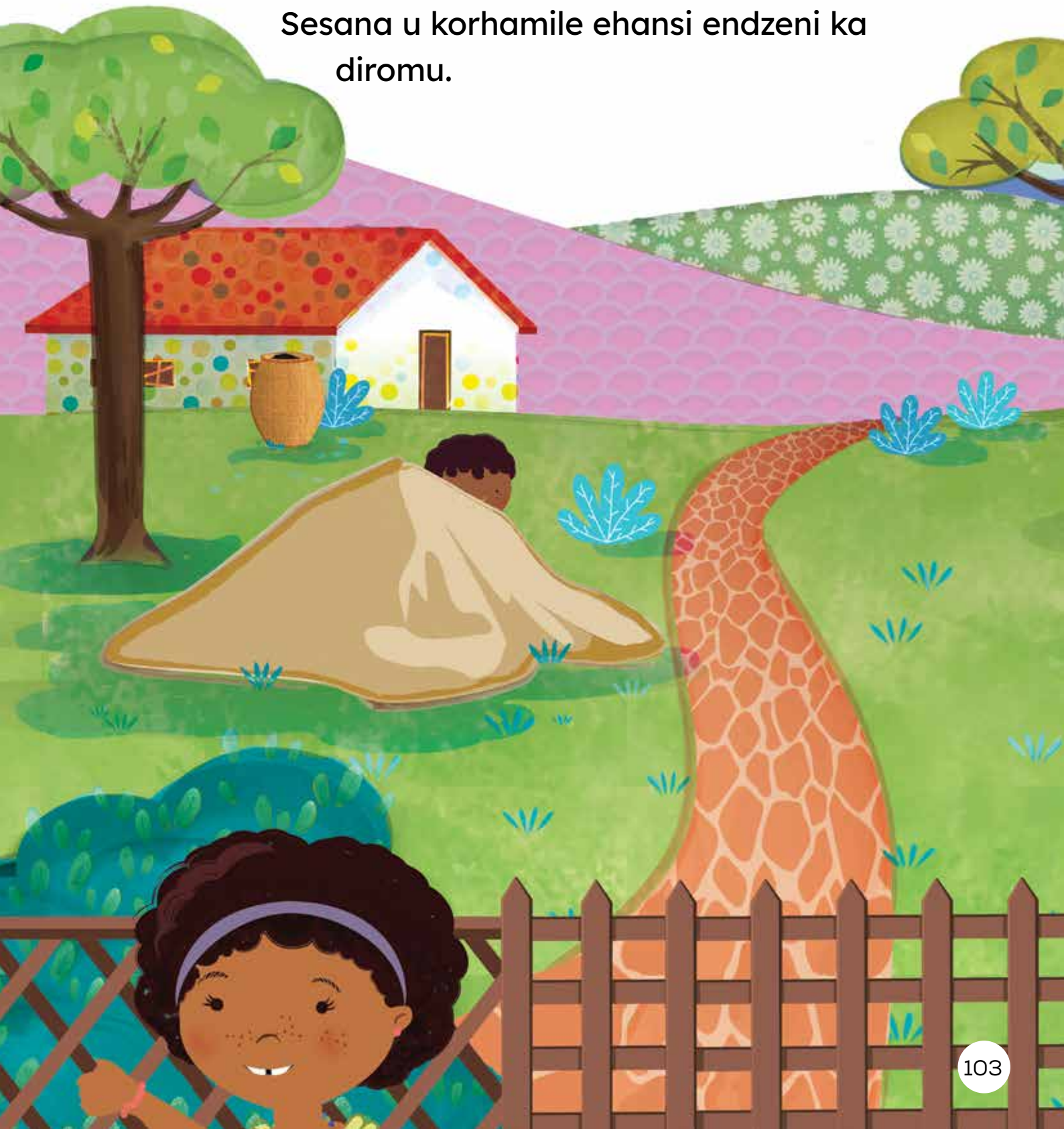
Langutani u tsutsumile a kongoma
gede. U tluntlamile a tumbela
endzhaku ka yona. Sesana u
tluntlamile endzeni ka
diromu.

Avelani u tsutsumerile eka movha wa khale, wo rhosa.
U kasile a nghena ehansi ka wona.

Tshikani u tsutsumile a ya eka yindlu ya le kusuhi. U
yimile kusuhi na khumbi endzhaku ka yindlu.

Sesana u korhamile ehansi endzeni ka
diromu.

“U lulamile kumbe a wu lulamangi, ndzi le ku teni!” ku huwelela Lulama.

Lulama u tsutsumerile eka movha wa khale, wo rhosa. “Ndzi ku kumile!” a vula, u tluntlamile kusuhi na movha a yisa nhloko ya yena ehansi.

Lulama na Avelani va tsutsumile va ya eka yindlu ya le kusuhi. “Hi ku kumile!” va vula, va ri karhi va vitana Tshikani.

Lulama, Avelani, na Tshikani va rhelele hi xindledyana, kufikela loko va twa Hlovani a khohlola. “Hi ku kumile!” va vula, va hleka hinkwavo.

Lulama, Avelani, Tshikani, na Hlovani, va fambile va kongoma egedeni. Va vonile tintanghu ta Langutani ta wasi. “Hi ku kumile!” va hleka, va kombetela milenge ya Langutani.

Sesana a ri endzeni ka diromu, a etlele!

“A hi tlangeni kan’we ro hetelela!” ku vula Avelani.

“Ndzi ta hlayela!” Avelani a ti nyiketela.

Va tlange siku hinkwaro, va nga hlayeki naswona va tumbele kukondza dyambu ri sungula ku pela.

“A hi fambeni ekaya ri nga si pela!” ku vula Tshikani.
“A hi fambe Sesana,” a vula, a ri karhi a lavalava
ntsongwana ya yena. Hilaha a nga swi vona kona
leswaku Sesana a nga ri kona siku hinkwaro!

Lulama u tsutsumerile enhoveni. Kambe Sesana a nga
kona.

Avelani a tsutsuma a ya eswihlahleni. Sesana a nga
kona.

Tshikani u tsutsumile a rhelela hi xindledyana kutani
va kuma khele. Sesana a nga kona.

Hlovani u tsutsumile a ya eka ribye lerikulu. Sesana a
nga kona.

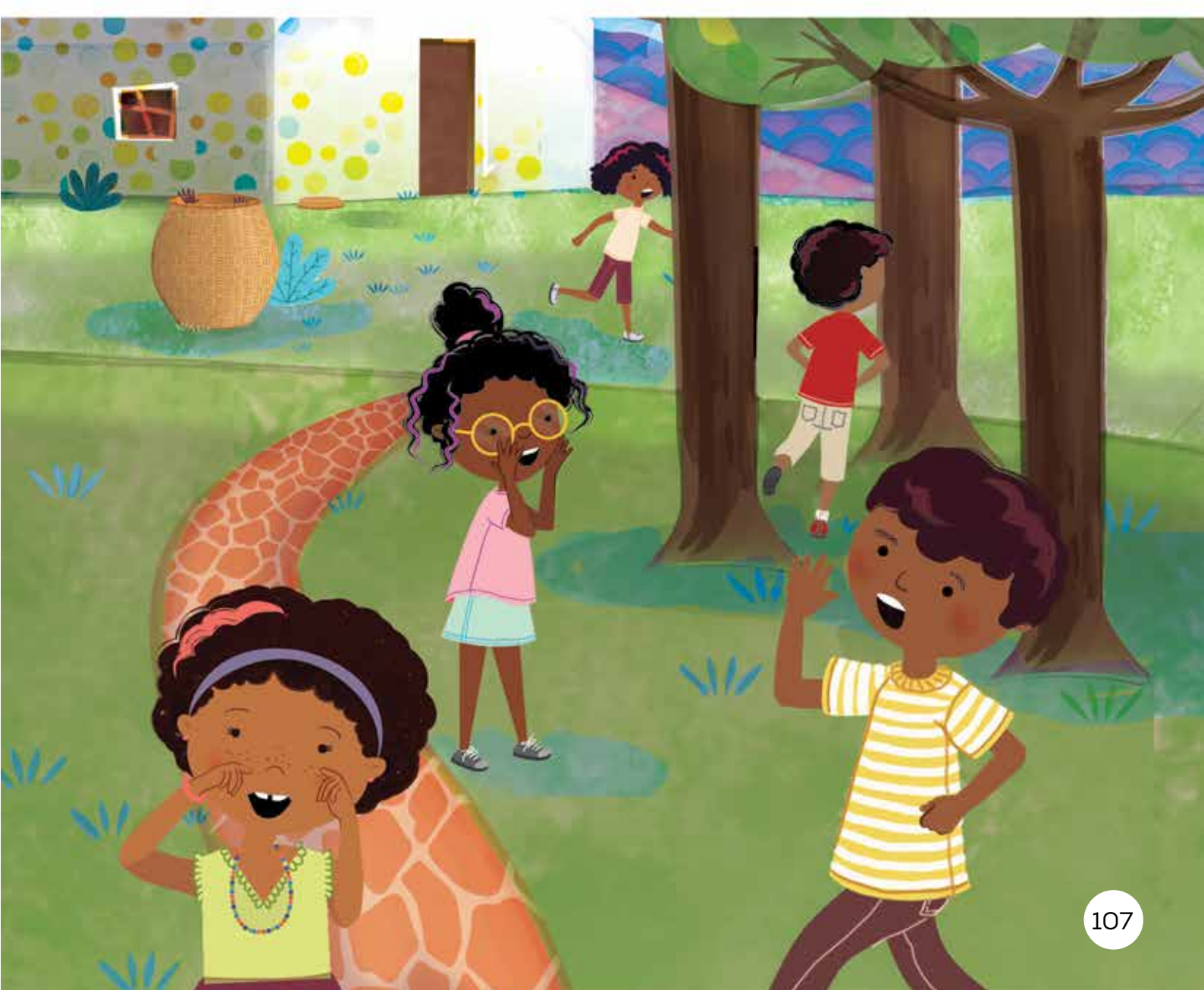
Langutani u tsutsumerile egedeni. Sesana a nga kona.

Va langutile eka tindhawu hinkwato ta ntolovelotumbelela eka tona, kambe a va n’wi kumangi.

Vanghana va yena va sungurile ku n'wi huwelela.
“Sesana! U le kwini?” va huwelela.

Emakumu, Sesana u va twile va n'wi huwelela a ri
endzeni ka diromu. U yimile, kambe a ri ntsongo a nga
fiki ehenhla.

“Ndzi haleni! Ndzi haleni!” Sesana a huwelela.

Vanghana lava va tsutsumerile laha Sesana a huwelela a ri kona.

Tshikani u yile ediran'wini a fika a koka ntsongwana ya yena. “Ndzi hlurile!” ku vula Sesana. Hinkwavo va sungurile ku hleka.

Ku hlaya ka 1

Xana Sesana a tumberile kwini?

A tumberile endzeni ka diromu.

Xana Sesana u ngenile njhani endzeni ka diromu?

Kokwana Nkomo u n'wi pfunile ku nghena endzeni ka diromu. / U n'wi tlakurile a n'wi ngenisa endzeni ka diromu.

Hikokwalahokayini Sesana a tshamile endzeni ka diromu siku hinkwaro?

- Hikuva a ku na loyi a nga n'wi kuma.
- Hikuva a kumile ndhawu ya kahle yo tumbela.
- Hikuva a ku na loyi a nga kuma Sesana endzeni ka diromu.
- Hikuva vanghana va yena a va ri eku tiphineni, a va swi lemukangi leswaku Sesana a nga kona.
- Hikuva Sesana a etlele endzeni ka diromu.

Ku hlaya ka 2

I mani loyi a nga tinyiketela ku hlayela ro sungula?

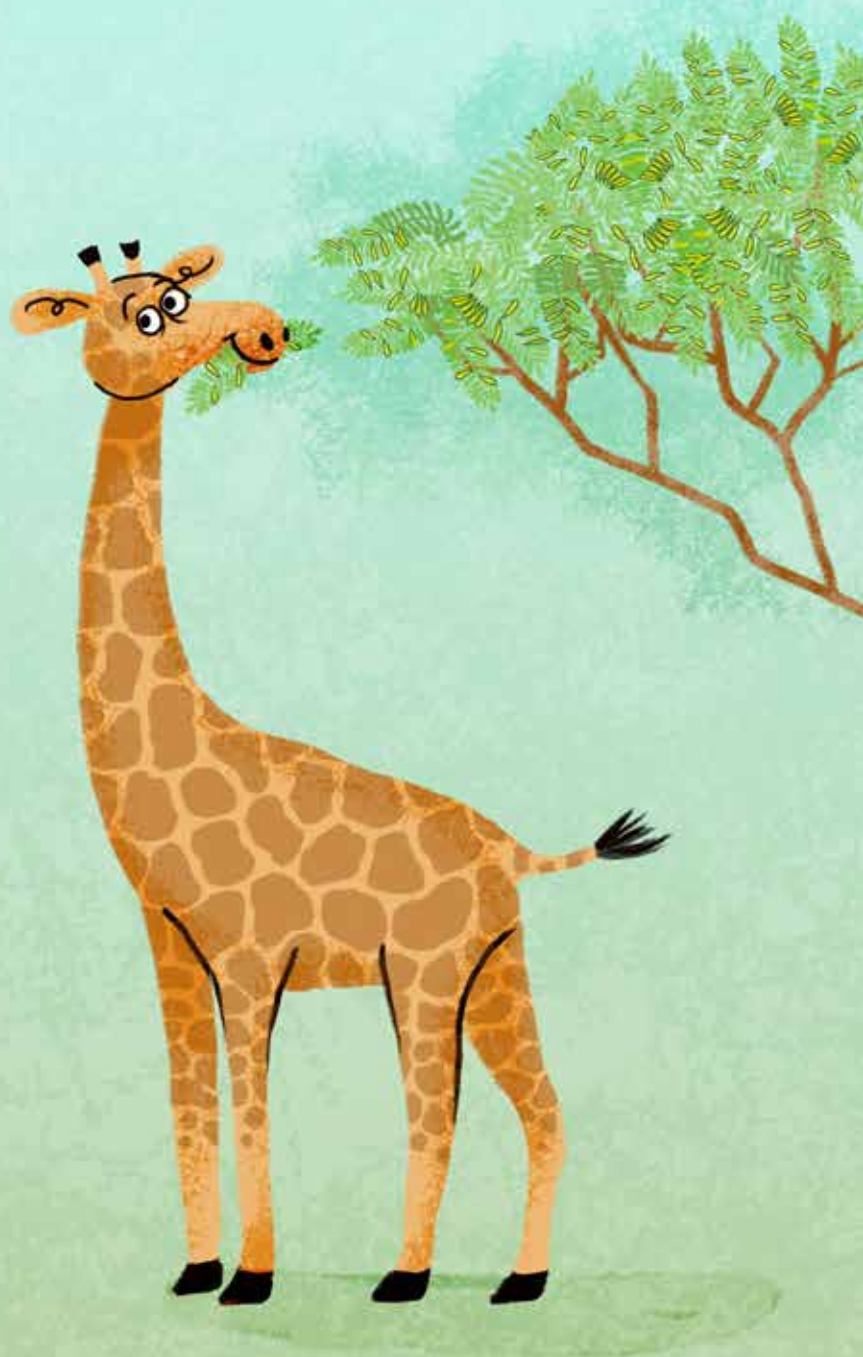
Langutani u tinyeketerile ku hlayela ro sungula.

Hi swi tiva njhani leswaku Sesana a kumile ndhawu yo tumbela ya kahle?

- Hikuva a ku na loyi a nga n'wi kuma siku hinkwaro.
- Hikuva a hlurile eka ntlango!

Hi nga kumbetela njhani leswaku vana a va ri eku tiphineni loko va tlanga xitumbelelana?

- Hikuva va tlangile va tlhela va vuyeleda.
- Hikuva va tlangile kufikela ri pela.
- Hikuva a va ri eku tlangeni a va swi vonangi leswaku munghana wa vona a lahlekile.

KOTARA YA 2

MEPE WA AFRIKA- DZONGA

Vukona u tirhisa
swikirini

Kapa-N'walungu

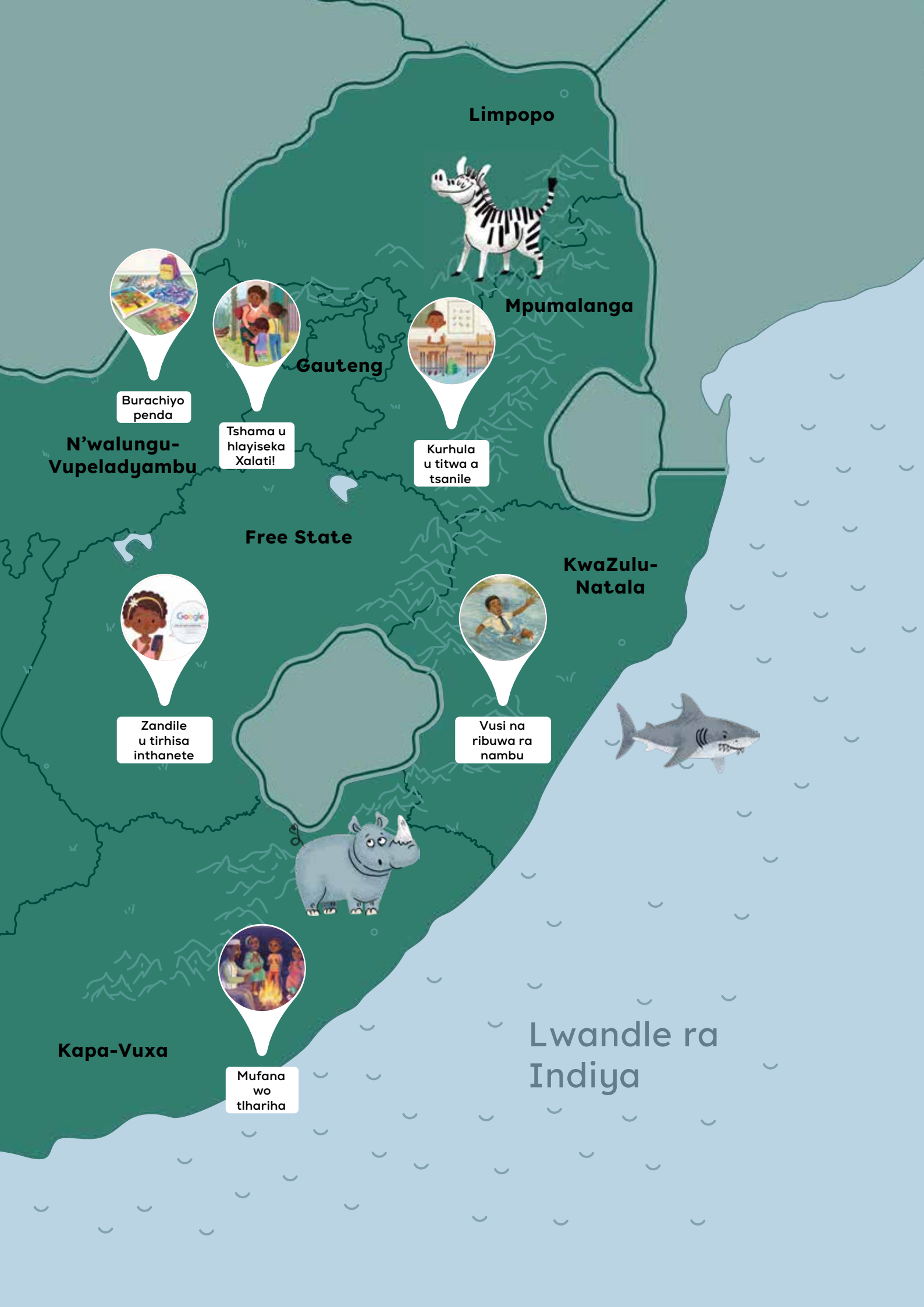

Kapa-Vupeladyambu

Nyasha
exitejini

Lwandle ra
Atlantiki

Limpopo

Mpumalanga

Gauteng

N'walungu-
Vupeladyambu

Free State

KwaZulu-
Natala

Lwandle ra
Indiya

Burachiyo
penda

Tshama u
hlayiseka
Xalati!

Kurhula
u titwa a
tsanile

Zandile
u tirhisa
inthanete

Vusi na
ribuwa ra
nambu

Kapa-Vuxa

Mufana
wo
tlhariha

KOTARA YA 2 SWITORI

1. Nyasha exitejini

115

2. Kurhula u titwa a tsanile

129

3. Zandile u tirhisa inthanete

143

4. Vukona u tirhisa swikirini

157

5. Tshama u hlayiseka Xalati!

173

6. Vusi na ribuwa ra nambu

187

7. Burachi yo penda

203

8. Mufana wo tlhariha

217

XITORI XA 1 NYASHA EXITEJINI

Nkongomelo: Hi na switwi

Vuxokoxoko bya Vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa leswaku swi tolovelekile ku titwa u tsakile no chava loko u ringeta nchumu wuntshwa. Swi komba vadyondzi leswaku loko va titoloveta, va ri na xivindzi, va tlhela va ringeta, va nga titwa va titshemba swinene no fikelela xikongomelo xa vona.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla Mikumbetelo

- I ncini: Ku ringanyeta swilo leswi mutsari a nga swi hlamuseriki hi ku kongoma, hi ku tirhisa swipfunaxitshunxo eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa tinhlamuselo leti dzikeke na mahungu lama tumbetiweke.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku fikelela nghimeto loko u ri karhi u hlaya, na ku twisisa xitori na swimunhuhakwa ku antswa.

Tipoyinti leti u nga ti avelaka na vadyondzi

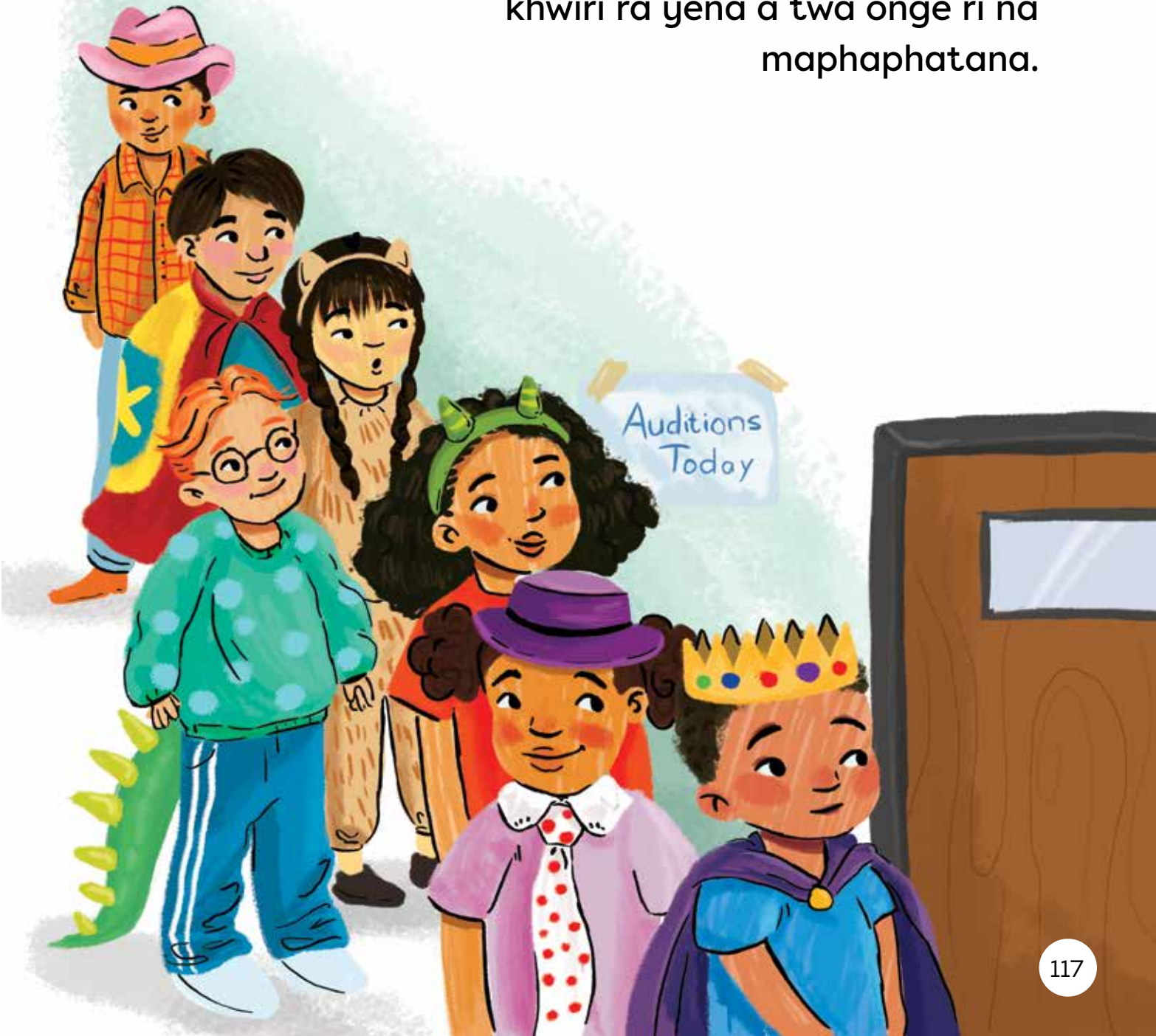
- Ntlango wa xikolo hi loko vadyondzi va tlanga ntlango wa xiphiso xo karhi exitejini emahlweni ka vanhu van'wana. Ku na swimunhuhakwa, swiambalo na vayingiseri lava hlalelaka.
- Ku kambela mutlangi i ku ringeta. Vadyondzi va vula mitila yo karhi kumbe xiendlo ku kombisa leswaku va lunghekele xiphemu eka ntlango.
- Vatlangi va titoloveta mitila ya vona na swivumbeko swa vona swa xikandza mikarhi yo tala va nga si sungula ntlango wa ntijiso. Ku titoloveta ku va pfuna ku titwa va lunghekile.
- Mikarhi yin'wana hi nga va na matitwelo lama pfanganisiweke hi nchumu wo karhi. Sweswo swi vula leswaku hi nga va na matitwelo yo hambanahambana hi nkarhi wun'we. Kufana na, nkarhi wun'wana hi titwa hi tsakile no chava hi nkarhi wun'we. Sweswo swi tolovelekile, ngopfungopfu ku nga si humelela nchumu wa nkoka.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
125, 1	Loko Nyasha a fika exitejini, rito ra yena a ri rhurhumela. Mavoko ya yena na wona a ma rhurhumela.	Ndzi nga ehleketa leswaku Nyasha a a chava loko a sungula ku nghena exitejini, hikuva rito ra yena a ri rhurhumela naswona mavoko ya yena a ya rhurhumela.
125, 1	U vurile marito yo sungula. U ma tsundzukile. U vurile lama landzelaka. Nyasha u sungurile ku titwa kahle. A twa a titshemba. Rito ra yena a ri twala kahle. Mavoko ya yena ma yimile ku rhurhumela.	Ndzi nga ehleketa leswaku loko Nyasha a tsundzuka mitila ya yena yimbirhi yo sungula, u swi vonile leswaku a nga swi kota! Sweswo hi swona swi n'wi pfuneke ku titwa a titshemba swinene.

Nyasha a navela ku va mutlangi wa switori. Naswona namuntlha, Nyasha u na nkarhi wa yena wo sungula ku va munhu wo duma. A ku ri nkarhi wo ngehenela mphikizano wo kuma vatlangi va ntlango wa xikolo. Nyasha a berile enhlokweni leswi a fanerile ku swi vula. A titolovetile ku endla swikoweto swa xikandza eka xivoni, u ta languteka a tsakile na ku hlundzuka laha swi faneleke. A titwa a lulamile. Loko a ha yimerile nkarhi wa yena wo ya exitejini, khwiri ra yena a twa onge ri na maphaphatana.

Endzhaku ko ngehenela mphikizano wo kuma vatlangi, Manana Tsiki u n'wi byerile leswaku mitirho ya vona yi ta damarhetiwa ekhumbini ra holo nimixo lowu landzelaka. Nyasha a titwa onge u endlile ntirho wa kahle eka nkarhi wo ngehenela mphikizano wo lava vatlangi. Kambe, a vilela leswaku a nga helela hi ntsako loko o ka a nga xi kumi xiave xo tlanga. Ku nyanyuka na ku chuha ka yena swi endlile leswaku a nga etleli vusiku hinkwabyo.

Loko Nyasha a ya exikolweni, u tsutsumerile eholweni.
Vito ra yena a ri ri kona! Ephepheni! U kumile xiave
eka ntirho lowu a wu lava.

U tsutsumelele erivaleni ku ya byela vanghana va yena. Kambe a ka ha ri mixo swinene a ku nga ri na munhu. Mahungu a ma yimerile ku buluka enon'wini wa yena. Loko a hetelele a vona Andrew a nghena hi gede ra xikolo, u n'wi huwelerile.

Mavhiki na mavhiki, Nyasha u yile ku ya titolovetela ntlango loko a huma exikolweni. U berile enhlokweni timhaka leti a fanele a tivulavula eka ntlango. U titolovetile ku endla swikoweto swa xikandza eka xivoni, u ta languteka a tsakile na ku hlundzuka laha swi faneleke. Loko ku sarile siku rin'we va nga si hlangana a titwa a lulamile. A lava ku tivona a ri exitejini emahlweni ka vanhu hinkwavo.

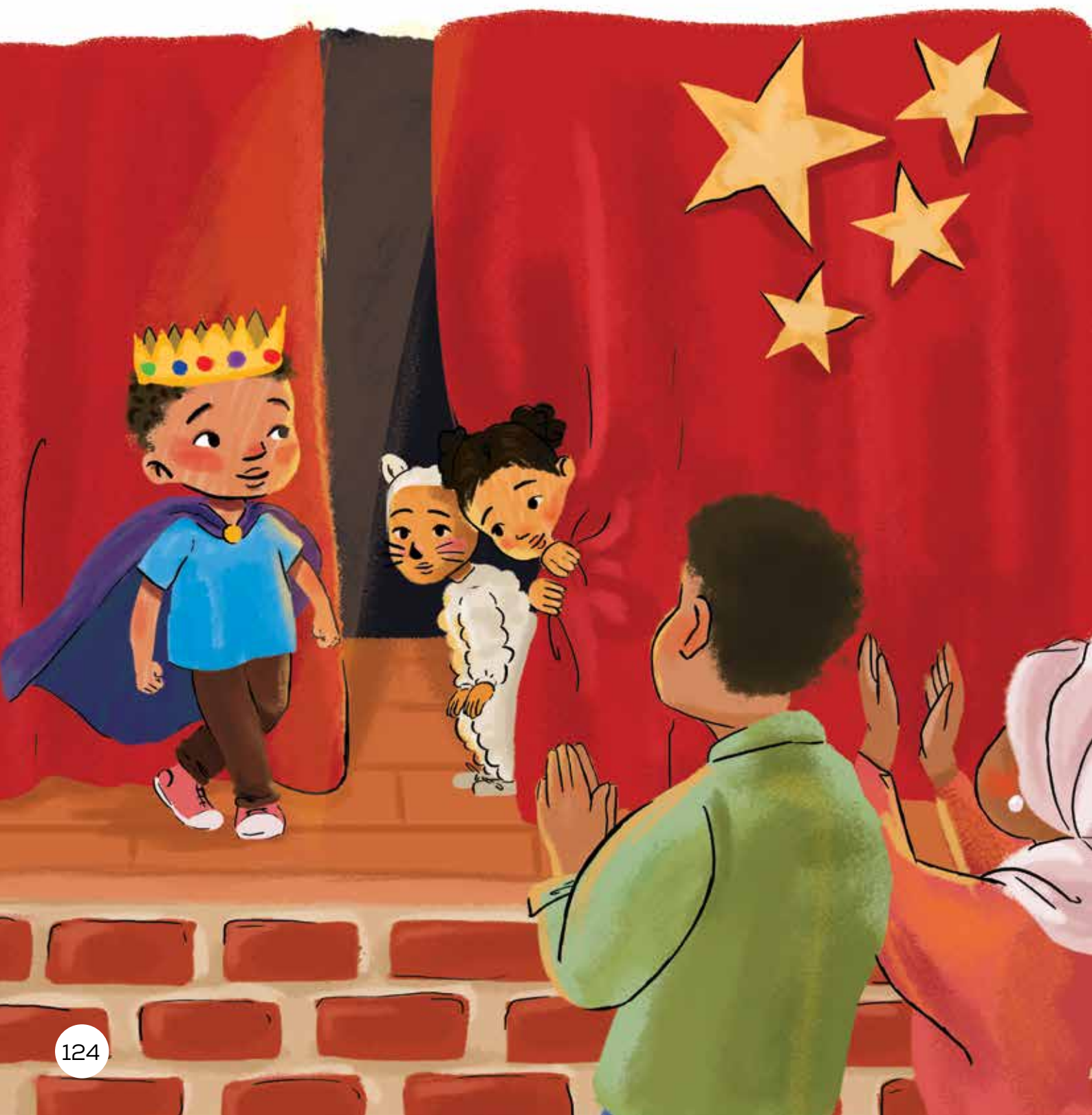
Hi vusiku bya loko va nga si hlangana, Nyasha a etlerile emubedweni wa yena a ri karhi a ehleketa hi vana van'wana va karhi va navela vuswikoti bya yena. A ehleketa hi ndlela leyi vana lavan'wana hinkwavo a va ta n'wi bela ha kona mavoko loko a hetile ku tlanga kahle. Kambe, a vilela leswaku a nge endli swona loko o ehleketa tano. Ku nyanyuka na ku chuha swi endlile leswaku a nga etleli vusiku hinkwabyo.

Siku leri landzelaka, Nyasha u yimerile nkarhi wa yena wo ya exitejini. Loko a hlometela vahlaleri lavotala, a lo yimela ntsena ku tlanga - u ta va na ndhuma exikolweni! Kambe hi nkarhi wun'we, a lava ku baleka. U sungurile ku dzuka loko a ehleketa hi leswi a faneleke ku ya swi vulavula.

Nyasha u hefemulerile ehenhla loko a nghena hi nyangwa.

Loko Nyasha a fika exitejini, rito ra yena a ri rhurhumela. Mavoko ya yena na wona a ma rhurhumela. U vurile marito yo sungula. U ma tsundzukile. U vurile lama landzelaka. Nyasha u sungurile ku titwa kahle. A twa a titshemba. Rito ra yena a ri twala kahle. Mavoko ya yena ma yimile ku rhurhumela.

Emakumu ka ntlango, Nyasha u yimile na vatlangi lavan'wana exikarhi ka xiteji va losa. U yingiserile loko va ba mavoko na ku khuzela. A n'wayitela. A twa a tinyungubyisa. A yimerile ku tlanga ntlango lowu landzelaka. U sungurile ku titwa onge mitorho ya yena hinkwayo yi ta humelela!

Ku hlaya ka 1

Xana Nyasha u titwe hi tindlela ta njhani to hambana eka xitori lexi hinkwaxo?

A nyanyukile, a chuhile, a hiseka, a vilela, a tinyungubyisa, sw. na sw.

Xana u nga swi tsakela ku va exitejini ku fana na Nyasha? Hikokwalahokayini kumbe Hikokwalahokayini u nga swi tsakeli?

- Ndzi nga tsakela ku va exitejini hikuva...
- A ndzi nga tsakeli ku va exitejini hikuva...

Ehleketi hi nkarhi lowu u nga ringeta swilo leswintshwa. A wu titwa njhani loko u nga si swi endla, loko u swi endla na loko u hetile?

Ndzi titwe...

Ku hlaya ka 2

Hi nga kumbetela njhani leswaku Nyasha a titwa a chuhile?

- Hikuva a twa maphaphatana ekhwirini ra yena.
- Hikuva a nga etleli.
- Hikuva a twa a lava ku baleka exitejini.
- Hikuva a dzuka nyuku.

U tshama u twa matitwelo yo tlula yan'we hi nkarhi wun'we?

A ndzi twa... na... loko...

Hikokwalahokayini Nyasha a nyanyukile na ku chuha hi nkarhi wun'we?

- Hikuva a ku ri ro sungula a tlanga ntlango.
- Hikuva a swi lava ku va eka ntlango, kambe swa chavisa loko u ringeta swilo leswintshwa / endla swilo ro sungula.
- Hikuva a tsakile hi ku endla swona a tlhela a chuha leswaku u ta tsandzeka.

XITORI XA 2

KURHULA U TITWA A TSANILE

Nkongomelo: Hi na switwi

Vuxokoxoko bya Vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa leswaku loko munhu un'wana a titwa a ri na gome, ngopfungopfu endzhaku ko lahlekeriwa hi munhu loyi a n'wi rhandzaka, tindlela letinene to pfuna i ku kombisa musa, ku vula leswaku "Ndzi rila na wena" na ku va kona ku n'wi yingisela.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla Mikumbetelo

- I ncini: Ku ringanyeta swilo leswi mutsari a nga swi hlamuseriki hi ku kongoma, hi ku tirhisa swipfunaxitshunxo eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa tinhlamuselo leti dzikeke na mahungu lama tumbetiweke.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku fikelela nghimeto loko u ri karhi u hlaya, na ku twisisa xitori na swimunhuhatwa ku antswa.

Tipoyinti leti u nga ti avelaka na vadyondzi

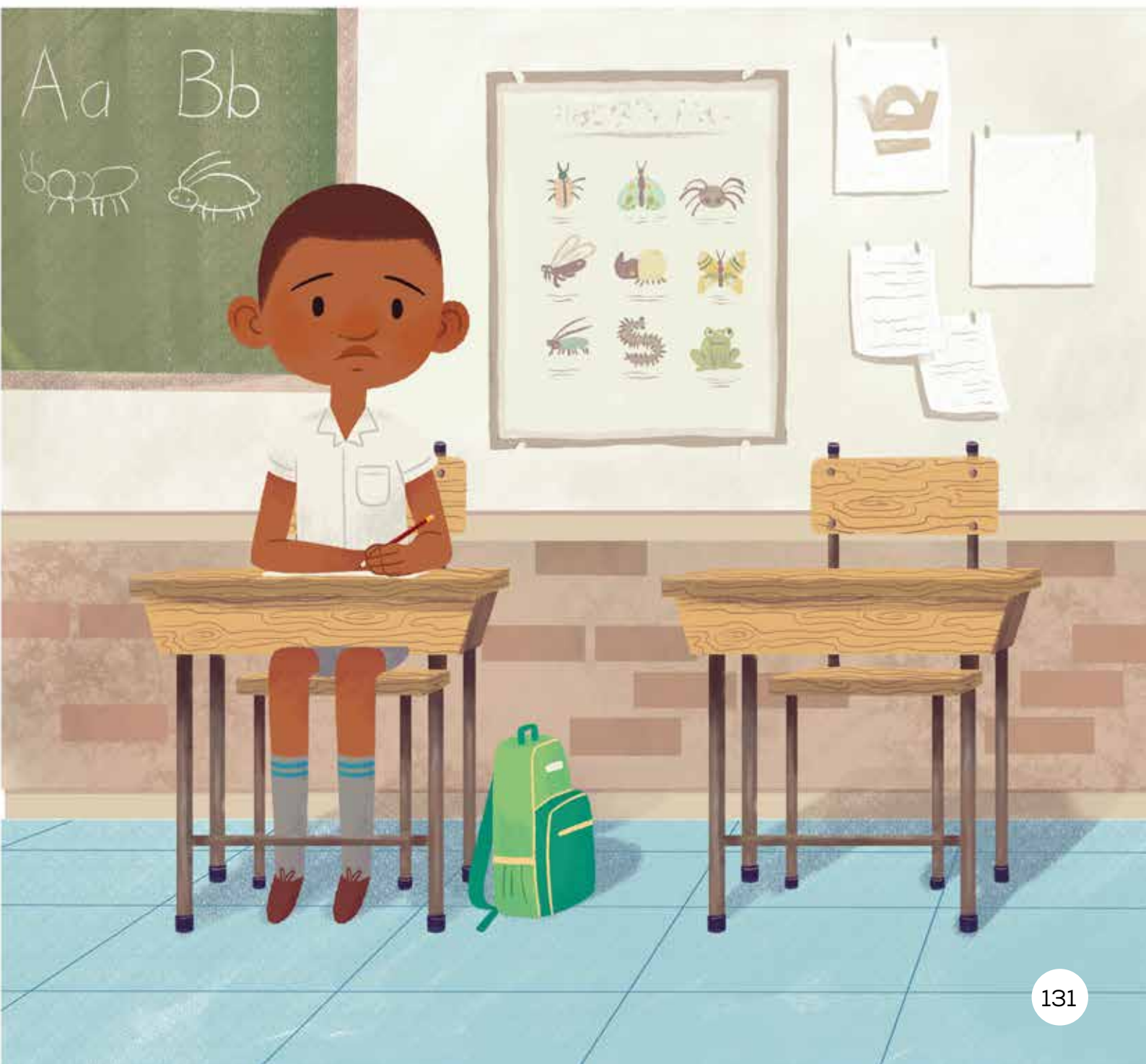
- Loko munhu a hundza emisaveni, miri wa yena wu yima ku tirha naswona a nga ha vuji. Vanhu lava a va n'wi rhandza hakanyingi va titwa va ri na gome swinene.
- Ku vaviseka embilwini i vito ra gome lerikulu leri hi ri twaka loko munhu loyi hi n'wi rhandzaka a hundza emisaveni.
- Vanhu va kombisa gome hi tindlela to hambanahambana. Vanhu van'wana va rila. Vanhu van'wana va miyerile swinene. Vanhu van'wana va etlela ngopfu. Van'wana va nga tshika ku n'wayiteli nkarhi wo leha.
- Loko munghana a ri na gome, a hi mikarhi hinkwayo hi faneleke ku n'wi tsakisa. Mikarhi yin'wana lexinene ngopfu i ku vula leswaku, "ndzi rila na wena" na ku tshama na vona loko va ri karhi va ri na gome. Leswi swi nga pfuna munhu un'wana leswaku a nga titwi a ri yexe, hambiloko a ha ri na gome.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
133. 1	“Kumbexana ndzi nga endla Kurhula a hleka loko ndzo n’wi byela mafenya ya mina hinkwawo!” ku ehleketa Khumo. “Kutani u ta rivala hi ku titwa a tsanile!” Khumo u ehleketile mafenya ya yena hinkwawo ya kahle. U ma tsarile ehansi exiphephanini a xi ngenisa ebegeni ya yena ya xikolo.	Ndzi nga ehleketa hi leswaku Khumo u lava ku pfuna munghana wa yena ku rivala hi ku titwa a ri na gome. U fanele a ehleketa leswaku ku hleka swi ta endla leswaku munghana wa yena a titwa a antswa.
139, 1	Hi Ravuntlhanu namixo, Khumo u kumile Kurhula exikolweni. “Ndzi khomele hi ku lova ka kokwana wa wena,” ku vula Khumo. “A ndzi swi tivi leswaku ndzi ku pfuna njhani u ta titwa u antswa. Kambe ndzi nga tshama na wena loko ku ri leswi u swi lavaka. Na loko u lava ku vulavula hi ndlela leyi u nga tsana ha yona, ndzi kona ku ku yingisela,” ku vula Khumo.	Khumo u landzelerile xitsundzuxo xa manana wa yena. Ndzi nga ehleketa hi leswaku hakunene wa khathala hi munghana wa yena, naswona u lava ku n’wi pfuna ku titwa a antswa.

Munghana wa Khumo, Kurhula a nga tanga exikolweni hi Musumbhunuku kumbe hi Ravumbirhi. Khumo u tivutisile leswaku munghana wa yena a nga va a ri kwihi.

Loko Khumo a fika ekaya a huma exikolweni hi Ravumbirhi, manana wa yena u n'wi byerile leswaku kokwana wa xisati wa Khumo u lovile. Kurhula a tshama ri na kokwana wa yena. Khumo u ehleketile hi ndlela leyi Kurhula a nga ta va a tsanile ha yona.

“Ndzi fanele ndzi ringeta ku endla munghana wa mina a titwa kahle,” ku ehleketa Khumo. U ehleketile lero na ehleketa hi leswi a fanele ku swi endla.

“Kumbexana ndzi nga endla Kurhula a hleka loko ndzo n’wi byela mafenya ya mina hinkwawo!” ku ehleketa Khumo. “Kutani u ta rivala hi ku titwa a tsanile!” Khumo u ehleketile mafenya ya yena hinkwawo ya kahle. U ma tsarile ehansi exiphephanini a xi nghenisa ebegeni ya yena ya xikolo.

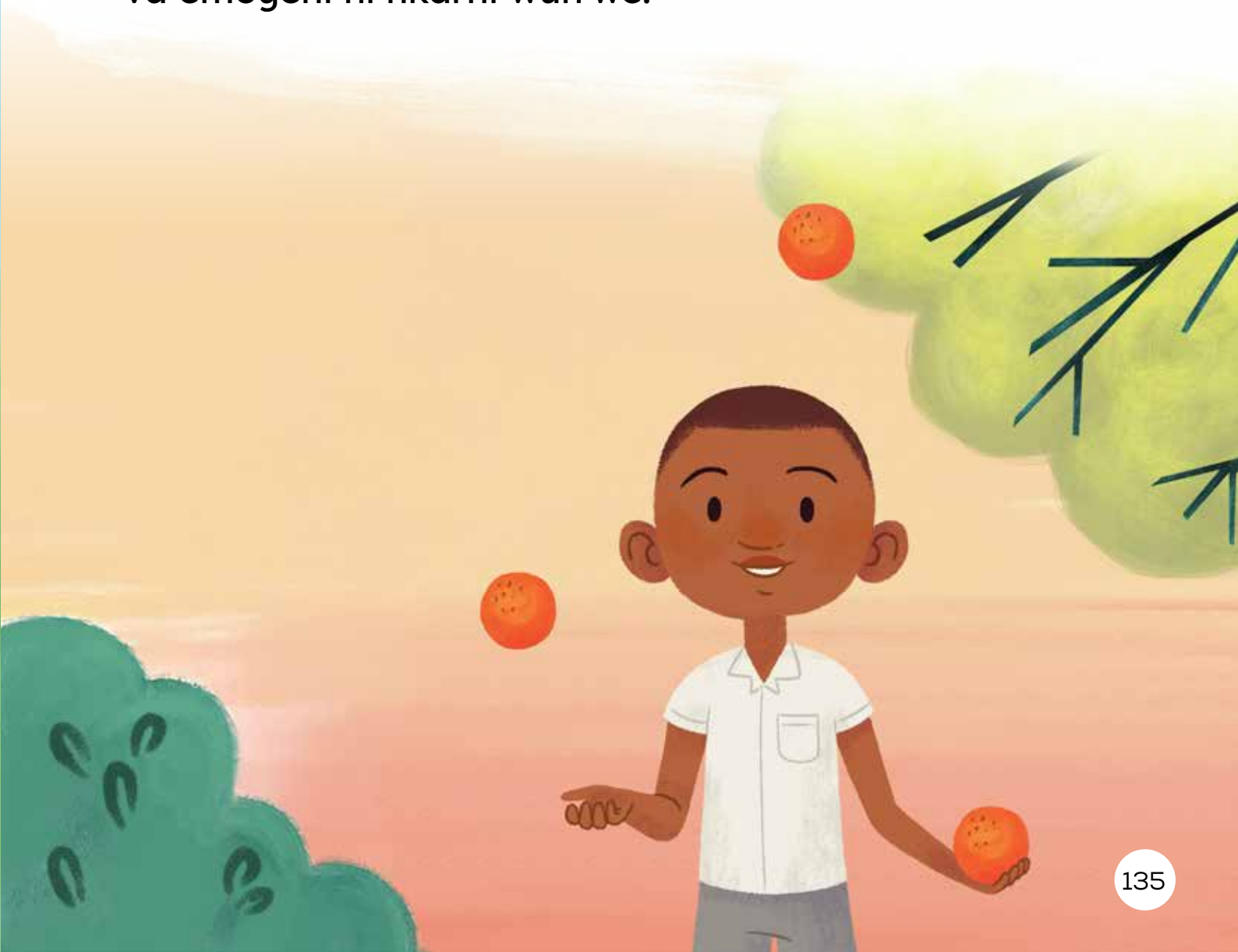
Hi Ravunharhu namixo, Khumo u kumile Kurhula exikolweni. Khumo a ehleketa leswaku swi ta endla Kurhula a tsana loko o vulavula hi kokwana wa yena. Kutani, Khumo a nga vulanga nchumu. Ematshan'wini, u humesile phepha ra yena a sungula ku byela Kurhula mafenya ya yena hinkwawo. Endzhaku ka fenyha rin'wana na rin'wana, a langutela ku n'wayitela exikandzeni xa Kurhula. Kambe, Kurhula a languteka a tsanile.

Hi Ravunharhu na madyambu, Khumo u ehleketile hi swin'wana leswi a nga swi endlaka leswi nga pfunaka munghana wa yena a titwa a ri kahle.

“Kumbexana ndzi nga endla Kurhula a rivala hi ku tsana ka yena loko ndzo n'wi komba maqhinga man'wana mantshwa,” ku ehleketa Khumo. “Kutani, u ta rivala hi ku titwa a nga tsakanga!”

Khumo u kumile malamula exitangeni. U ma tekile a ya na wona ehandle ku ya titoloveta ku endla maqhinga, ku fikela loko a kota ku hoxa manharhu ma va emoyeni hi nkarhi wun'we!

Hi Ravumune namixo, Khumo u kumile Kurhula exikolweni. Khumo u ehleketile leswaku swi nga endla Kurhula a titwa a tsana loko o vulavula hi kokwana wa yena wa xisati. Kutani, Khumo a nga vulanga nchumu. Ematshan'wini, u tekile malamula ya yena a komba Kurhula maqhinga ya yena lamantshwa. U hoxile hinkwawo malamula manharhu emoyeni, leswi a ehleketa leswaku swi kahle swinene. U langutele ku n'wayitela exikandzeni xa Kurhula. Kambe, Kurhula a languteka a tsanile.

Loko Khumo a fika ekaya ku suka exikolweni hi Ravumune, a twa a vaviseka.

“Ndzi ringetile lero na ringeta ku endla leswaku Kurhula a nga titwi a tsanile!” Khumo u byerile manana wa yena. “Ndzi n’wi byerile mafenya, ndzi n’wi kombile maqhinga ya mina ya kahle, kambe a ku tirhanga nchumu!” ku vula Khumo.

“Xana u komberile ku khomeriwa hi leswi kokwana wa yena a nga lova?” ku vutisa manana wa Khumo.

“E-e. A ndzi ehleketa leswaku swi ta n’wi vavisa ngopfu loko ndzi vulavula hi kokwana wa yena wa xisati,” ku hlamula Khumo.

Manana wa Khumo u tshamile ekusuhi na yena.
“Kurhula a nga tsakanga hikuva a rhandza kokwana
wa yena wa xisati. A swi lavi u ringeta ku n’wi endla
a rivala hi ku tsana ka yena. Mikarhi yin’wana, loko
hi tsanile, hi lava ntsena vanghana va hina ku va
ekusuhi na hina, na ku hi yingisela,” ku vula manana
wa Khumo.

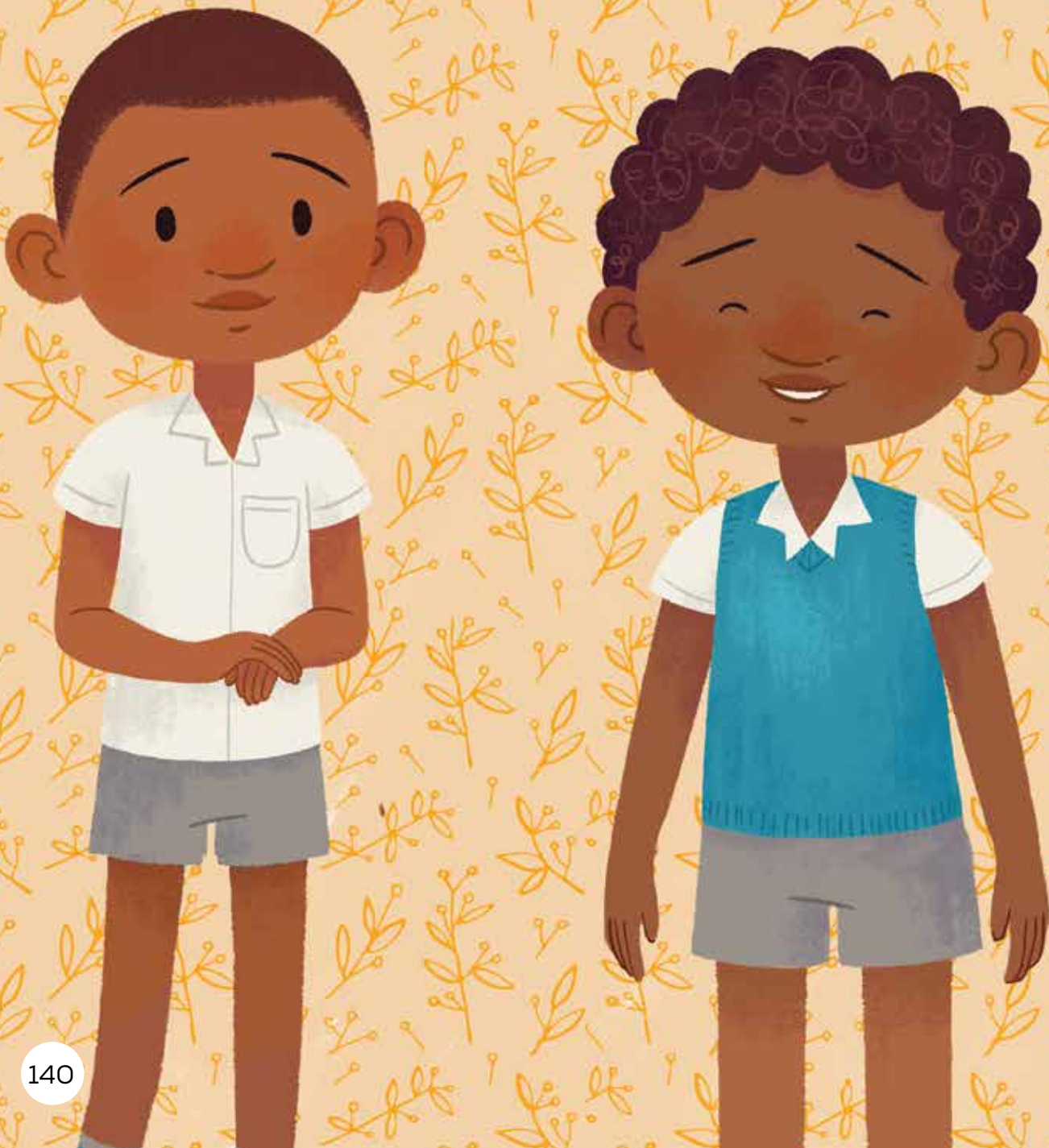
Hi Ravuntlhanu namixo, Khumo u kumile Kurhula exikolweni.

“Ndzi khomeli hi ku lova ka kokwana wa wena,” ku vula Khumo. “A ndzi swi tivi leswaku ndzi ku pfuna njhani u ta titwa u antswa. Kambe ndzi nga tshama na wena loko ku ri leswi u swi lavaka. Na loko u lava ku vulavula hi ndlela leyi u nga tsana ha yona, ndzi kona ku ku yingisela,” ku vula Khumo.

A ku ri ro sungula eka vhiki hinkwaro, Kurhula u langutile Khumo a ri na n'wayitelo wutsongo.

“Inkomu, Khumo. U munghana wa kahle,” ku vula Kurhula.

Ku hlaya ka 1

Hikokwalahokayini Kurhula a xwile exikolweni hi Musumbhunuku na hi Ravumbirhi?

Hikuva kokwana wa yena wa xisati u lovile.

Khumo u endlile yini hi Ravunharhu ku ringeta ku pfuna munghana wa yena ku titwa kahle?

U byerile munghana wa yena mafenya ku ringeta ku n'wi endla a hleka.

Xana i mani a nga pfuna Khumo eka xitori?

Manana wa Khumo u n'wi pfunile!

Hikokwalahokayini Khumo a n'wi byerile mafenya na ku endla maqhinga?

- Hikuva a lava munghana wa yena Kurhula a titwa kahle.
- Hikuva a ehleketa leswaku mafenya na maqhinga swi ta endla Kurhula a rivala ku titwa a nga tsakanga.
- Hikuva a rhandza ku pfuna munghana wa yena a titwa kahle.
- Hikuva a nga swi tivi leswaku i yini lexi nga pfunaka munghana wa yena a titwa a ri kahle. U ringetile hi matimba hinkwawo hi laha a kotaka ha kona!

Ku hlaya ka 2

Kurhula u xwe rini exikolweni?

Hi Musumbhunuku na Ravumbirhi.

Khumo u endlile yini ku ringeta ku pfuna munghana wa yena a titwa a antswa?

- U n'wi byerile mafenya.
- U dyondzile ku endla maqhinga.
- Emakumu, u tingiketile ku yingisela munghana wa yena!

Hikokwalahokayini hi kumbetela leswaku Khumo u titwe a hlangahlanganile hi Ravumune na vusiku?

- Hikuva a nga swi koti ku endla munghana wa yena a titwa a ri kahle.
- Hikuva a tirha hi matimba kambe a ku nga ri na lexi a xi tirha eka leswi a nga swi ringeta!
- Hikuva a nga ha swi tivi leswaku a endla yini!

Hikokwalahokayini Kurhula a hetelerile a n'wayitelela Khumo?

- Hikuva Khumo u hetelerile a byerile Kurhula leswaku a n'wi khomela hikuva kokwana wa yena wa xisati u lovile.
- Hikuva Khumo u nyiketerile ku yingisela Kurhula.
- Hikuva Khumo a nga ringetanga ku endla Kurhula a rivala hi kokwana wa yena wa xisati.
- Hikuva Khumo u byerile Kurhula leswaku a swi ri kahle loko a titwa a nga tsakanga.

XITORI XA 3

ZANDILE U TIRHISA INTHANETE

Nkongomelo: Hi tirhisa thekinoloji

Vuxokoxoko bya Vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa leswaku thekinoloji, kufana na inthanete na tselifoni, swi nga hi pfuna ku kuma vuxokoxoko na ku dyondza swilo leswintshwa loko hi swi tirhisa hi vutlhari.

Qhinga ra Ntwisiso: Kuma no Tsundzuka Vuxokoxoko

- I ncini: Ku lava na ku tsundzuka vuxokoxoko bya nkoka byo fana na swimunhuhatwa, ndhawu na swiendleko.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku hlayisa leswi humeleleke na ku twisisa xitori ku antswa.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku vulavula hi xitori na ku twisisa nandzelelano wa swiendleko.

Tipoyinti leti u nga ti avelaka na vadyondzi

- Inthanete i xitirhisiwa lexi hlanganisaka vanhu na vuxokoxoko emisaveni hinkwayo. Hi nga lavisisa tinhlamulo ta swivutiso swa hina onilayini.
- Loko hi lava ku tiva swo karhi, hi nga thayipa xivutiso eka njhini yo lavisisa (kufana na Google) ivi hi kuma tivhidiyo, swifaniso na tiatikili.
- Hi nga nghena eka inthanete hi ku tirhisa khomphyutara kumbe hi foni. Hi nga kota ku nghena eka inthanete hi ku tirhisa wifi kumbe datha. Datha yi xaviwa hi mali naswona yi pfumelela foni leswaku yi kota ku nghena eka inthanete.
- Thekinoloji yi hi nyika vuxokoxoko, kambe a yi nge swi koti ku hi ehleketelela. Hi fanele hi hlaya, hi xopaxopa na ku endla hi ku ya hileswi hi swi dyondzaka.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
147, 2	“Ndzi nga endla njhani ku tiyisisa leswaku switiroberi ta mina ti kula hi mfanelo?” Zandile a tivutisa.	Xana Zandile u tivutisa yini? Oho! U tivutisa leswaku a nga endla njhani leswaku mbewu yi kula kahle.
150, 1	Madyambu walawo, sesi wa Zandile, Sonto, u va berile riqingho kusuka eJoni. Manana u nyikile Zandile riqingho. “I yini leswintshwa?” ku vutisa Sonto.	Xana Zandile u vulavula na mani hi riqingho? Oho! U vulavula na Sonto, sesi wa yena lonkulu, hi riqingho.

Zandile a rhandza switiroberi. Kambe switiroberi a swi durha swinene evhengeleni!

Siku rin'wana, manana wa Zandile a lava timbewu ta kwembe. Manana u hundzuluxerile rhaki, a lavana na timbewu.

Hi loko Zandile a vona phakete ra timbewu ta switiroberi!

“Manana, xana hi nga xava timbewu leti?” a vutisa.

Manana u langutile nxavo: R28. “Heyi! Ta durha!” a vula. Kambe u pfumerile hi nhloko kutani a teka timbewu.

Loko va fika ekaya, manana wa Zandile u n'wi nyikile phakete ra yena ra timbewu ta switiroberi. “A ndzi si tshama ndzi swi byala leswi!” ku vula Manana. “U fanele u ti kumela ndlela yo swi kurisa hi mfanelo.”

“Kambe a ndzi ehleketa leswaku swimilana hinkwaswo swa fana?” Zandile a vutisa.

“Swimilana swo hambana swi lava swilo swo hambana,” ku hlamusela manana wa yena. “Swimilana swin'wana swi lava dyambunyana. Swin'wana swimilana swi lava dyambu ro tala. Swimilana swin'wana swi lava swimatana. Swin'wana swimilana swi lava mati yo tala!”

Zandile a nga lavi ku tlanga hi timbewu ta switiroberi,
a ti durha swinene!

“Ndzi nga endla njhani ku tiyisisa leswaku switiroberi
swa mina swi kula hi mfanelo?” Zandile a tivutisa.

Zandile u yile ehandle. U vonile muakelani wa vona, Gogo Minah, a tshamile emasaneni. “Avuxeni Gogo,” a vula.

“Ahe, kunjhani,” ku vula Gogo Minah.

“U tshama u byala switiroberi?” Zandile a vutisa.

“E-e, a ndzi si tshama ndzi byala,” a vula.

Mixo lowu nga landzela endzhaku ka kereke, Zandile u vonile munghana wa sesi wa yena, Lindi. “Kunjhani Lindi,” a vula.

“Ndzi pfukile Zandile,” ku hlamula Lindi.

“U tshama u byala switiroberi?” Zandile a vutisa.

“E-e, a ndzi si tshama ndzi byala. Ndzi rivaleli!” a vula.

Madyambu walawo, sesi wa Zandile, Sonto, u va berile riqingho ku suka eJoni. Manana u nyikile Zandile riqingho. “I yini leswintshwa?” ku vutisa Sonto.

“A swi talanga. Manana u ndzi xaverile phakete ra timbewu ta switiroberi! Ndzi lava ku ti byala, kambe a ndzi swi tivi ku ti byala,” a vula.

“U nga kuma swin’wana na swin’wana eka inthanete!” ku vula Sonto. “Tirhisa riqingho ra manana,” a vula. “Ndzi ta ku rhumela ‘datha’.”

Vusiku byebyo, manana u pfulelerile Zandile inthanete. “Sonto u ku rhumerile ‘datha’,” ku vula manana, kutani a nyika Zandile riqingho.

Ehenhla ka pheji a ku tsariwile ‘Google’.

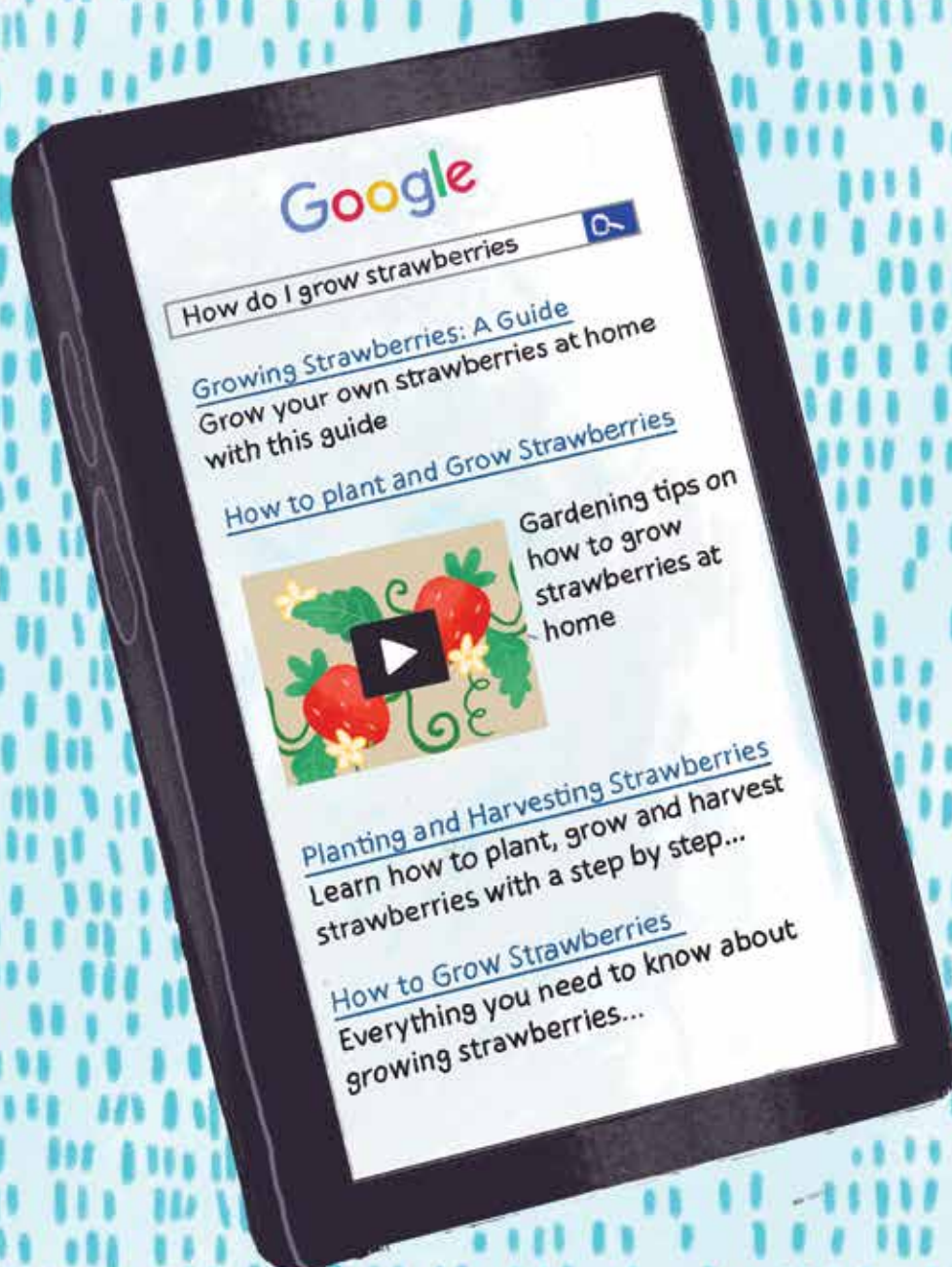
“Ndzi endla yini?” ku vutisa Zandile.

“Tsala leswi u lavaka swona laha,” ku hlamusela manana.

Zandile u tsarile: Ndzi byala njhani switiroberi. Hiloko a tlhava kunupu ya ku kamba.

Endzhaku ka tisekhondi, ku hume nongonoko wa tivhidiyo na tiatikili. Zandile u tlhave 'tlanga' eka vhidiyo.

Loko Zandile a langutile vhidiyo, u dyondzile swo tala.

U dyondzile leswaku swimilana swa switiroberi swi lava 8 wa tiawara ta dyambu siku rin'wana na rin'wana. U dyondzile leswaku swimilana leswi swi lava mati yo tala. U dyondzile leswaku u fanerile ku yima kwalomu ka mavhiki ya mune ku kuma mihandzu.

Hi siku leri landzelaka loko xikolo xi humile, Zandile u yile ehandle na timbewu ta yena.

U byarile timbewu ta yena eka xiphemu xa jarata laha ku nga na dyambu. U byarile timbewu endzeni ka swibye, ku fana na leswi a nga swi vona eka vhidiyo. U cheletile timbewu.

U rindzerile mihandzu hi mahlo ngati!

Ku hlaya ka 1

Xana manana wa Zandile u n'wi xavele yini evhengeleni?

U n'wi xavele phakete ra timbewu ta switiroberi.

Xana Zandile u tirhisile yini ku dyondza ku byala timbewu ta switiroberi?

U tirhisile riqingho ra manana wa yena. U tirhisile Google. U tirhisile inthanete.

Xana Zandile u dyondzile yini hi leswi switiroberi swi lavaka swona ku kula?

- U dyondzile leswaku switiroberi swi lava 8 wa tiawara edyambiyini siku rin'wana na rin'wana.
- U dyondzile leswaku swimilana leswi swi lava mati yo tala.
- U dyondzile leswaku u fanele ku yima kwalomu ka 4 wa mavhiki ku nga si huma mihandzu.

Xana Zandile u dyondzile njhani ku byala timbewu ta switiroberi?

- U kambisisile eka inthanete.
- Sesi wa yena Sonto u rhumerile 'datha' eka riqingho ra manana wa yena. Kutani u tirhisile inthanete.
- U langutile vhidiyo leyi a yi komba ndlela yo byala timbewu ta switiroberi.

Ku hlaya ka 2

Hikokwalahokayini manana wa Zandile a nga n'wi pfunanga ku byala switiroberi?

Hikuva a nga si tshama a swi byala.

Hikokwalahokayini Zandile a byarile timbewu eka tilayini to basa?

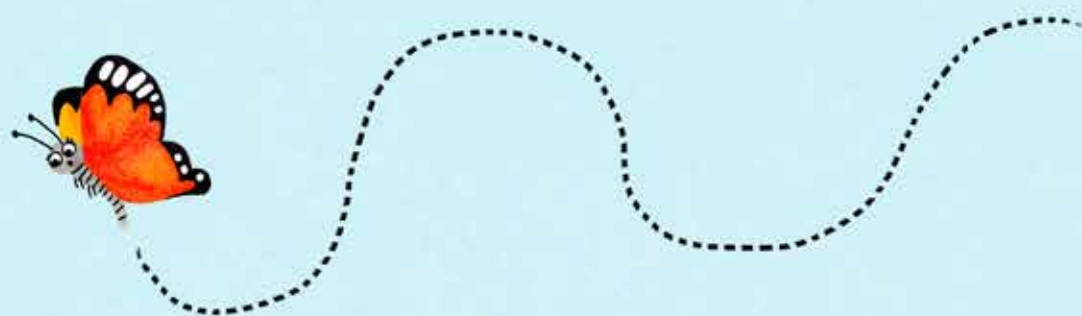
Hikuva hi leswi a nga swi vona eka vhidiyo leyi a nga yi languta.

Xana Zandile u yi kuma njhani 'datha' yo tirhisa inthanete?

Sesi wa yena u rhumerile 'datha' eka riqingho ra manana wa yena leswaku a ta yi tirhisa.

Hikokwalahokayini Zandile a tirhisa inthanete?

- Hikuva u lava ku dyondza ku byala timbewu ta switiroberi.
- Hikuva a ku na un'we eka lava a va vutisa a tivaka ku byala timbewu ta switiroberi.
- Hikuva u nga dyondza swin'wana na swin'wana eka inthanete!

XITORI XA 4

VUKONA U TIRHISA SWIKIRINI

Nkongomelo: Hi tirhisa thekinoloji

Vuxokoxoko bya Vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa leswaku ku heta nkarhi wo tala hi tirhisa swikirini swi nga endla leswaku hi lahlekeriwa hi mikarhi ya nkoka na yo tsakisa na ndyangu wa hina xikan'we na vanghana. Hi fanele ku dyondza ndlela yo endla swiboho swo kombisa vutlhari mayelana na ndlela leyi hi tirhisaka swikirini hayona.

Qhinga ra Ntwisiso: Langutisisa ku Twisisa

- I ncini: Ku kambela ku twisisa ka wena loko u ri karhi u hlala na ku yimanyana loko nchumu wo karhi wu nga ri erivaleni.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku lemuka loko u nga swi twisisi na ku swi lulamisa.
- Xi pfuna njhani: Swi ku endla u tshama u nghenelerile naswona swi antswisa ku twisisa hi ku lulamisa leswi nga twisisekeki hi ku hatlisa.

Tipoyinti leti u nga ti avelaka na vadyondzi

- Ku heta nkarhi wo leha u tirhisa foni, tithebulete kumbe tikhomphyutara swi nga endla leswaku u pfumala nkarhi wo tlanga, ku endla vutiolori kumbe ku heta nkarhi na ndyangu wa wena na vanghana.
- Ku tirhisa thekinoloji ngopfu swi nga vula ku lahlekeriwa hi nkarhi wa ku titsakisa hi vutomi bya ntijiso, ku vulavula na vanghana kumbe ku pfuna ekaya.
- Mindyangu yi endla swilo swin'we, swo tanihi ku vulavula hi siku, ku tlanga mitlango kumbe ku baka. Ku hlanganyela swi nga tsakisa naswona swi nga va swa nkoka leswaku u titwa u ri loyi a tshameke na ndyangu. Ku ka u nga hlanganyeli swi nga endla leswaku hi titwa hi ri hexe kumbe hi nga nghenisiwi eka swilo.
- Kya u fanele a endla xiboho exikarhi ka ku tirhisa foni kumbe ku joyina migingiriko ya ndyangu. Hinkwerhu hi fanele hi endla swiboho swo fana na leswi siku ni siku.

Ku tirhisa qhinga leri:

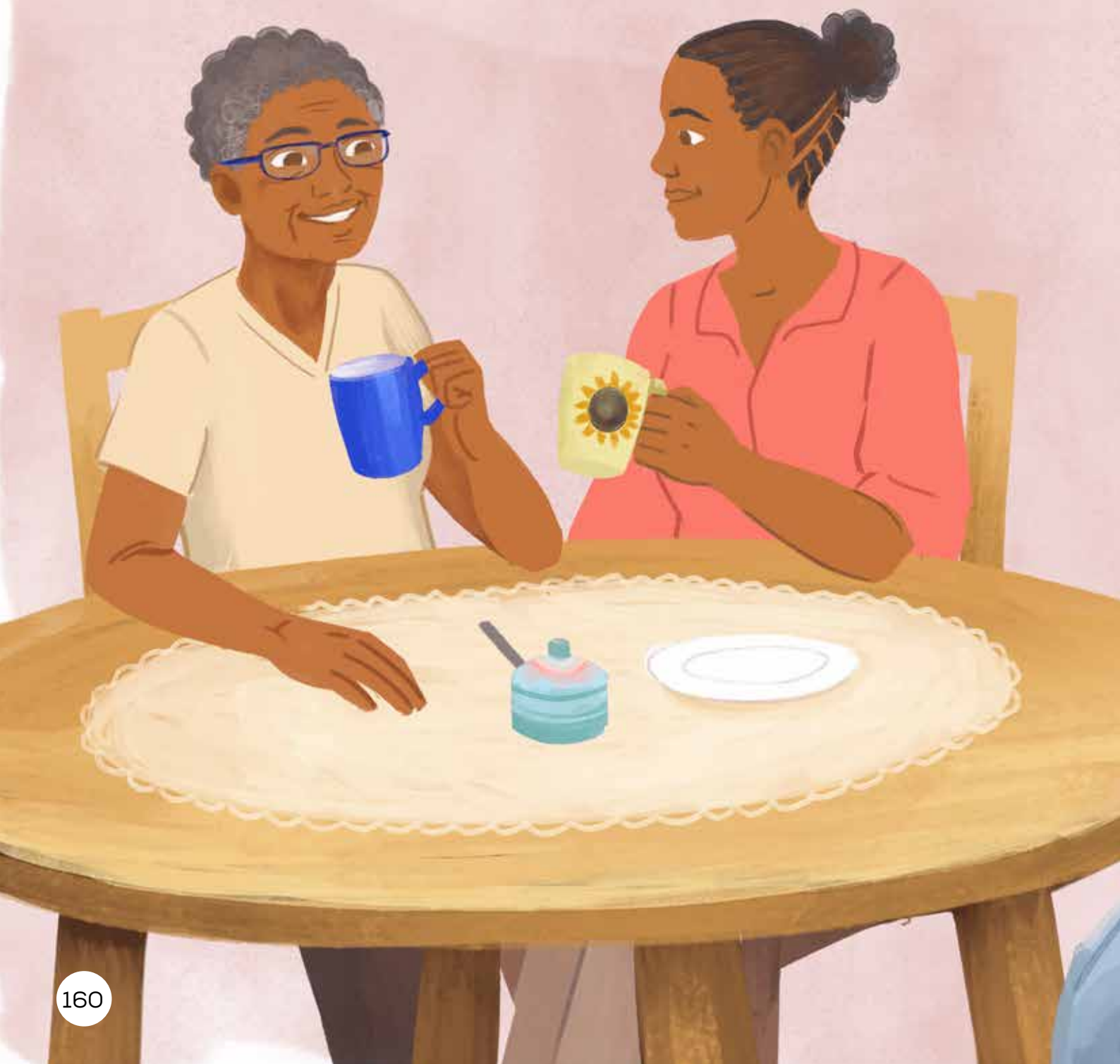
Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
159, 1	Hi nkarhi lowu kokwana wa Vukona a nga nghena hi nyangwa, Vukona u komberile foni ya yena. Vukona a etlerile esofeni, a ri karhi a langutisile tivhidiyo hi ku landzelelana.	Ndzi pfumeleleni ndzi yima ndzi ehleketa. Kokwana wa Vukona wa ha ku fika naswona nchumu wo sungula lowu Kya a wu endlaka i ku kombela riqingho ra yena. Sweswo swi ndzi byela nchumu wa nkoka. U tsakile swinene hi riqingho. Ndzi ta kambela leswaku ndza swi twisisa: Swi tikomba onge u tsakela riqingho ku tlula ku xeweta kumbe ku vulavula. Sweswo swi nga ha va swa nkoka endzhakunyana.
163, 1	“Vukona, tana u ta tlanga - a hi fambi!” ku vula Kurhula, a ringeta ku pfala xikirini. “Va tlanga ntlango wo yima hi tsevtsevu exitarateni naswona va hi lava!”	Ndzi pfumeleleni ndzi yima ndzi ehleketa. Kurhula u lava ku tlanga ehhandle. Sweswo swi twala onge i nchumu wo tsakisa, kambe Vukona a nga yi ku ya tlanga na vona. Ndza tivutisa leswaku hikokwalahokayini. Ndzi ta kambela leswaku ndza swi twisisa: Ndzi ehleketa leswaku u dzikisile mianakanyo ya yena eka riqingho. A nga lavi ku tlanga hikuva u tirhisa riqingho ematshan’wini ya sweswo.

Hi nkarhi lowu kokwana wa Vukona a nga nghena hi nyangwa, Vukona u komberile foni ya yena. Vukona a etlerile esofeni, a ri karhi a langutisile tivhidiyo hi ku landzelelana.

Kokwana na manana va vulavula va ri karhi va hleka va ri etafuleni. “Tana u ta ndzi byela hi vhiki ra wena!” Kokwana u vitanile Vukona.

“Tana u ta byela kokwana hi ndlela leyi u nga tsala xikambelwana xo peleta hayona!” Manana a vitana.

Vukona u hlakahlile nhloko ya yena. “E-e! A ndzi lavi ku vulavula! Ndzi le ku langutiseni!” a vula, matihlo ya yena ya langutisile xikirini.

Loko kokwana va heleriwile hi datha, Vukona u komberile manana wa yena leswaku a tlanga ntlango wa mphikizano eka foni ya yena. Manana u pfumerile - u nga tlanga swa xinkarhananyana.

“Vukona, tana u ta tlanga - a hi fambi!” ku vula Kurhula, a ringeta ku pfala xikirini. “Va tlanga ntlango wo yima hi tsevutsevu exitarateni naswona va hi lava!”

Vukona u khwanyanisile xikandza. “Suka! U ta ndzi endlisa swihoxo!” a vula, ku ri karhi ku twakala ku vilela eka rito ra yena.

Loko tatana wa yena a vuyile ekaya, Vukona u n'wi komberile ku tirhisa foni ya yena ku vulavula na khazi wa yena hi Whatsapu. U pfumerile, hi ku hatlisa. Vukona u rhumerile marungula ma nga ri mangani kutani a languta foni, a rindzerile nhlamulo.

“Ku lava ku va nkarhi wa swakudya swa nimadyambu!”
Manana wa Vukona a vitana. “Ndzi ehleketa leswaku
hi fanele hi baka makokisi. U kona loyi a lavaka ku ndzi
pfuna?” ku vutisa manana.

“Mina!” ku hlamula Kurhula, a ri karhi a tsutsumela
ekhixini.

Vukona a nga hlamulangi.

Hi nkarhi wa swakudya swa nimadyambu, ndyangu wa ka Vukona wu vulavurile hi swo tsakisa swa siku ra vona. Manana u hi byerile hi mhaka yo hlekisa leyi kokwana a nga n'wi byela yona. Kurhula u va byerile hi bolo leyi a nga yi kora exitarateni.

Tatana u dyile kokisi kutani a bumabumela manana
na Kurhula hi ndlela leyi kokisi a ri nandzika hakona.
Vukona u yingiserile, hi ku miyela a swi vona leswaku a
nga nghenelelangi eka swo tala swa siku.

Loko a tthelela ekamareni ra yena, Vukona u ehleketile hileswi a nga tsandzeka ku nghenelela eka swona swa siku - swo tanihi ku hleka na manana na kokwana, ku tlanga bolo na vanghana va yena, ku baka mabisikiti.

“Mundzuku ndzi ta ringeta swin’wana leswi hambaneke na maendlelo ya mina ya masiku,” a vula.

Ku hlaya ka 1

Xana Vukona u komberile yini eka kokwana wa yena loko a ha ku fika?

U vutisile Kokwana loko swi ta koteka ku tirhisa riqingho ra yena.

Xana Kurhula u komberile Vukona ku ta a ta endla yini ehandle?

Kurhula u komberile Vukona leswaku a ta tlanga na yena na vana van'wana exitarateni.

Xana u ehleketa leswaku i nkarhi wo tanihi kwihi lowunene wo wu heta u ri karhi u tirhisa riqingho siku rin'wana na rin'wana?

Ndzi ehleketa...

Xikombiso: Ndzi ehleketa leswaku nkarhi wo koma i wunene, kufana na xikarhananyana endzhaku ka loko ntirhokaya wu endliwile, leswaku ku va na nkarhi wo tlanga no vulavula na ndyangu.

Hikokwalahokayini u ehleketa leswaku Vukona a nga lavi ku tshika ku tirhisa riqingho?

Ndzi ehleketa...

Xikombiso: Ndzi ehleketa leswaku Vukona u tsakela ku hlalela tivhidiyo ni ku tlanga mitlango. A ndzi ehleketa leswaku u ehleketa hi swilo hinkwaswo leswi swi nga n'wi hundza.

Ku hlaya ka 2

Xana hi swihi swilo leswi Vukona swi n'wi hundzeke ninhlikanhi?

- Ku vulavula na ku hleka na Kokwana na Manana.
- Ku tlanga bolo na Kurhula.
- Ku baka makokisi na manana wa yena.
- Ku heta nkarhi na ku tihlanganisa na vanhu endyangwini wa yena.

Xana mahangelo ya Vukona ya byi khumbile njhani vuxaka bya yena ni ndyangu wa yena siku rolero?

- Hikuva Vukona u heta nkarhi wo tala wa siku a ri eka riqingho, a nga joyini ndyangu wa yena. U va a hambanile na vona naswona u kayivela mikarhi yo hlawuleka leji va yi avelanaka swin'we.

Hikokwalahokayini u ehleketa leswaku Vukona a miyerile loko a ri karhi a dya swakudya swa nimadyambu?

- Ndzi ehleketa leswaku Vukona u miyerile hi nkarhi wa swakudya swa nimadyambu hikuva u titwa a nga ri xiave xa ndyangu - a nga joyinangi eka migingiriko na ndyangu wa yena na vanghana hi nkarhi wa nhlikanhi.
- Ndzi ehleketa leswaku Vukona u miyerile hikuva a nga na swo tala swo va avela swona naswona wa swi lemuka leswaku u kayiverile swinene.
- Ndzi ehleketa leswaku Vukona u miyerile hikuva ndyangu wa yena wu vulavula hi swilo swo tsakisa leswi wu swi endleke na van'wana ninhlikanhi, kambe Vukona a ri yexe na tifoyini siku hinkwaro.

Xana u ehleketa leswaku mutsari u ringeta ku hi dyondzisa yini hi ku tirhisa tifoyini?

Ndzi ehleketa...

Xikombiso: Ndzi ehleketa leswaku mutsari u ringeta ku hi dyondzisa leswaku ku tirhisa tifoyini swi kahle kambe hi nkarhi lowu pimiweke, kambe ku heta nkarhi wo tala eka swikirini swi nga endla leswaku hi kayivela nkarhi wa nkoka na ndyangu na vanghana.

XITORI XA 5

TSHAMA U

HLAYISEKA XALATI!

Nkongomelo: Hi landzelela swileriso

Vuxokoxoko bya Vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa leswaku ku landzelela swiletelo kumbe milawu a swi olovi mikarhi hinkwayo. Mikarhi yin'wana, hi nga titwa hi ringeka ku tlula milawu. Kambe, milawu ya vuhlayiseki leyi endliweke hi vanhu lava va hi ehleketelaka yori kona ku hi sirhelela.

• “

Qhinga ra Ntwisiso: Vutisa swivutiso/ tivutisa

- I ncini: Ku ehleketa na ku vutisa swivutiso hi xitori loko u ri karhi u hlaya.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku tshama u ri na ntsakelo na ku kuma swo tala loko u ri karhi u hlaya.
- Xi pfuna njhani: Swi endla leswaku u tshama u tekeviave naswona swi ku pfuna ku twisisa xitori ku antswa.

Tipoyinti leti u nga ti avelaka na vadyondzi

- Tindhawu tin'wana ti hlayisekile eka vana kasi tindhawu tin'wana a ti hlayisekangi.
- Mikarhi yin'wana vanhu lavakulu va tiva hi makhombo lama vana va nga vaka va nga ma tivi. Vatswari na vahlayisi va veka milawu leswaku vana va tshama va hlayisekile na ku fambela kule na makhombo.
- Mikarhi yin'wana hi lava nchumu wo karhi (kufana na swiwitsi), naswona sweswo swi nga endla leswaku swi tika ku endla swiboho leswi hlayisekeke. Mikarhi yin'wana ha wu tiva nawu, kambe hi titwa hi ringeka ku wu tlula.
- Ku titwa hi chava swi hi byela nchumu wo karhi wa nkoka. Swi nga va xikombiso xa xilemukiso. Ku chava a hi ku tsana - loko hi ku yingisela, swi nga pfuna ku tshama hi hlayisekile.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
177, 1	Xalati u ehleketile ku vitana Tengani leswaku a ta famba na yena. Kambe, a nga lavi ku avelana na sesi wa yena mali yo xava swiwitsi!	Vusi wa swi tiva leswaku a nga fanelanga ku va a ri yexe, naswona wa swi tiva leswaku a nga fanelanga ku tshinela ekusuhi na ndhawu yo xavisa byala. Ndzi tivutisa ku xana Vusi u ta landzelela milawu ya manana wa yena, hambi leswi a nga ri kona?
180, 1	Loko Xalati a hetelerile a vona laha ku xavisiwaka kona byala, u tsutsumile hi xindledyana ku ya fika evhengeleni. U yile ekhawuntarini. “Ndzi landzile swakudya swa Tatana Xinyori,” a vula, a karhi a va nyika mali.	Ndzi tivutisa leswaku manana wa Xalati a ta titwa njhani loko a vona Xalati laha ku xavisiwaka kona byala, a ri yexe?

Hi Mugqivela wun'wana namixo, manana wa Xalati u endzerile munghana wa yena. U vukarhile Xalati na Tengani a va lela. “Mi hlayiseka. Tsundzukani, mi fanele mi tshama swin'we siku hinkwaro. Loko mi ya emavhengeleni, mi fanele mi famba hi xitarata – ku nga ri hi swindledyana leswi nga le xikarhi ka tiyindlu! Naswona mi nga fambeli ekusuhi na laha ku xavisiwaka byala !”

Endzhaku ka nkarhi nhlikanhi wolowo, Tatana Xinyori, muakelani wa Xalati, u n'wi vitanile. A khomile mali. “Ndzi kombela u ya evhengeleni leri nga hala ndzhaku ka laha ku xavisiwaka byala u ya ndzi xavela vuswa na nyama,” a vula, “u nga ti xavela swiwitsi endleleni.”

Xalati u ehleketile ku vitana Tengani leswaku a ta famba na yena. Kambe, a nga lavi ku avelana na sesi wa yena mali yo xava swiwitsi!

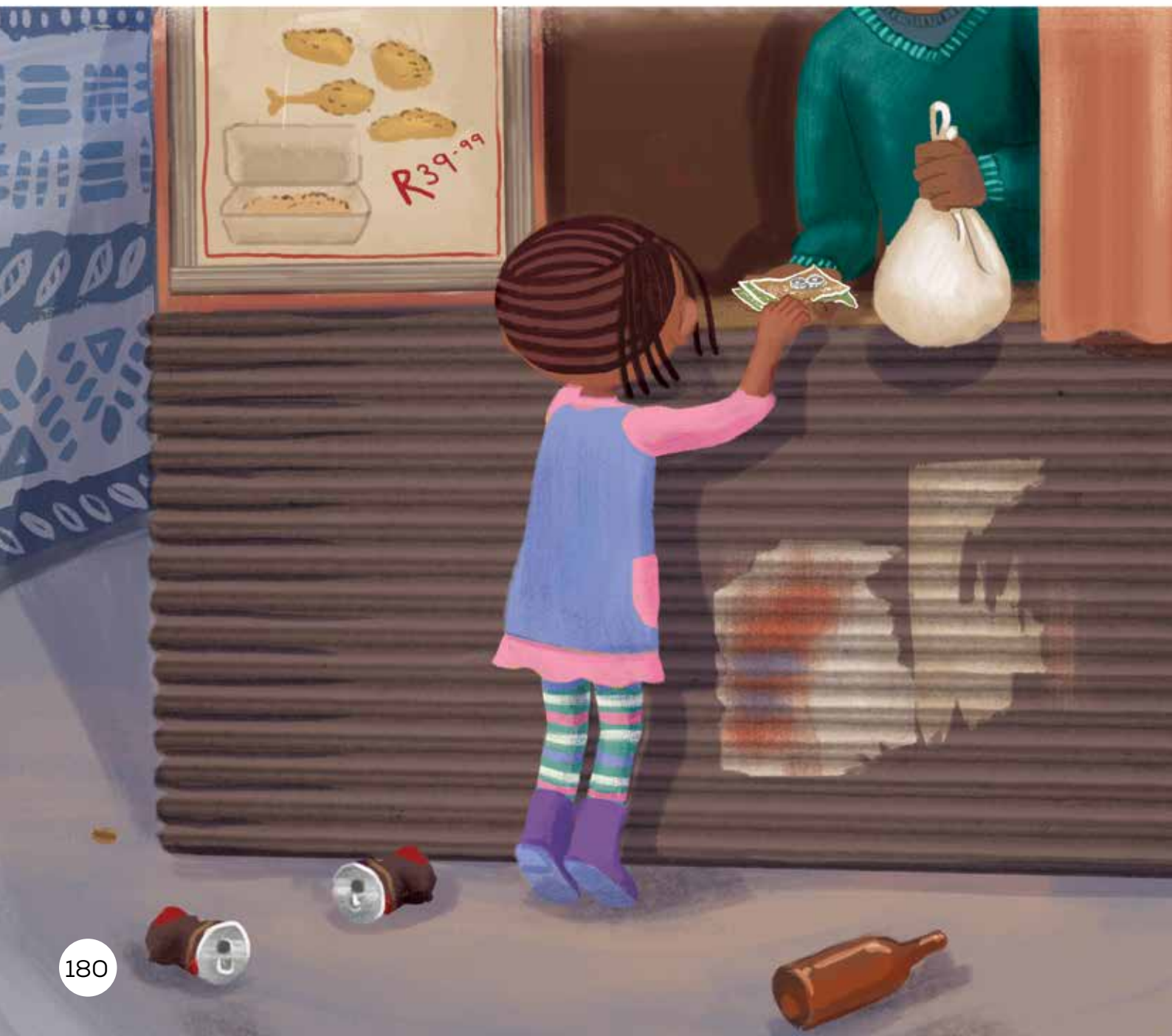
A ku sungula ku ku khoma vusiku kambe Xalati a ehleketa leswaku loko o famba hi ku hatlisa, a nga vuya ekaya manana wa yena a nga si vuya. Kutani, manana wa yena a nge swi tivi. Xalati u tekile mali eka Tatana. “Ndzi va berile riqingho evhengeleni. Swakudya swa mina swi ta va swi lulamile loko u fika kona!” ku vula Tatana Xinyori, a ri karhi a n’wayitela.

Xalati u hoxile mali exikhwameni xa yena a sungula ku tsutsuma a ya evhengeleni. Manana wa Xalati u n'wi tsundzuxile leswaku u fanele ku famba hi xitarata loko a ya emavhengeleni. Kambe a swi hatlisa ku famba hi swindledyana ku ya emavhengeleni! A ehleketa leswaku loko o famba hi swindledyana, u ta fika ekaya manana wa yena a nga si vuya. Kutani, manana wa yena a nge swi tivi.

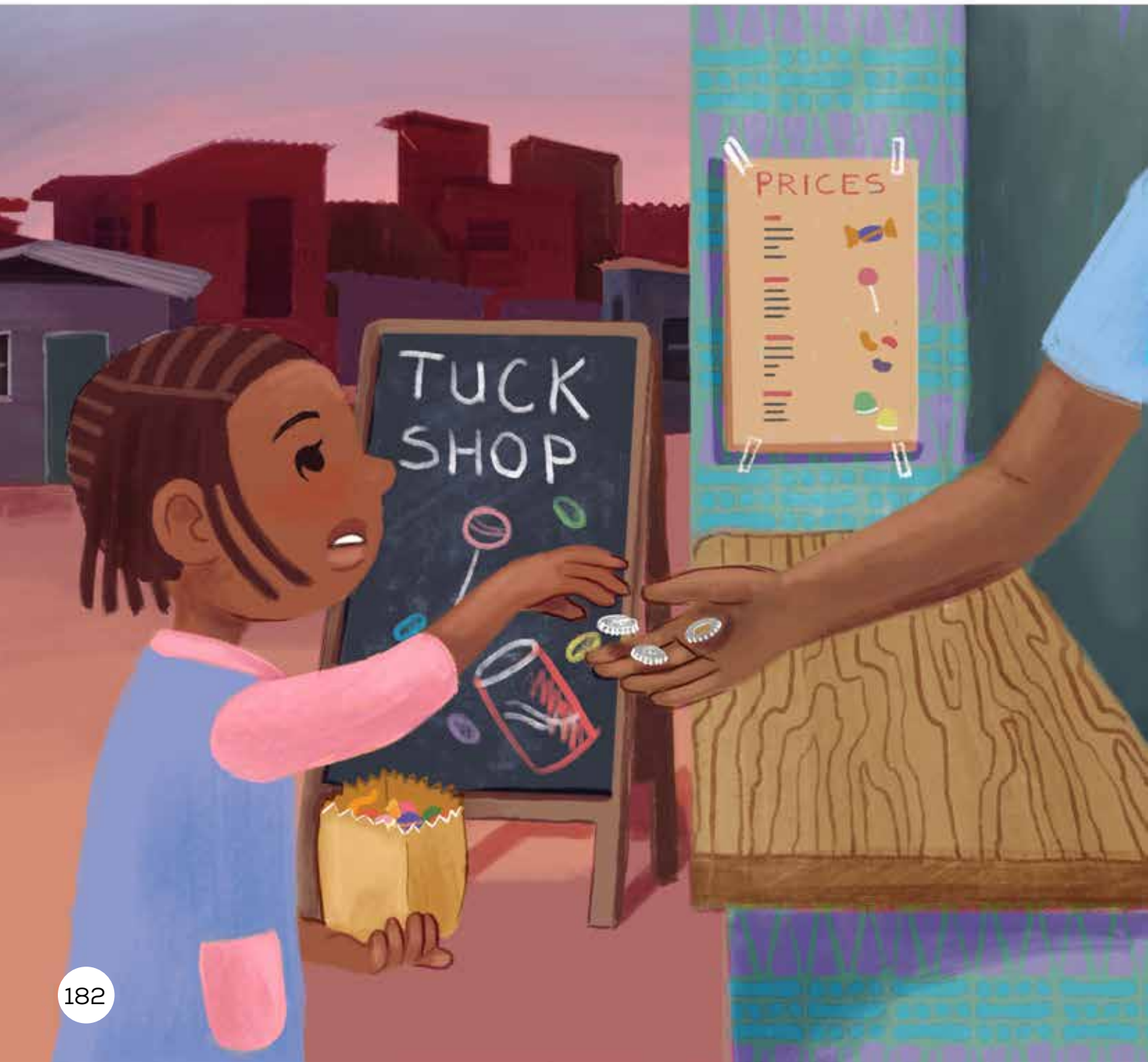
Loko Xalati a hetelerile a vona laha ku xavisiwaka kona byala, u tsutsumile hi xindledyana ku ya fika evhengeleni. U yile ekhawuntarini. “Ndzi landzile swakudya swa Tatana Xinyori,” a vula, a ri karhi a va nyika mali.

Loko Xalati a hundzuluka a lava ku famba, vavanuna vanharhu a va yimile eka xindledyana xo huma. Va n'wi langutile. U twe a chava. “Ndza ehleketa ndza swi tiva leswaku Hikokwalahokayini manana a ndzi byerile leswaku ndzi nga yi ekusuhi na laha ku xavisiwaka byala,” a ehleketa.

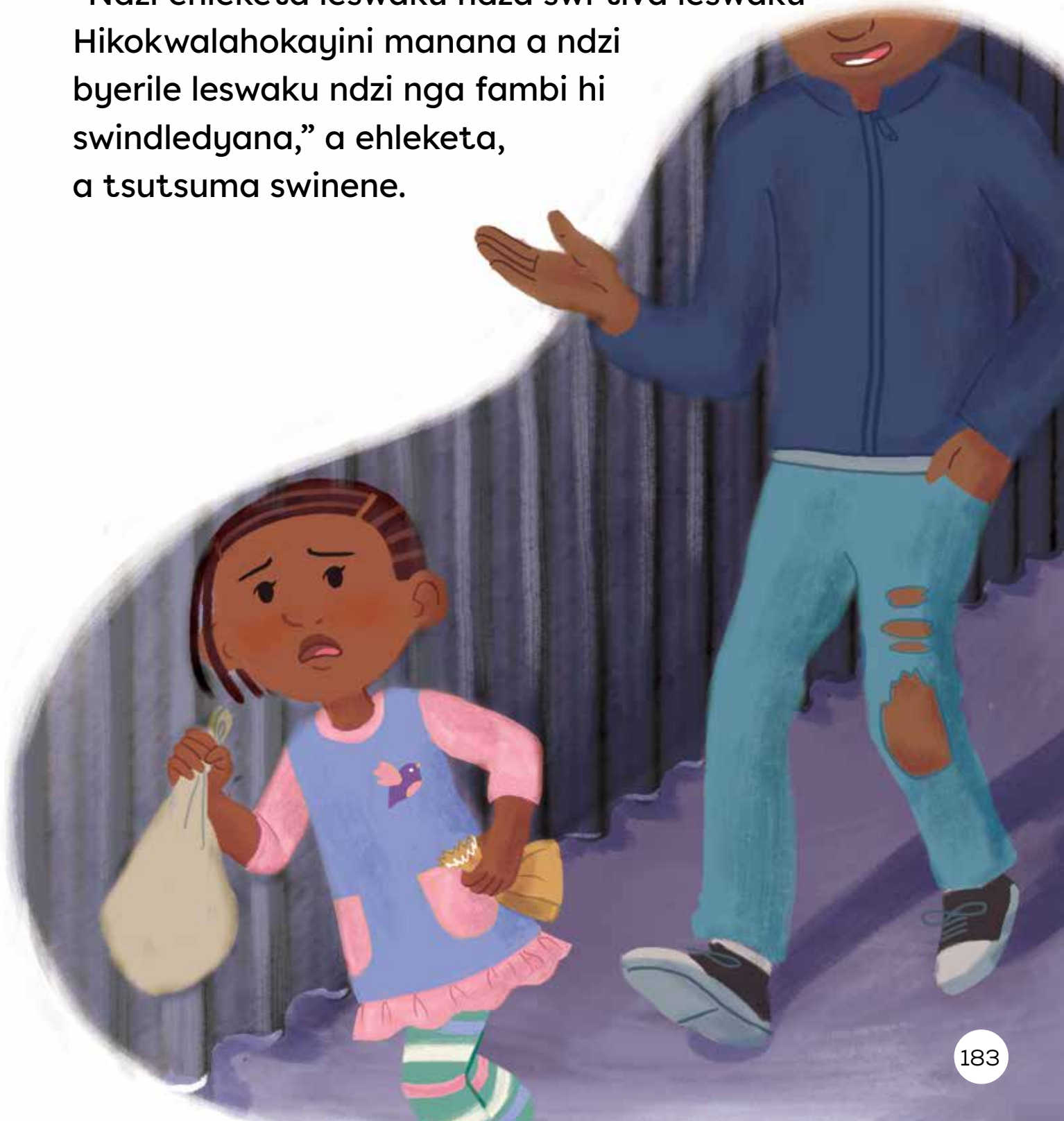

Xalati u tirhisile cinci ku ti xavela swiwitsi evhengeleni.
Ku ta va xinyami ku nga ri khale.

U tsutsumile hi swindledyana, a ringeta ku ya fika ekaya ku nga si va xinyami na manana wa yena a nga si fika ekaya. Loko a ri karhi a tsutsuma, mufana u n'wi vitanile, “Tana nhwanyana! Tana u ta vulavula na mina!” a vula. Xalati u titwe a chava swinene.

“Ndzi ehleketa leswaku ndza swi tiva leswaku Hikokwalahokayini manana a ndzi byerile leswaku ndzi nga fambi hi swindledyana,” a ehleketa, a tsutsuma swinene.

Loko a hetelerile a fika ekaya, Tatana Xinyori a n’wi yimerile. “Xana manana wa mina se u vuyile? U n’wi vonile?” Xalati a vutisa a chuhile.

“E-e, a ndzi si n’wi vona,” ku vula Tatana. Xalati u kokile moya wo komba ku ntshunxeka.

Loko Xalati a tshamile exitupini a dya swiwitsi swa yena, u tekile xiboho. U tekile xiboho xa leswaku a nge he yi ekusuhi na laha ku xavisiwaka byala kumbe ku famba hi swindledyana nakambe.

Ku hlaya ka 1

Xana Tatana Xinyori u kombele Xalati leswaku a ya kwini?

U n'wi kombele ku ya evhengeleni endzhaku ka laha ku xavisiwaka byala ku ya n'wi tekela swakudya.

Manana wa Xalati u n'wi lemukisile leswaku a nga yi kwihi?

U n'wi lemukisile leswaku a nga fambi hi swindledyana kumbe ku famba ekusuhi na laha ku xavisiwaka byala.

Hikokwalahokayini Xalati a yile laha ku xavisiwaka byala, hambileswi manana wa yena a nga n'wi lemukisa leswaku a nga yi?

- Hikuva a nga swi ehleketanga leswaku ku nga humelela swin'wana swo biha.
- Hikuva a lava ku kuma swiwitsi!
- Hikuva Tatana Xinyori u n'wi komberile leswaku a n'wi landzela swakudya evhengeleni.
- Hikuva u tekile xiboho xa leswaku manana wa yena a nge pfuki a swi tivile!

Ku hlaya ka 2

Xana Xalati u ti xavele kwihi swiwitsi?

U ti xaverile swiwitsi evhengeleni.

Xalati u tekile xiboho xihhi emakumu ka xitori?

U tekile xiboho xa leswaku a nge he tshineli ekusuhi na laha ku xavisiwaka byala kumbe ku tsutsuma hi swindledyana nakambe.

Hikokwalahokayini Xalati a tekile xiboho xa leswaku a nge he tshineli ekusuhi na laha ku xavisiwaka byala kumbe ku tsutsuma hi swindledyana nakambe?

- Hikuva a twa a chava loko a ri ekusuhi na laha ku xavisiwaka byala.
- Hikuva a twa a chava loko a ri eswindledyanini a tsutsuma a ya ekaya.
- Hikuva wa swi vona leswaku swin'wana swo biha swi nga n'wi humelelela!

XITORI XA 6

VUSI NA RIBUWA RA NAMBU

Nkongomelo: Hi landzelela swileriso

Vuxokoxoko bya Vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntiyiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku lemuka leswaku vutlhari bya ntiyiso byi vula ku endla swiboho leswi hlayisekeke na ku yingisela switsundzuxo, hambiloko van'wana va ku hlohotela leswaku u tipeta ekhombiyeni.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla Mikumbetelo

- I ncini: Ku ringanyeta swilo leswi mutsari a nga swi hlamuseriki hi ku kongoma, hi ku tirhisa swipfunaxitshunxo eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa tinhlamuselo leti dzikeke na mahungu lama tumbetiweke.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku fikelela nghimeto loko u ri karhi u hlaya, na ku twisisa xitori na swimunhuhatwa ku antswa.

Tipoyinti leti u nga ti avelaka na vadyondzi

- Nhulu i misava leyi nambu wu khulukaka eka yona. Mikarhi yin'wana yi omile, yi nga ri na mati. Mikarhi yin'wana yi va na mati matsongo ntsena. Endzhaku ka mpfula ya matimba, yi nga hatla yi tata naswona yi va na khombo. Loko mpfula yi na ngopfu, mati ma khulukela emilambyeni. Xinambyana lexisongo xi nga hundzuka nambu lowukulu, lowu tiyeke.
- Mati lama khulukaka ma nga va na matimba swinene. Ma nga wisela vanhu ehansi ma va khukhula, hambiloko ma nga languteki ma entile swinene. Maribye lama nga emilambyeni ma nga rheta, naswona swa olova ku lahlekeriwa hi vulawuri.
- Mikarhi yin'wana, vanhu va hlanganisa ku va na xivindzi na ku va u nga chavi. Kambe, vanhu lava nga na xivindzi va nga titwa va chava. Ku va na xivindzi a swi vuli ku honisa khombo.
- Hakanyingi vanhu lavakulu va tsundzuxa vana hi tindhawu leti nga na khombo. Milawu ya ku fambela ekule na tindhawu leti nga na khombo yi endleriwe ku hi hlayisa, ku nga ri ku onha ku titsakisa ka hina.
- Xitori lexi xi na xivumbeko xo vuyelela lexi vadyondzi va nga hlohleteriwa ku xi landzelela: Vanghana va Vusi va n'wi tiyisa, u twa xitsundzuxo xa sesi wa yena kambe a xi honisa, xiyimo xi ya xi va na khombo swinene.

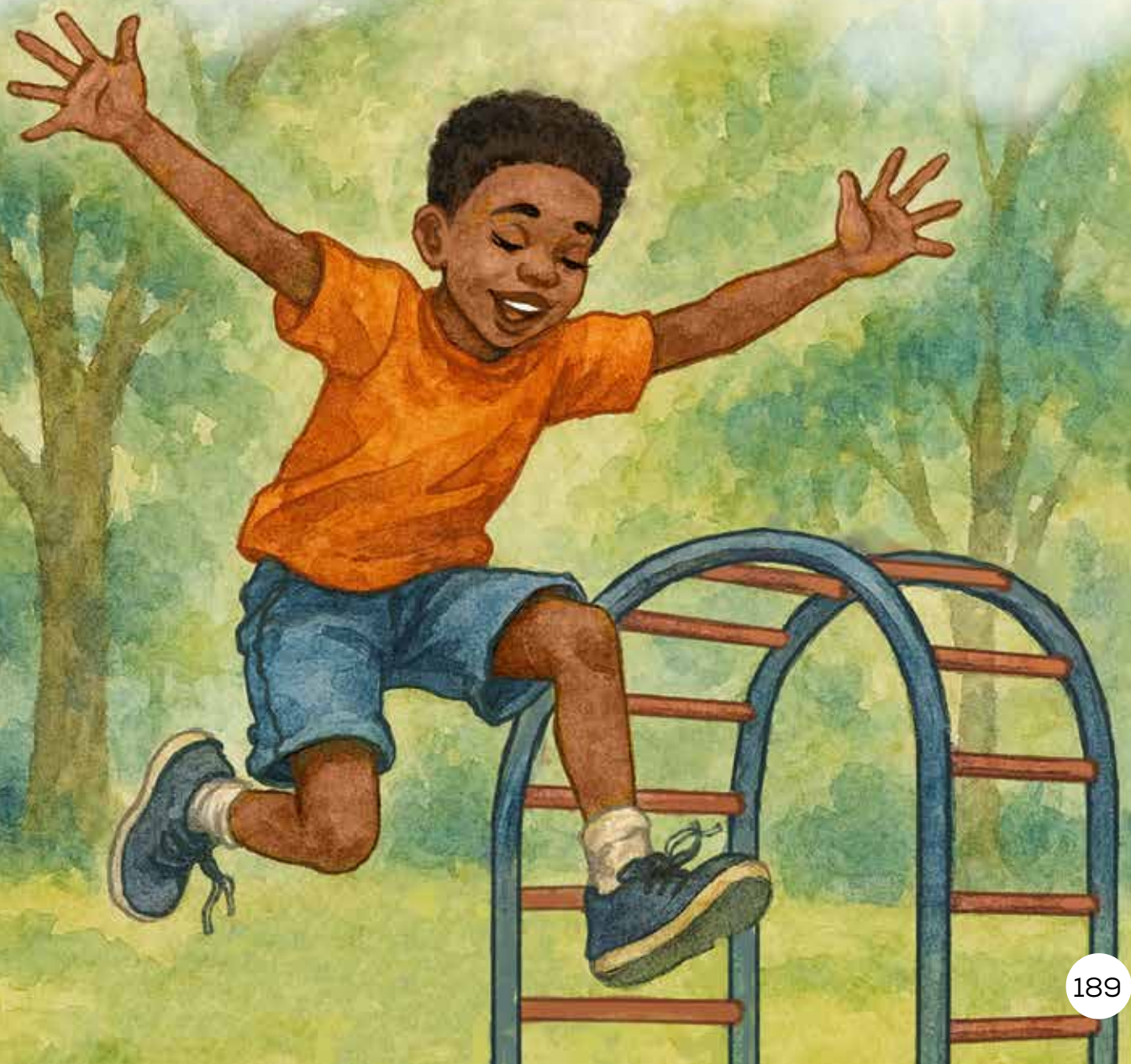
Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
193, 1	Siku leri landzelaka, Vusi u fambile hi le ribuweni ra nambu. Kambe a ku nga ha ri ribuwa ra nambu - a ku ri xinambyana, lexisongo lexi a xi khulukanyana.	Ndzi tsundzuka a ku ri na mathonsi ya mpfula lama a ma ri karhi ma wela ehenhla ka lwangu ra Vusi. Ndzi nga ehleketa leswaku hi yona mhaka leyi ndzhawu leyi omeke ya nambu yi hundzukeke nambu lowuntsongo - kusuka eka mpfula.
196, 2	Vusi a miyelanyana. Vusi a ehleketa kambirhi. A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni ya yena: “U nga tlangeli eribuweni ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini hi mati.”	Ndzi ehleketa leswaku Vusi u sungula ku titwa a nga tiyiseki kumbe ku chava, hikuva u yimile nyana, a ehleketa kambirhi, a tlhela a tsundzuka xilemukiso xa sesi wa yena.

Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A rhandza ku tibumabumela leswaku yena a nga chavi nchumu.

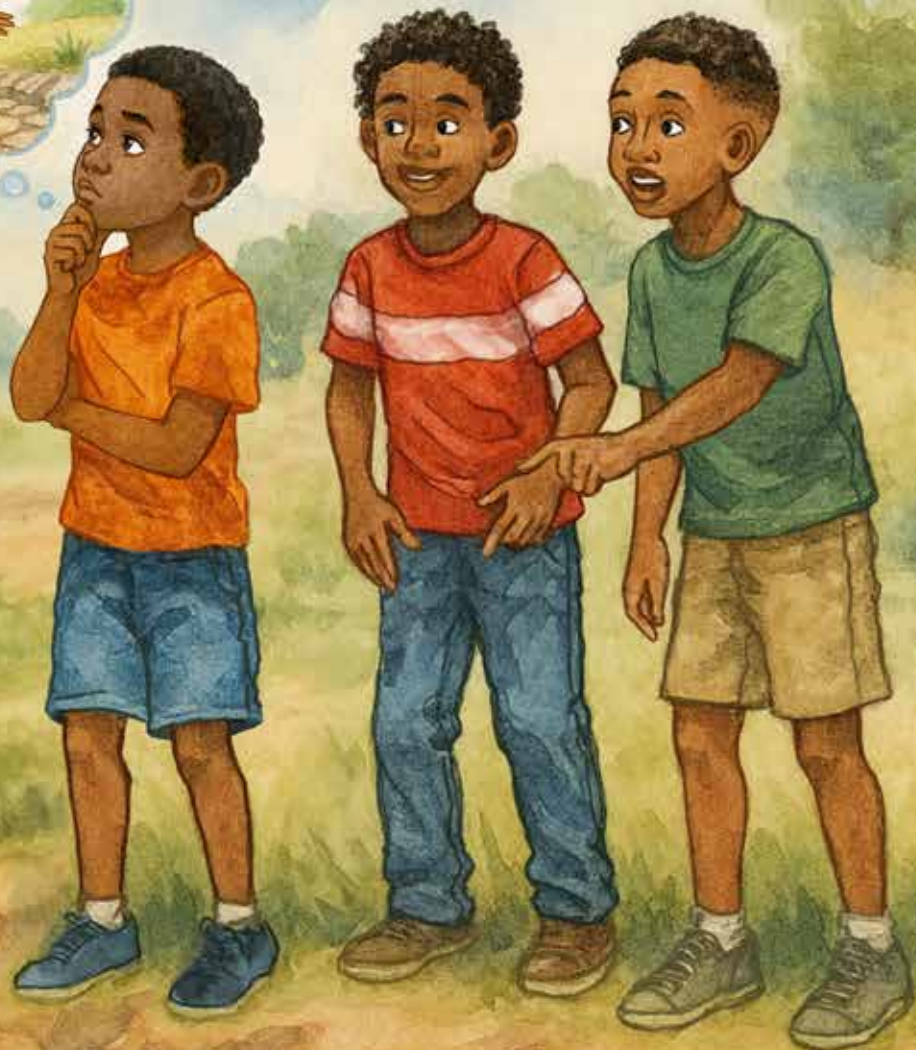
Loko vanghana va Vusi va ku a nge tluli ku suka ehenhla ka muchinginya, a nga kanakananga.

Loko vanghana va Vusi va n'wi tlhontlhile hi ku khandziya nsinya wo leha swinene, a nga ehleketanga kambirhi.

Siku rin'wana, vanghana va Vusi va te a nge fambi a tsemakanya ribuwa ra nambu. Vusi u miyerilenyana. Vusi a ehleketa kambirhi.

A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni ya yena: “U nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini.”

Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A nga twi a chavisiwa hi ribuwa ra nambu ro ka ri nga ri na nchumu.

Vusi u tifamberile kahle a tsemakanya eribuweni ra nambu. Loko a fikile etlhelo ra le kulenyana, u fambile kahle a tshunxekile. “Vona!” a vula, “a ku na xo chavisa hi ribuwa ra nambu!”

Vusiku byebyo, Vusi u etlerile emubedweni wa yena a yingiserile mathonsi ya mpfula eka lwangu ra mazenge ya yindlu ya yena. “Ndza tivutisa leswaku i yini xo chavisa hi ribuwa ra nambu?” a ehleketa.

Siku leri landzelaka, Vusi u fambile hi le ribuweni ra nambu. Kambe a ku nga ha ri ribuwa ra nambu – a ku ri xinambyana, lexisongo lexi a xi khulukanyana.

Vanghana va Vusi va te a nge fambi a tsemakanya xinambyana. Vusi u miyerilenyana. Vusi u ehleketile kambirhi.

A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni: “U nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini.”

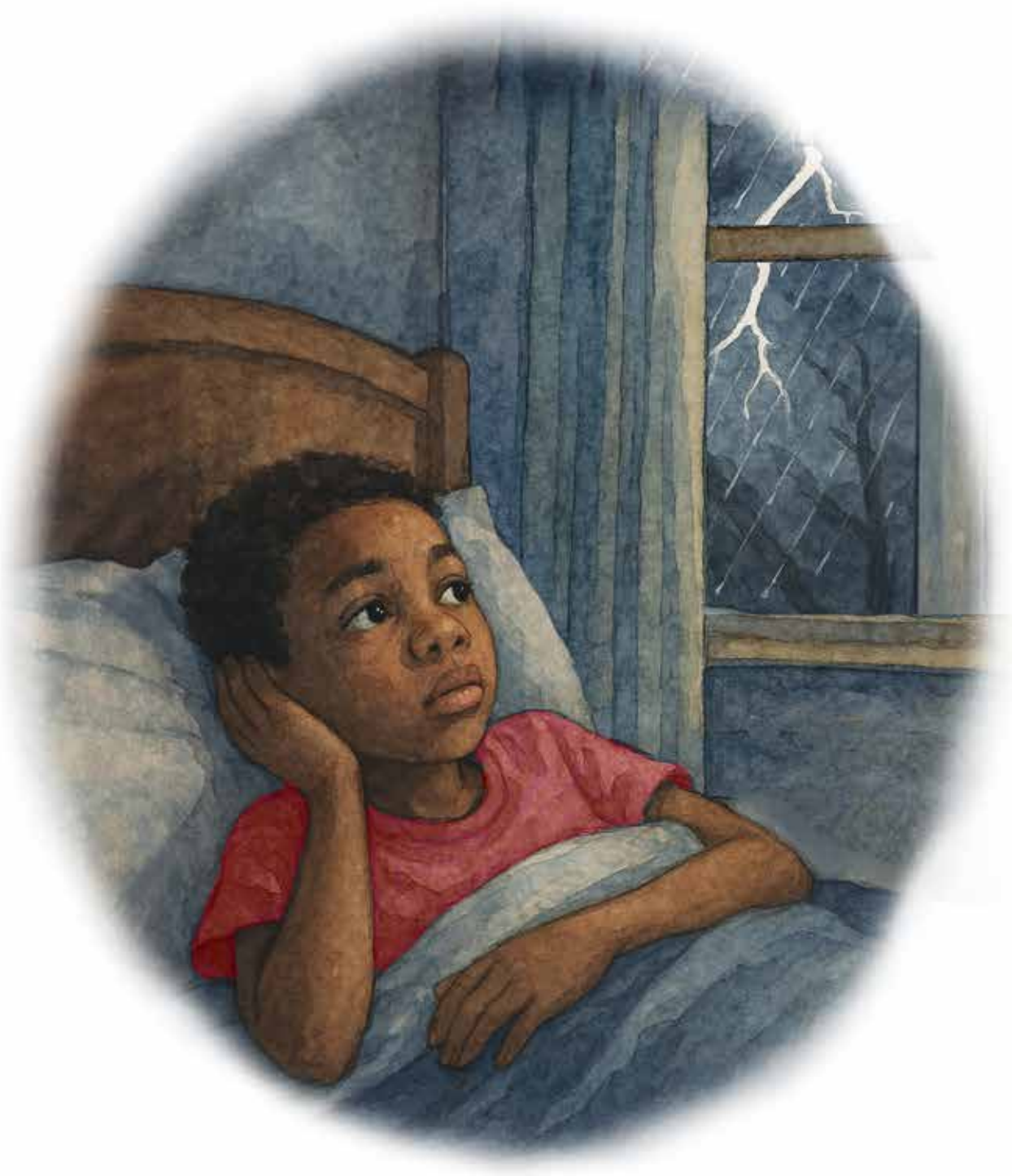

Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A twa a chavanyana mati lama a ma ri eribuweni ra nambu, kambe a nga lavi swi vonaka.

Vusi u fambile hi ku hatlisa a tsemakanya xinambyana lexisongo. Loko a fika eka tlhelo ra le kulenyana, u tlhelerile endzhaku hi ku hatlisa. “Vona!” a vula, a vulela ehansi, “a ku na xo chavisa hi xinambyana lexisongo xo ka xi nga pfuni nchumu!”

Vusiku byebyo, Vusi a etlerile emubedweni wa yena a yingiserile mathonsi ya mpfula emazengeni ya yindlu ya yena. U yingiserile tilo loko ri dzindza. “Ndza tivutisa leswaku ku chavisa yini hi xinambyana, lexintsongo lexi khulukakanyana?” a ehleketa.

Siku leri landzelaka, Vusi u fambile hi le ka xinambyana, lexintsongo lexi a xi khulukanyana. Kambe a xi nga ri xintsongo – a ku ri nambu, a wu tele, wu khuluka.

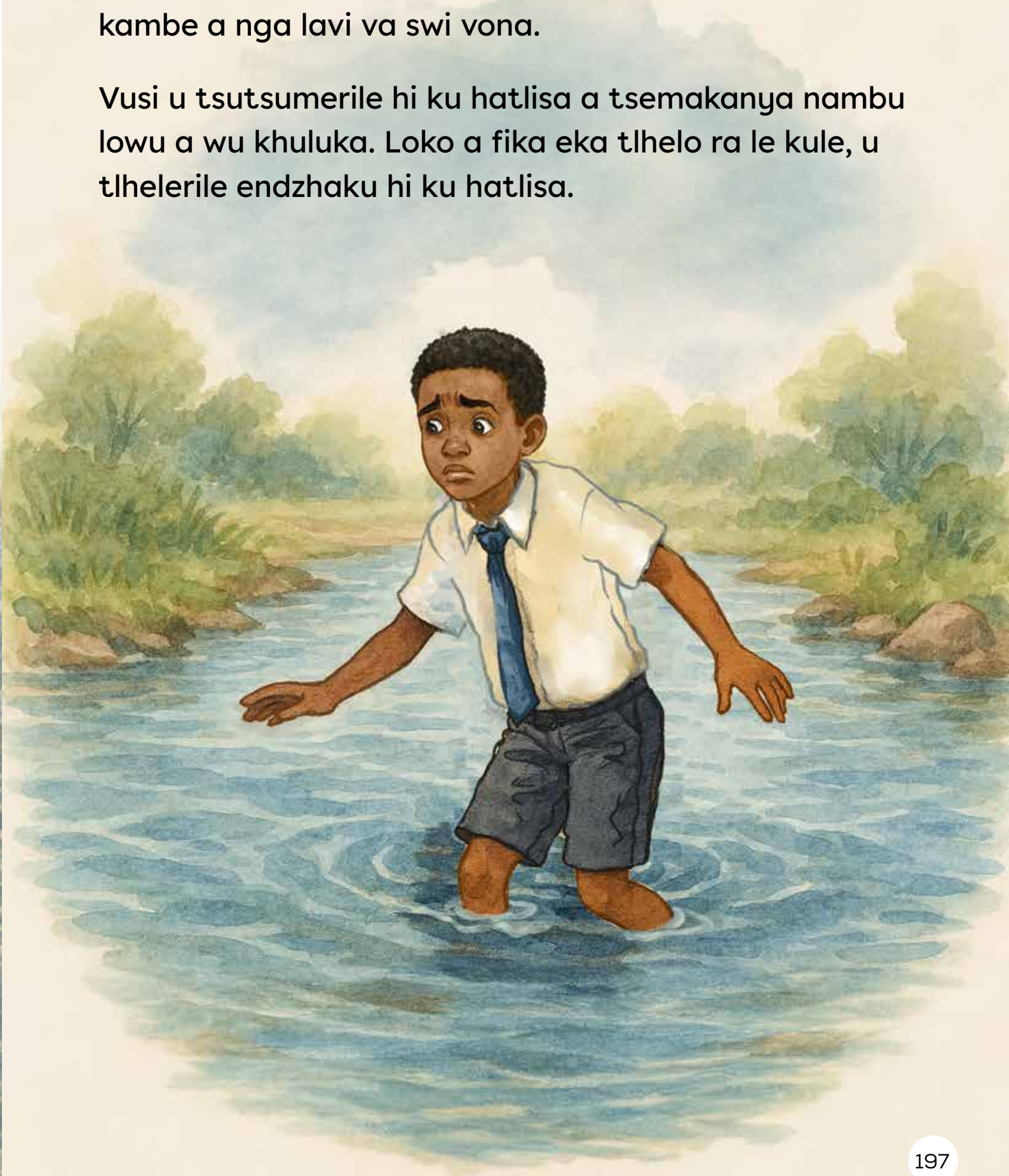
Vanghana va Vusi va te a nge fambi eka nambu wo tala, lowu khulukaka. Vusi a miyelanyana. Vusi a ehleketa kambirhi.

A twa rito ra sesi wa yena enhlokweni ya yena: “U nga tlangeli eribuweni ra nambu. A wu swi tivi leswaku u nga khukhuriwa rini hi mati.”

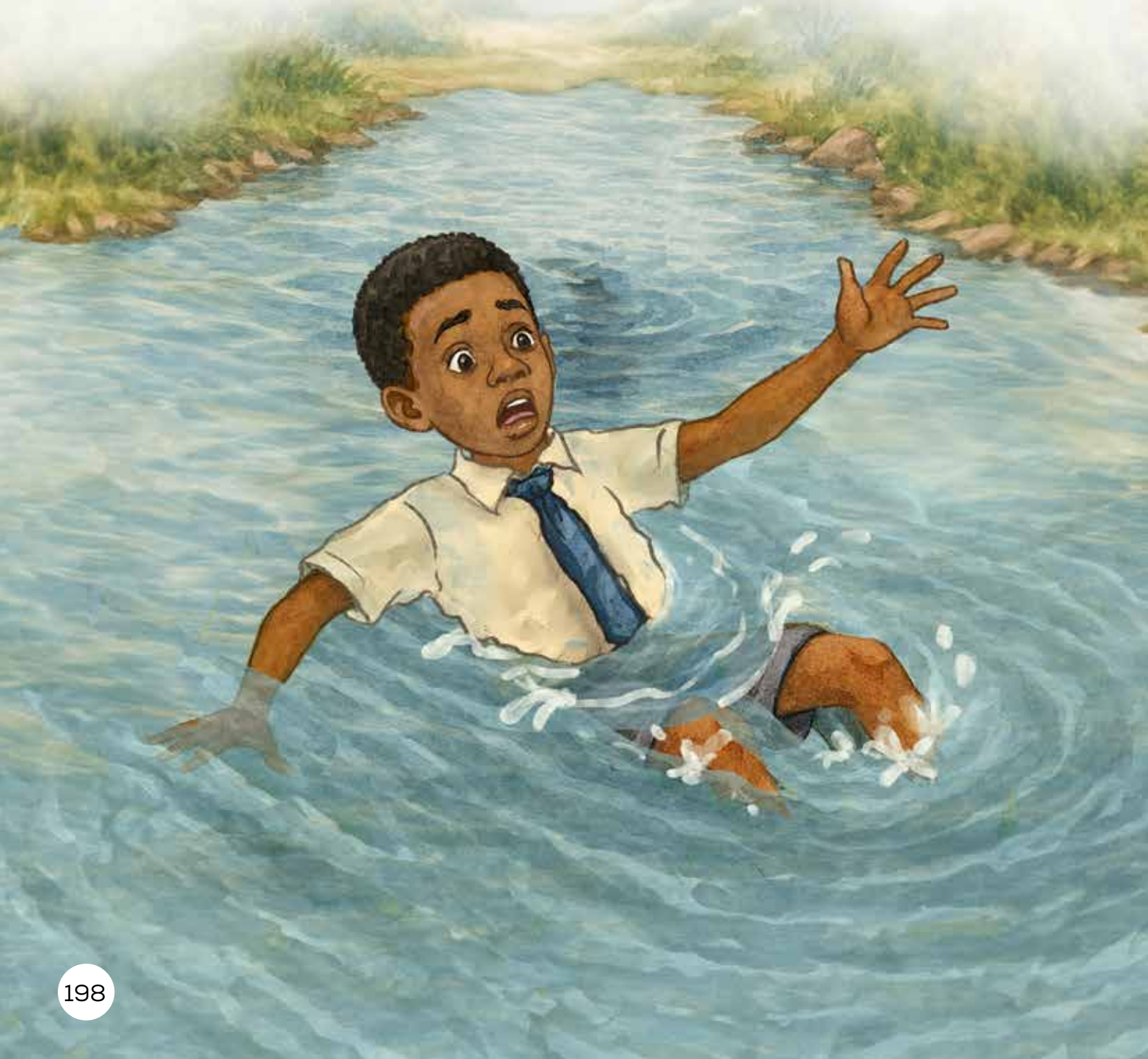
Kambe Vusi a ri na xivindzi. Vusi a nga chavi nchumu. A twa a chava mati lama a ma ri eribuweni ra nambu, kambe a nga lavi va swi vona.

Vusi u tsutsumerile hi ku hatlisa a tsemakanya nambu lowu a wu khuluka. Loko a fika eka tlhelo ra le kule, u tlhelerile endzhaku hi ku hatlisa.

Kambe loko a nga si fika eribuweni ra nambu, milenge ya yena yi rhetile eka maribye yo rheta. U werile endzeni ka mati layo tala, lama khulukaka. Nambu wu sungurile ku n'wi khukhula.

“Ndzi pfuneni!” ku huwelela Vusi. A nga ha ri na mhaka na vanghana va yena leswaku va ta vona ku chava ka yena sweswi. Vusi u ringetile ku hlambela a ya eribuweni ra nambu.

Vanghana va yena va tsitsumile hi ribuwa ra nambu. Munghana wa yena Michael u nghanile eka mati yo tala, ya nambu lowu a wu ri eku khulukeni kutani a kota ku khoma voko ra yena. Michael u kokile Vusi a huma endzeni ka mati a ya eribuweni ra nambu.

Vusi u yile ekaya a tsakamile naswona a chavile swinene.

Vusiku byebyo, Vusi u etlerile emubedweni wa yena. “Ndza swi tiva leswaku i yini swo chavisa hi nambu wo tala, wa mati yo khuluka,” a ehleketa, “ndzi nga va ndzi ri na xivindzi, ndzi nga va ndzi nga chavi nchumu, kambe a ndzi nge he pfuki ndzi tlangerile ekusuhi na ribuwa ra nambu nakambe!”

Ku hlaya ka 1

A ku ri yini xilemukiso lexi sesi wa Vusi a n'wi nyikile xona?

U n'wi lemukisile leswaku a nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu, hikuva a nga khukhuriwa hi mati.

Xana ribuwa ra nambu lero oma ri hundzukile yini?

Ri hundzukile nambu wo tala, lowu khulukaka.

Hikokwalahokayini u ehleketa leswaku sesi wa Vusi u n'wi lemukisile leswaku a nga tlangeli ekusuhi na ribuwa ra nambu?

- Hikuva a swi tiva leswaku mpfula yi nga hundzula ribuwa ra nambu lero oma ri va xinambyana kumbe nambu.
- Hikuva wa swi tiva leswaku mikarhi yin'wana Vusi wa swi lava ku endla swilo leswi nga na nghozi.
- Hikuva wa swi tiva leswaku Vusi a nga swi koti ku hlambela.
- Hikuva a wa swi tiva leswaku Vusi a nga khukhuriwa loko nambu wu tele naswona wu ri na matimba.
- Kumbexana a nga va a vonile kumbe ku twa hi ta vana van'wana lava khukhuriweke eribuweni ra nambu.

Ku hlaya ka 2

Xana hi swihi swilo leswi lavaka xivindzi na leswo chavisa leswi Vusi a nga swi endla?

- U tlurile eka muchinginya wa le henhla swinene.
- U khandziyile murhi wo leha swinene.

U ehleketa leswaku Vusi u ta tlangela eribuweni ra nambu nakambe?

Hikokwalahokayini kumbe Hikokwalahokayini a nge he pfuki a swi endlile?

Ndzi ehleketa...hikuva

Xana u ehleketa leswaku Vusi u dyondzile yini siku rolero?

Ndzi ehleketa leswaku Vusi u dyondzile... hikuva...

Xikombiso: Ndzi ehleketa leswaku Vusi u dyondzile ku ka a nga tlangeli enhulwini, hikuva yi nga hundzuka nambu wa matimba hi ku hatlisa.

XITORI XA 7

BURACHI YO

PENDA

Nkongomelo: Hi na vutshila byo tumbuluxa

Vuxokoxoko bya Vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa leswaku vutumbuluxi i ku ringeta miehleketo leyintshwa, ku endla xiperimente hi switirhisiwa swo hambanahambana, na ku tirhisa miehleketo ku lulamisa swiphiso kumbe ku endla nchumu wo hlawuleka.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla Mikumbetelo

- I ncini: Ku ringanyeta swilo leswi mutsari a nga swi hlamuseriki hi ku kongoma, hi ku tirhisa swipfunaxitshunxo eka xitori.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku twisisa tinhlamuselo leti dzikeke na mahungu lama tumbetiweke.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku fikelela nghimeto loko u ri karhi u hlaya, na ku twisisa xitori na swimunhuhatwa ku antswa.

Tipoyinti leti u nga ti avelaka na vadyondzi

- Mutshila i munhu loyi a tirhisaka tipende, tipenisele kumbe switirhisiwa swin'wana ku endla vutshila. Vanhu lava nga na Vutshila va nga tlhela va kombisa vutshila byo tumbuluxa hi ku tirhisa swilo leswi nga tolovelekangiki ku kombisa vutshila bya vona.
- Ku va na vutshila swi vula ku ringeta swilo leswintshwa. Mikarhi yin'wana, u fanele u ehleketa hi ndlela yin'wana naswona u endla xiperimente xo tumbuluxa nchumu wo hlawuleka.
- Ku vona vutumbuluxi bya vutshila swi nga endla leswaku vanhu va tsaka, va lava ku tiva kumbe va susumetiwa ku tiendlela leswi nga ta kombisa vutshila bya vona.
- Vutumbuluxi bya vutshila byi vula ku endla swilo hi ndlela ya wena. A ku na ndlela leyi tirhisiwaka yo kombisa vutshila bya wena. Ku va na vutshila swi vula ku tirhisa mianakanyo ya wena na ku tiendlela swiboho swa wena.

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
205, 4	Xilo xin'we lexi Vutlhari a ehleketa hi xona a ku ri xifaniso lexintshwa ekhumbini	Ndzi ehleketa leswaku Vutlhari u hlamarisiwa hi xifaniso lexi hikuva a nga ha swi koti ku yima ku ehleketa hi xona!
211, 1	Endzhaku ka swakudya swo lalela, Vutlhari u honolerile pende. U honolerile phepha. Kutani Vutlhari a va na vonelo. U ngenisile rintihlo ra yena endzeni ka pende. U sungurile ku penda hi rintihlo ra yena. Kutani a penda hi tluka ro tshwuka. Hinkwaswo swi hundzukile Burachi yo penda!	Ndzi nga ehleketa leswaku Vutlhari u na vutumbuluxi, hikuva u swi lemukile leswaku a nga tirhisa swilo swo tala swo hambana ku penda hi swona – a nga bohi burachi yo penda phela!

Vutlhari u ngehenile etlilasini ya yena. A ku ri na phositara leyintshwa ekhumbini. A yi komba xifaniso xo saseka. Vutlhari u langutisile xifaniso lexi. A hlamarile.

Hakanyingi, Vutlhari a rhandza ku yingisela hi nkarhi wa ku hlaya swin'we. Kambe namuntlha, ematshan'wini u langutile xifaniso.

Hakanyingi, Vutlhari a rhandza ku hlayela. Kambe hi nkarhi wa metematiki, a nga hlayelanga na lavan'wana.

Xilo xin'we lexi Vutlhari a ehleketa hi xona a ku ri xifaniso lexintshwa ekhumbini.

Loko nsimbhi yi bile, Manana Mahao u byerile tlilasi ku huma va ya wisa.

“Vutlhari, ndzi kombela u ta ndzi vona!” a n’wi vitana.

“Ndza swi vona leswaku u rhandza xifaniso,” a vula.

“Kumbexana u ta xi rhandza lexi!” Manana Mahao u nyikile Vutlhari buku.

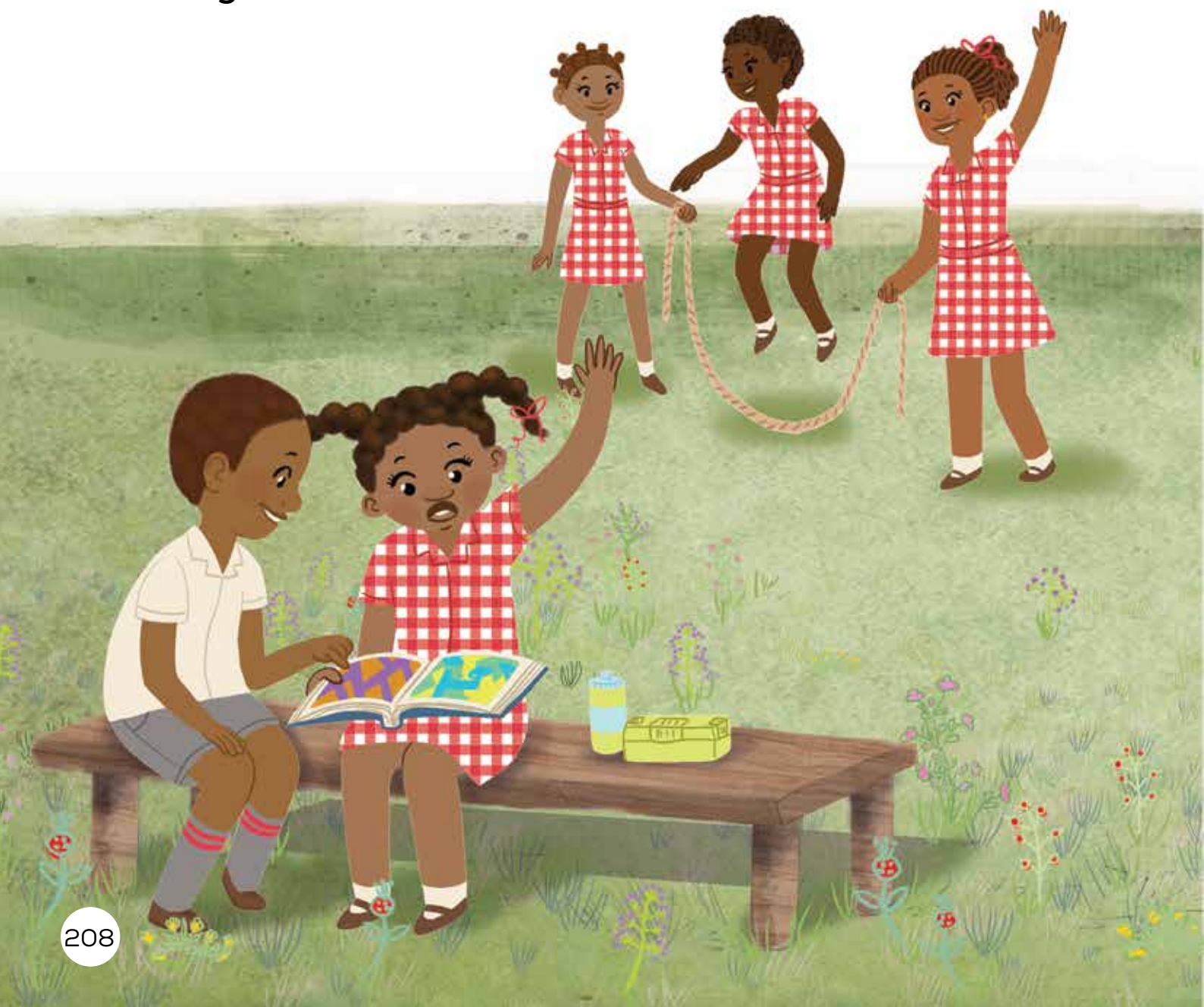
Siya a yimerile Vutlhari ehandle.

“Languta!” ku vula Vutlhari.

Vutlhari u pfurile buku. Pheji rin’wana na rin’wana a ri ri na swifaniso leswintshwa, swo tala swo saseka. Vutlhari a hlamarile.

Koki u vitanile Vutlhari leswaku va ta tlanga swo tlula.

“Ku nga ri namuntlha!” a hlamula.

Loko Vutlhari a fika ekaya, u kumile bokisi ra yena ra khale ra pende. Kambe, loko a ri pfula, a ku nga ri na burachi yo penda! U langutile edesikini ra yena. U langutile eka basikiti ra swo tlangisa swa yena. A ku na laha a nga kuma kona burachi ya yena yo penda.

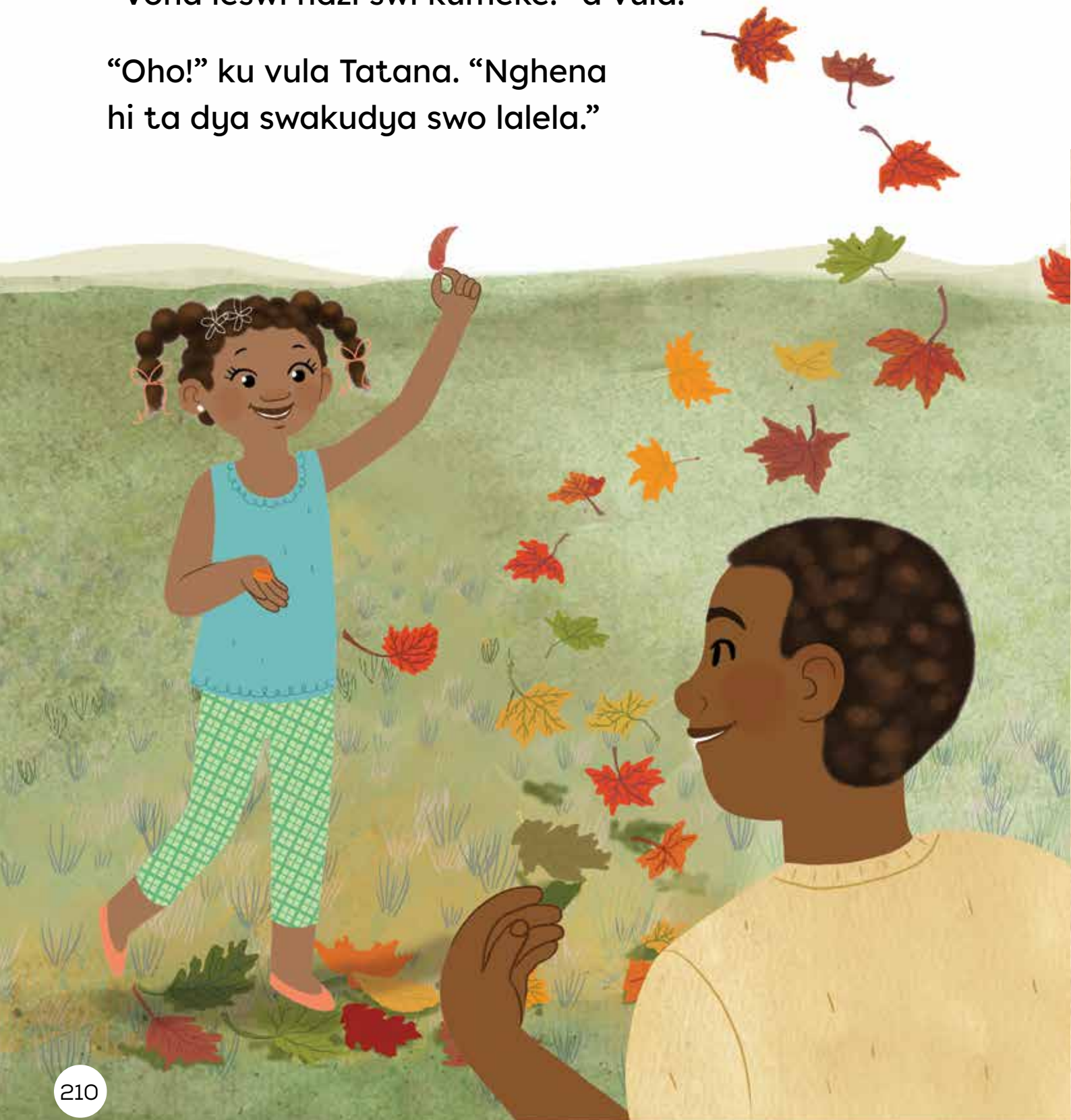

Vutlhari u yile ehandle ku ya tlanga. U kumile tluka ro tshwuka. U kumile xipfalo xa bodlhela xo hatima.

Tatana wa Vutlhari u humerile ehandle.

“Vona leswi ndzi swi kumeke!” a vula.

“Oho!” ku vula Tatana. “Nghena hi ta dya swakudya swo lalela.”

Endzhaku ka swakudya swo lalela, Vutlhari u honokerile pende. U honokerile phepha. Kutani Vutlhari a va na vonelo. U nghenisile rintiho ra yena endzeni ka pende. U sungurile ku penda hi rintiho ra yena. Kutani a penda hi tluka ro tshwuka. Hinkwaswo swi hundzukile burachi yo penda!

Vutlhari u pende na lero penda, ku fikela loko tatana wa yena a nghena ekamareni ra yena.

“I nkarhi wo etlela,” a vula.

“Languta!” a vula.

“Oho! U mudirowi wa ntiyiso,” a vula, a langutile swifaniso swa yena.

Hi mixo lowu landzelaka, Vutlhari u hlawurile xifaniso lexi a xi rhandzaka kutani a xi veka endzeni ka bege ya yena ya xikolo.

“Ndzi suka ka ha ri mixo,” a byela manana wa yena.

Vutlhari u pfurile rivanti ra tlilasi. Manana Mahao a ha tilulamisela swa siku.

Vutlhari u humesile xifaniso ebegeni ya yena.

“Lexi i xa wena,” a vula.

“Oho!” ku vula Manana Mahao.

“Kumbexana siku rin’wana swifaniso swa wena swi ta va ebukwini.”

Loko nsimbhi yi bile, Vutlhari u nghanile etlilasini. Vana lavan'wana a va honokerile swin'wana ekhumbini. Vutlhari u tshinerile a languta - a ku ri xifaniso xa yena!

“Ndzi lava ku penda ku fana na xona!” u twe n'wana un'wana a vula.

Vutlhari a nga ha swi koti ku ti khoma a lava ku ya ehandle ku ya kuma swilo leswintshwa swo penda ha swona.

Ku hlaya ka 1

Xana a ku ri na yini ekhumbini ra tlilasi ya Vutlhari?

A ku ri na phositara yintshwa ekhumbini, yo kombisa xifaniso xo vangama.

Xana mudyondzisi wa Vutlhari u n'wi nyikile yini?

Mudyondzisi wa yena u n'wi nyikile buku ya swifaniso.

Hikokwalahokayini Vutlhari a nyikile Manana Mahao xifaniso?

- Hikuva a lava ku khensa Manana Mahao ku va a n'wi nyikile buku.
- Manana Mahao u vile lonene eka Vutlhari ku va a lavile ku n'wi nyika nyiko.
- Vutlhari a lava ku komba Manana Mahao leswaku na yena a nga penda xifaniso.

Ku hlaya ka 2

Xana Vutlhari u tirhisile minchumu yihi ku penda?

U tirhisile rintihlo ra yena, tluka ro tshwuka na xipfalo xa bodlhela xo vangama.

Hikokwalahokayini Vutlhari a nga tirhisanga burachi yo penda?

Hikuva a nga yi kumi burachi yo penda hi yona.

Hikokwalahokayini Vutlhari a tsakerile ku ya ehandle ku ya kuma swilo leswintshwa swo penda ha swona?

- Hikuva u lava ku kuma swilo leswintshwa leswi a nga ta penda ha swona.
- Hikuva wa tinyungubyisa hi swifaniso swa yena. U tsakerile ku endla swifaniso leswintshwa.
- Hikuva swa tsakisa ku penda hi minchumu yo hambana.
- U lava ku ringeta ku penda hi minchumu yo hambana.
- U tiphinile ngopfu hi ku penda. U lava ku penda swo tala.
- U rhandza ku va na vutumbuluxi na ku penda hi swilo leswintshwa swo hambana.
- Kumbexana u lava ku endlela Manana Mahao xifaniso leswintshwa ku xi hayeka ekhumbini.

XITORI XA 8

MUFANA WO

TLHARIHA

Nkongomelo: Hi na vutshila byo tumbuluxa

Vuxokoxoko bya Vundzhaku

- Xitori lexi i xitori xo ka xi nga ri ntijiso.
- Xi humelela eAfrika-Dzonga.
- Xi humelela hi siku rolero.
- Xitori lexi xi ta pfuna vadyondzi va wena ku twisisa leswaku ku ehleketa hi vukheta na ku pulana swi nga va swa nkoka ku fana na ku tirha hi matimba loko u lulamisa swiphiqo.

Qhinga ra Ntwisiso: Endla mikambisiso

- I ncini: Ku teka xiboho xa loko u tsakela xitori kumbe swiboho leswi tekiwaka hi swimunhuhatwa.
- Hikokwalahokayini hi swi tirhisa: Ku tumbuluxa mavonelo ya wena n'wini na ku twisisa xitori hi vuenti kumbe ku hetiseka.
- Xi pfuna njhani: Swi ku pfuna ku ehleketa hi mahungu ma xitori na leswi u pfumelelanaka na swona.

Tipoyinti leti u nga ti avelaka na vadyondzi

- Ku tirha hi matimba swi vula ku endla swilo hi ku tinyiketela. Ku kunguhata swi vula ku anakanyisisa hi vukheta u nga si teka goza. Mikarhi yin'wana ku ehleketa kusungula swi nga ku pfuna leswaku u va mululamisi wa swiphiqo wo antswa.
- Hakanyingi, ku na tindlela to tlula yin'we to lulamisa xiphiqo. Eka ku lulamisa swiphiqo, ku ehleketa hi vutshila na hi vutlhari swi nga va swa nkoka ku fana na matimba ya miri.
- Vutshila byo tumbuluxa a hi ku dirowa kumbe ku penda ntsena. Vutshila byo tumbuluxa ku nga ha va loko hi ehleketa hi tindlela letintshwa kumbe to hambanahambana to lulamisa swiphiqo.
- Ehleketa hi rito leri nge 'tata'. Xana swi vula yini ku 'tata' nchumu wo karhi?

Ku tirhisa qhinga leri:

Pheji na ndzimana	Hlaya	Vula
224, 2	U tekile xiboho xa leswaku u ta tata dulu hi santi. U tatile barha endzhaku ka barha hi santi leyi a nga yi kuma eribuweni ra nambu. U tirhile hi matimba, kambe hi siku ra vuntlhanu, dulu a ri nga si fika ni le ka hafu.	Hi wihi nkambisiso lowu u nga wu endlaka hi n'wana wo sungula wa jaha? Ndzi endla nkambisiso wa leswaku i mutirhi wo tiyimisela.
229, 1	Loko ri pela hi siku ra vuntlhanu, mufana lontsongo u vitanile tatana wa yena edulwini. Ku suka ebegeni ya yena leyitsongo, u humesile khandlele lerikulu a ri veka ehansi exikarhi ka dulu. A lumeka khandlele, ku vonakala ku tata dulu hinkwaro.	Xana hi wihi nkambisiso lowu u nga wu endlaka hi n'wana wa jaha lontsongo? Ndzi endla nkambisiso wa leswaku i muehleketi wo tumbuluxa, hikuva u endlile swilo hi ndlela yo hambana swinene na vamakwavo lavakulu.

Mpumi na vasesi wa yena a va rhandza ku endzela kokwana wa vona wa xisati emugangeni wa Zinyoka hi nkarhi wo wisa wa vuxika. Na vusiku, kokwana wa xisati a ta tshivela ndzilo lowukulu ehandle, kutani hinkwavo va tshama endzilweni, va ri karhi va nwa tiya va tikufumeta hi malangavi ya ndzilo.

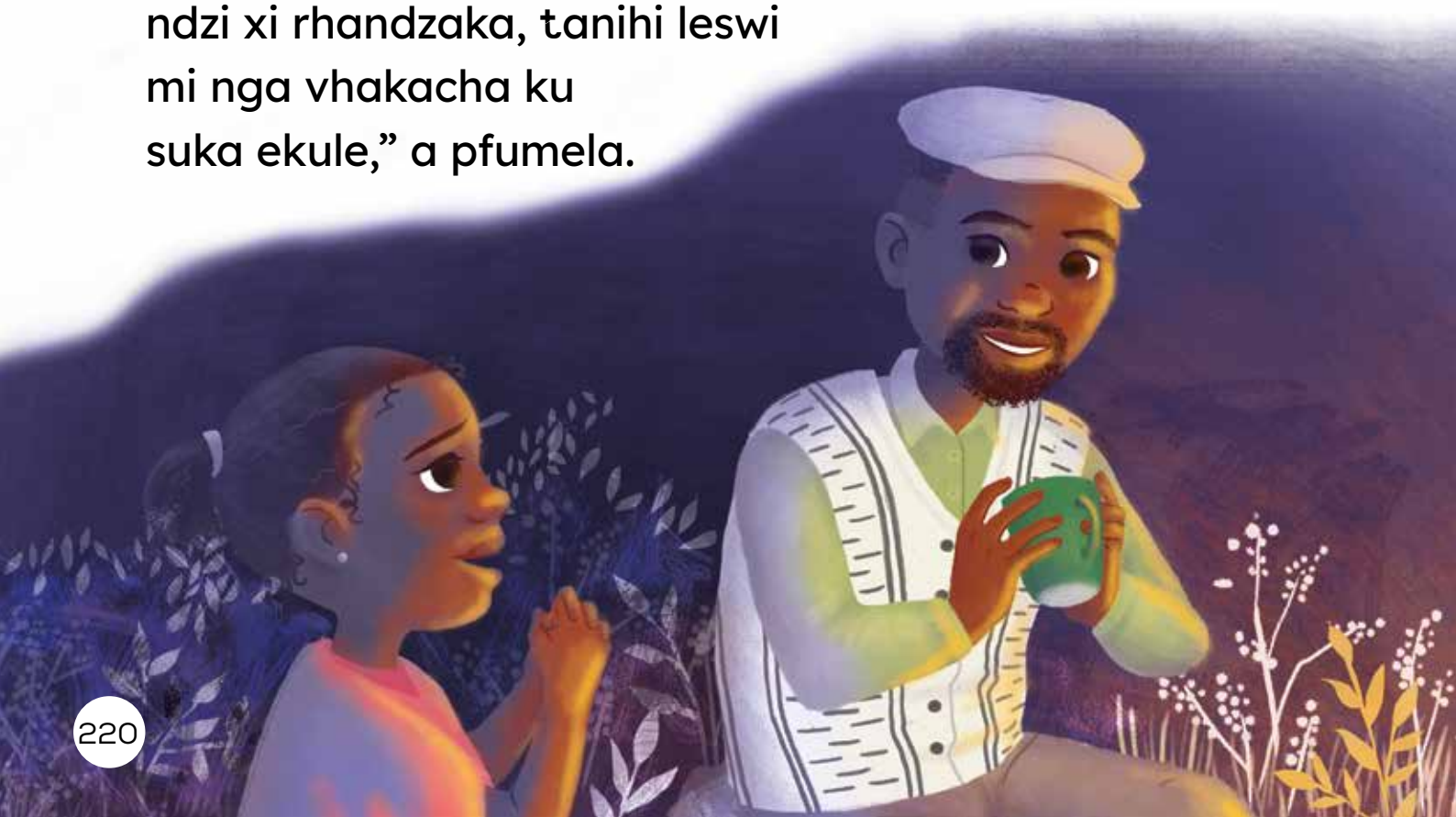
Hi vusiku byin'wana byo hlawuleka, Malume Kwezi u tile. Eka ndyangu wa vona, a tiveka hi ku hlamusela switori swa kahle. Kambe, a ri wanuna wo miyela swinene, a swi tiveka leswaku a nga swi hlamuseli hi ku olova.

Mpumi na sesi wa yena va langutile Malume Kwezi a ri karhi a nwa tiya ya yena. Kambe Mpumi u tsandzekile ku tikhoma.

“Ndza kombela, ndza kombela, hi byeli xitori! Hi swi twile leswaku wa swi kota!” a xavelela malume wa yena.

Malume Kwezi a va languta hi ku hlamala. A nwayitelela Mpumi.

“Ndzi ta mi byela xitori xa mina lexi ndzi xi rhandzaka, tanihi leswi mi nga vhakacha ku suka ekule,” a pfumela.

Khale ka khaleni, a ku ri na n’wamapurasi wo dyuhala loyi a ri na vana vanharhu va vafana. U sungurile ku vabya a nga ha vi na matimba, a fanele a teka xiboho xa leswaku i n’wana wihi loyi a nga n’wi siyaka na purasi ra yena loko a ta hundza emisaveni. “Swa vurimi swi lava ku ehleketa hi vukheta na ku pulana kahle,” a ehleketa. “Ndzi fanele ndzi swi siya na un’we wa vana va mina loyi a ehleketaka na ku pulana kahle.”

N’wamapurasi loyi wo dyuhala u vitanile vana va yena va vafana ku ta edulwini nhlikanhi wun’wana.

“Loko ndzi hundzile emisaveni, un’we wa n’wina u ta kuma purasi leri,” a byela vana va yena, “kutani ku ta va ntirho wa n’wina ku hlayisa vamakwenu wa n’wina. Ndzi ta teka xiboho leswaku i mani exikarhi ka n’wina a nga ta faneriwa hi ku hlayisa purasi loko ndzi nga ha ri kona.”

Vafana va langutanile, va tivutisa leswaku i mani a nga ta kuma purasi.

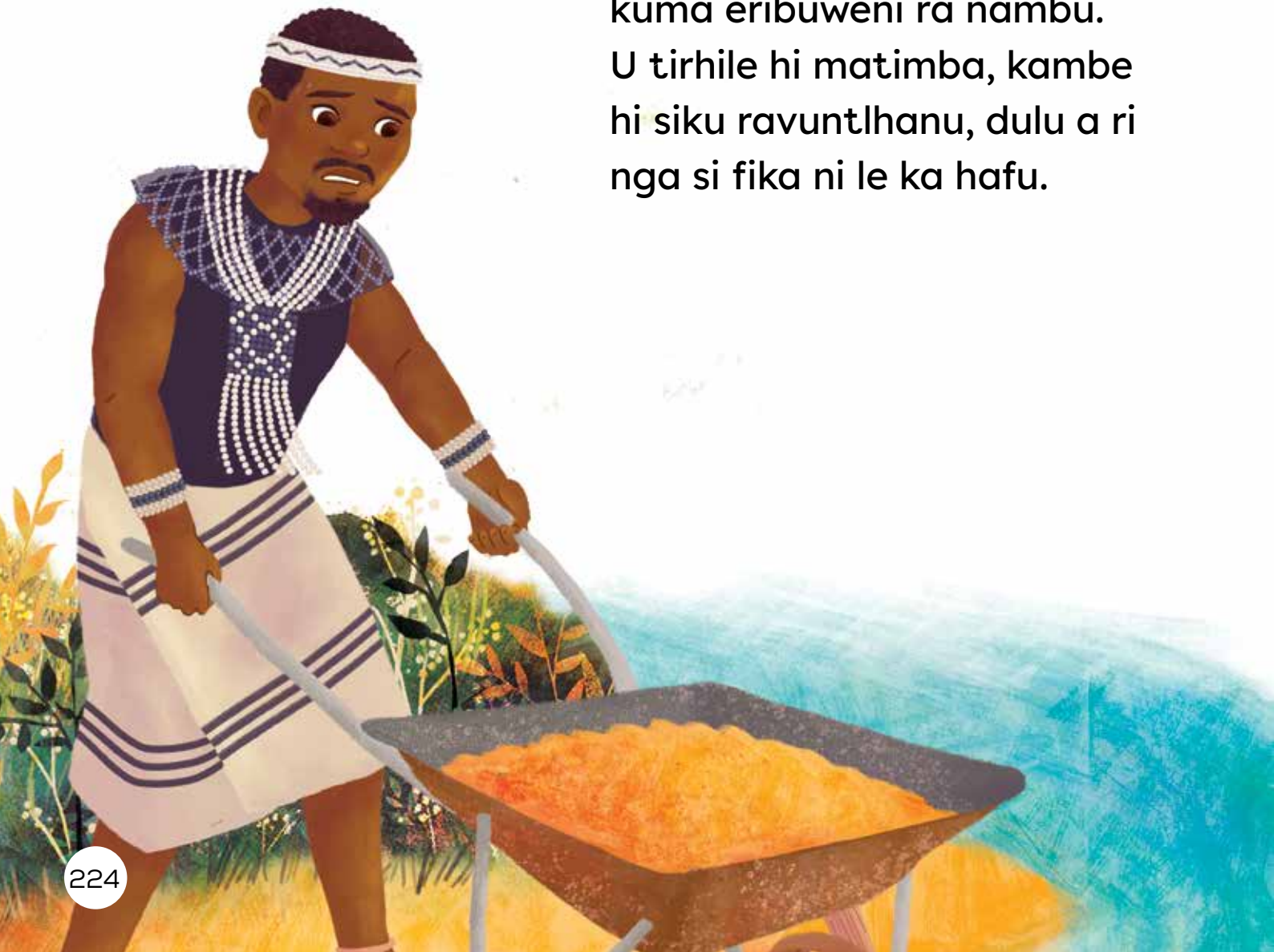
“Langutani dulu leri lerikulu?” n’wapurasi wo dyuhala a va vutisa. “Un’wana na un’wana wa n’wina u na masiku ya ntlhanu ku ri tata hi leswi a nga ta swi hlawula. Mi fanele ku tata dulu hinkwaro hi masiku ya ntlhanu.”

Mufana lonkulu u ve wo
sungula ku ringeta.

U tekile xiboho xa leswaku
u ta tata dulu hi santi. U
tatile girivani endzhaku ka
girivani hi santi leyi a nga yi
kuma eribuweni ra nambu.
U tirhile hi matimba, kambe
hi siku ravuntlhanu, dulu a ri
nga si fika ni le ka hafu.

N'wana wa mufana wa le xikarhi u vile wo landzela ku ringeta. U hlawurile ku tata dudu hi mavele. U tlakurile mavele yo tata mavoko a ya chela edulwini ku suka emasin'wini. U tirhile hi vurhon'wana, kambe hi siku ra vuntlhanu, dudu a ri tele hafu!

Mufana lontsongo ku vile yena wo ringeta ro hetelela. U hetile siku hinkwaro a tshamile ehansi ka ndzhuti wa nsiya, a ri eku ehleketeni.

“Wa loloha!” ku ehleketa buti wa yena lonkulu.

“Ndza tshemba leswaku ndzi ta ri kuma purasi!”

Hi siku ra vumbirhi, mufana lontsongo u tshamile ehansi nakambe, a hlaya no ehleketa hi leswi a nga swi endlaka.

“A nga ehleketi kahle!” buti wa yena wa le xikarhi a ehleketa.

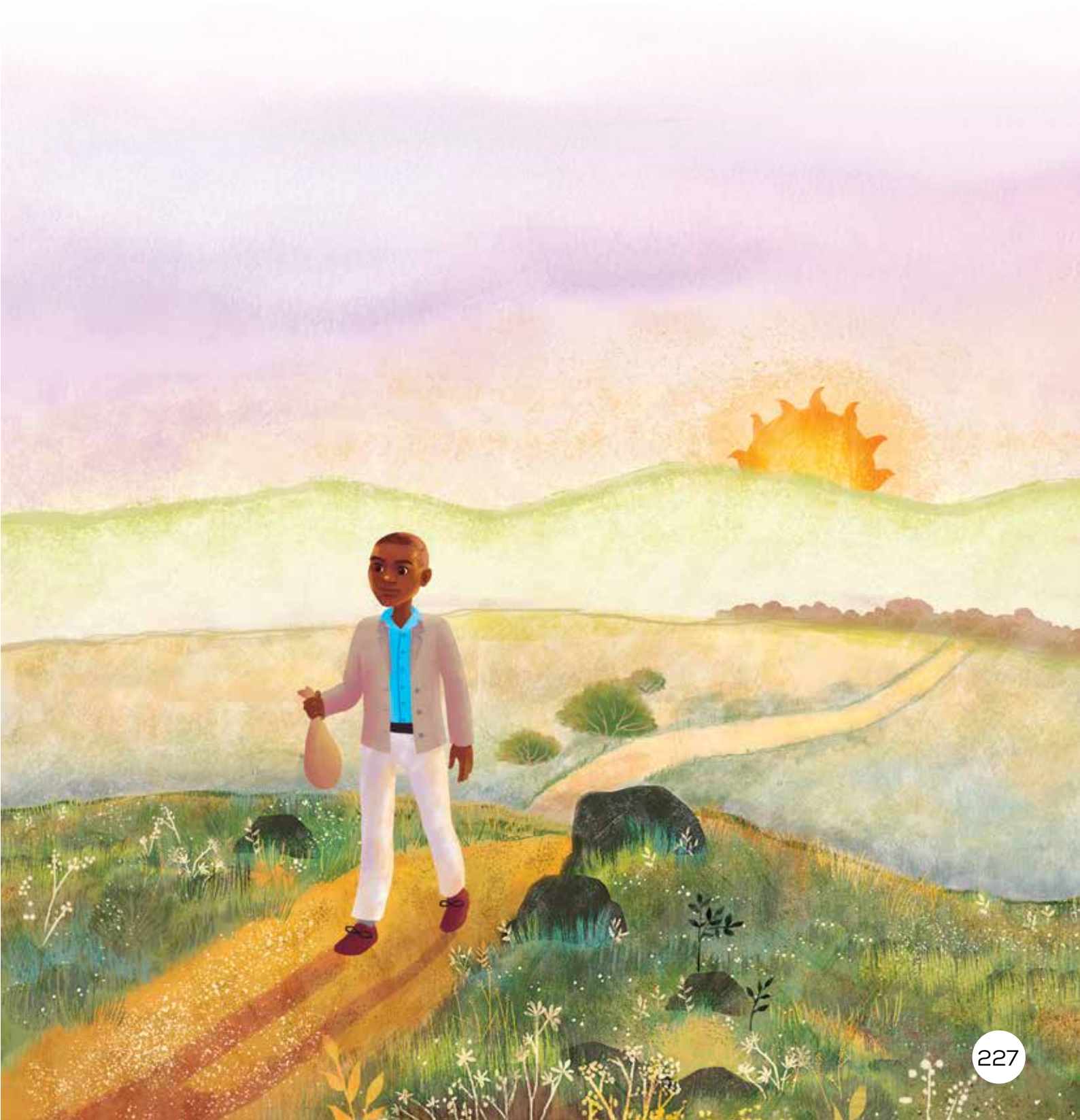
Ndza tshemba leswaku ndzi ta ri kuma purasi! Hi siku ra vunharhu, mufana lontsongo u tshame na buku, a ri karhi a ehleketa na ku pulana leswi a nga swi endlaka.

“A nga tirhi hi matimba!” ku ehleketa tatana wa yena.

“A nge hetisisi nchumu!”

Hi siku ra vumune, mufana loyi u fambile a ya edorobeni wa ha ri mixo. U vuyile namadyambu na xibegana. Hinkarhi wolowo, vandyangu wa yena a va tshemba leswaku a nga ri na mhaka na ku kuma purasi.

Hi siku ra vuntlhanu, emakumu tatana wa yena u vulavurile na yena. “Hikokwalahokayini u nga endli nchumu? Wa ndzi rhukana!” a holova.

“A hi swona tatana! Ndzi kombela u ndzi tshemba. Ndzi na pulani ya kahle!”

Loko ri pela hi siku ra vuntlhanu, mufana lontsongo u vitile tatana wa yenaedulwini. Ku suka ebegeni ya yena leyintsongo, u humesile khandlhele lerikulu a ri veka ehansi exikarhi ka dulu. A lumeka khandlhele, ku vonakala ku tata dulu hinkwaro.

Tatana wa yena u langutile matlhelo hinkwawo a hlamarile.” U tlharihile. Hi wena ntsena u nga tata dulu. Purasi ri ta kumiwa hi wena!”

Malume Kwezi u langutile Mpumi na vasesi wa yena.
“Ma swi vona sweswi – ku tirha hi matimba i swa
nkoka, kambe u fanele u kota ku pulana hi vukheta!”

Ku hlaya ka 1

Xana mufana wo sungula u ringetile ku tata dulu hi yini?

Mufana wo sungula u ringetile ku tata dulu hi santi.

Xana mufana wa vumbirhi u ringetile ku tata dulu hi yini?

Mufana wa vumbirhi u ringetile ku tata dulu hi mavele.

Hikokwalahokayini mufana wa vunharhu a kumile purasi?

- Hikuva hi yena mufana a ri yexe loyi a nga tata dulu.
- Hikuva u tatile dulu hinkwaro hi ku vonakala.
- Hikuva a ri na pulani ya kahle.
- Hikuva a ri na pulani yo antswa ku tlula vabuti wa yena.
- Hikuva a tlharhile.

Ku hlaya ka 2

Xana hi wihi ntlhontlho lowu tatana a wu nyikeke vana va yena va vafana?

U tlhontlhile vana va yena va vafana ku tata dulu hinkwaro hi masiku ya 5.

Xana u ehleketa leswaku n'wana wa mufana lontsongo a endla yini loko a lo tshama na ku ehleketa siku rin'wana na rin'wana?

Ndzi ehleketa leswaku a...

Xikombiso: Ndzi ehleketa leswaku a ringeta ku ehleketa hi ndlela leyintshwa ni yo kombisa vutshila byo tumbuluxa yo tata dulu.

Xana wa pfumelelana na ku hlawula ka tatana ka ku nyika purasi eka n'wana wa jaha lontsongo? Hlamusela vonelo ra wena.

- Ina ndzi pfumelelana na ku hlawula ka tatana hikuva...
- E-e a ndzi pfumelelani na ku hlawula ka tatana hikuva...

NHLRP | National
Home Language
Reading Programme